

POLKUJA JA POLUN PÄTKIÄ

HELSINGIN DIAKONIAOPISTON MAAHANMUUTTAJAKOULUTUKSEN ULKOINEN ARVIOINTI "MAKO" -ARVIOINTIHANKE

Loppuraportti

Sosiaalikehitys Oy
Pekka Rissanen
Leila Partanen

ISBN 952-9854-99-4

Tiivistelmä

Käsillä olevan tutkimuksen tarkoitus on ollut arvioida Helsingin Diakoniaopiston maahanmuuttajakoulutusta. Seuraavat arviointikysymykset ovat suunnanneet työskentelyä:

- Millainen asema maahanmuuttajakoulutuksella sekä laajemmin ajatellen monikulttuurisuudella on säätiön ja Diakoniaopiston strategiassa ja kuinka hyvin toteutettu toiminta on vastannut strategioista nouseviin odotuksiin? Aiheuttaako toteutuneen toiminnan taholla kertynyt kokemus tarvetta suunnata uudelleen strategioita?
- Kuinka hyvin koulutus vastaa maahanmuuttaja-asiakkaiden tarpeita? Onko koulutuksella ollut vaikuttavuutta siinä mielessä, että se on kyennyt auttamaan asiakkaita ottamaan omalla polullaan seuraavan askeleen ja onnistumaan siinä?

HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen tarjonta perustuu opiston ja sen ylläpitäjän tekemiin selkeisiin strategisiin linjauksiin. Koulutustarjontaa on laajennettu ja kehitetty oppilaitoksen arvolähtökohtien mukaisesti. Pääkaupunkiseudun maahanmuuttaja- ja työmarkkinatilanteen kehitystä vasten HDO:n maahanmuuttajakoulutusta voidaan pitää strategisesti erittäin ajankohtaisena ja osuvana.

Kokonaisarvio HDO:n maahanmuuttajakoulutuksesta on myönteinen. Opisto on ollut tällä alalla edelläkävijä ja näyttää toiminnan laajuus ja kehittämisaktiivisuus huomioon ottaen edelleenkin kulkevan ammatillisten oppilaitosten kärkijoukossa. HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen toteutus ja vaikutukset ovat eri tahojen koulutukselle asettamien tavoitteiden suuntaisia. Sen vahvuuksia ovat opiskelijoiden saama monipuolinen tuki ja opiskelijayhteisön tuottama vertais-tuki, opetusmenetelmien kehittäminen opiskelijalähtöisesti, erityinen panostus suomenkielen hallintaan, työssäoppimisen järjestämiseen liittyvät onnistuneet ratkaisut, oppilaitoksen sisällä vallitsevat hyvä sosiaaliset suhteet opiskelijoiden kesken sekä opettajien ja opiskelijoiden välillä ja koko oppilaitoksen kehittäminen oppivan organisaation tapaan kohti monikulttuurista työ- ja opis-

keluyhteisöä. Näihin teemoihin liittyvät myös maahanmuuttajakoulutuksen ajankohtaisimmat kehittämishaasteet. Opintojen nykyistäkin pidemmälle menevä henkilökohtaistaminen, jota tuetaan kaikkeen työskentelyyn ulottuvalla suomenkielen opetuksella, on maahanmuuttajakoulutuksen pedagogisen kehittämisen toivottavana suuntana.

Maahanmuuttajakoulutuksen vaikuttavuus on ollut toinen tämän tutkimuksen pääkysymyksistä. Näyttää siltä, että tutkintotavoitteisessa koulutuksessa on opetussuunnitelmien tavoitteiden mukaiset tulokset saavutettu kohtuullisen hyvin, mistä mm. tutkinnon suorittaneiden määrät kertovat. Osalle opiskelijoista suomalaisen koulutuksen tavoitteet ovat kuitenkin liian vaikeita saavuttaa käytävissä olevien aika- yms. resurssien puitteissa. Erityisesti ammatillisen koulutuksen teoreettinen raskaus osoittautuu monille opiskelijoille kompastuskiveksi. Opiston sisällä käydyssä keskustelussa on toistuvasti kiinnitetty huomiota opintojen keskeyttämisongelmaan. Vaikutelma on kuitenkin, ettei HDO:n tilanne tässä suhteessa poikkea ainakaan huonompaan suuntaan koko maan ja pääkaupunkiseudun yleistilanteesta.

Tutkintoon johtavien koulutusten keskeisimpänä vaikuttavuuskriteerinä voidaan pitää sitä, että tutkinnon suoritettuaan opiskelijat työllistyvät koulutustaan vastaaviin tehtäviin. Opistosta valmistuneet maahanmuuttajaopiskelijat ovat löytäneet ainakin määräaikaista työpaikkaa varsin hyvin. Aina työllistyminen ei kuitenkaan ole ollut koulutusala huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Maahanmuuttajien kotoutumisen edistäminen ja mahdollisuudet toimia suomalaisen yhteiskunnan aktiivisina jäseninä ovat HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen laajempia tavoitteita. Opiston ei-tutkintotavoitteisessa koulutuksessa painotetaan kielivalmiuksia, elämänhallinnallisia valmiuksia ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemusta. Tavoitteeksi on asetettu se, että opiskelijat saavat riittävät valmiudet hakeutua jatkokoulutukseen. Näiden tavoitteiden suhteen HDO näyttää onnistuneen varsin hyvin.

SISÄLLYSLUETTELO

1.	TAUSTAA	7
1.1	Maahanmuuttajien kotoutuminen ja asema suomalaisilla työmarkkinoilla	7
1.2	Katsaus HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen historiaan	11
2.	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	13
2.1	Arviointitehtävä.....	13
2.2	Työskentelyn eteneminen ja käytetyt menetelmät.....	18
3.	ARVIOINNIN TULOKSET	21
3.1	Toimintaympäristö ja HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen strateginen osuvuus	21
3.1.1	Toimintaympäristö.....	21
3.1.2	Strategiset näkökohdat	24
3.1.3	Maahanmuuttajakoulutuksen strateginen osuvuus	27
3.2	Maahanmuuttajien koulutus Diakoniaopistossa case -analyysien valossa.....	28
3.2.1	Seuluvaiheen teesit ja fokusvaiheen lähtökohdat.....	28
3.2.2	Tutkintotavoitteiset koulutukset.....	30
3.2.3	Muut kuin tutkintotavoitteiset koulutukset.....	45
3.3	Koulutusten vahvuuksia ja kehittämiskohteita	61
3.3.1	Keskeyttämiset ja opiskelijoiden tuki	61
3.3.2	Opetusmenetelmät ja opiskelijälähtöisyys.....	64

3.3.3	Työssä oppiminen ja sen haasteet	64
3.3.4	Yhteisöllisyys, monikulttuurisuus ja vertaistuki	67
3.3.5	Oppiva organisaatio ja yhteistyö	70
3.4	Maahanmuuttajakoulutusten vaikuttavuuden tarkastelua	72
3.4.1	Ensimmäisen asteen vaikuttavuus.....	73
3.4.2	Toisen asteen vaikuttavuus	74
4.	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHTTÄMISEHDOTUKSIA	78
	KIRJALLISET LÄHTEET	89

1 TAUSTAA

1.1 Maahanmuuttajien kotoutuminen ja asema suomalaisilla työmarkkinoilla

Maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen asema työmarkkinoilla on heikompi kuin valtaväestön. Nykytyömarkkinatilanteessa ilman ammattipätevyyttä, yhteiskunnan tuntemusta, kielitaitoa sekä valtaväestön sosiaalisten verkostojen hallintaa työn saanti on vaikeaa ja toisaalta ilman työtä verkostoja ja funktionaalista kielitaitoa ei ole helppo luoda. Tämä luo paradoksaalisen tilanteen maahanmuuttajien kotoutumisen kannalta. Työ on Suomessa yksi keskeisimmistä yhteiskuntaan integroivista tekijöistä ja ilman työmahdollisuuksia syrjäytymisen ja eristäytymisen riski muusta yhteiskunnasta on suuri. Myös maahanmuuttajat itse kokevat työttömyyden kotoutumisensa suurimmaksi ongelmaksi. Kotoutuminen työn kautta on noussut tutkimuksessa ja viranomaiskannanotoissa viime aikoina yhä keskeisemmäksi kysymykseksi. Myös muussa julkisessa keskustelussa maahanmuuttajien työllistymisen vaikeus, koulutuksen ja osaamisen hukkaaminen ja toisaalta tiettyjen alojen työvoimapula ovat olleet paljon esillä. Selvitykset etnisestä syrjinnästä sekä kotouttamislain toimeenpanosta ovat osaltaan nostaneet esille keskustelua siitä, miten voitaisiin rakentaa eri etnisten ryhmien osaamista hyödyntävää, monikulttuurisuuden hyväksyvää Suomea.

Maahanmuuttajien työttömyys on huomattavasti yleisempää kuin Suomen kansalaisten. Maahanmuuttajien työllisyystilanne heikkeni 90-luvulla. Vielä 80-luvulla maahanmuuttajat työllistyivät hyvin ja heidän sosioekonominen tilanteensa oli keskimäärin parempi kuin valtaväestöllä. Forsander ja Ekholm pitävät seuraavia seikkoja maahanmuuttajien työmarkkinatilanteen heikkenemisen pääasiallisina syinä: 1) maahanmuuttajien määrän moninkertaistuminen, 2) maahanmuuttajaväestön rakenteen ja muuton syiden muuttuminen, 3) 1990-luvun taloudellinen lama, 4) työelämän muutokset, jotka ovat vähentäneet vähän kielitaitoa ja koulutusta vaativia työpaikkoja sekä 5) maahanmuuttajiin kohdis-

tuvat asenteet, joiden on raportoitu myötäilevän taloudellisia suhdanteita (Forsander & Ekholm 2001, 61–62.)

Viime vuosina kehitys on mennyt parempaan suuntaan. Maahanmuuttajien työttömyysaste oli vuoden 2002 huhtikuussa 29,6 % kun se vuonna 1997 oli 45 % (Valtioneuvoston selonteko kotouttamislain toimeenpanosta, VNS 5/2002 vp). Vuoden 2003 luvut kertovat lievästä käänteestä huonompaan suuntaan. Kaikista maahanmuuttajista työvoimaan kuului vuoden 2001 lopussa 41 350 (45,4 %) henkilöä. Työvoimatoimistossa oli yhteensä 23 500 ulkomaista työnhakijaa, joista työttöminä oli 14 150. Työnhakijoista alle 25-vuotiaita oli 14 %, 25–44-vuotiaita 49 % ja yli 44-vuotiaita 37 %. Kansalaisuuden mukaan suurimmat työnhakijaryhmät ovat Venäjän ja Viron kansalaiset, joita oli 41 % kaikista ulkomaalaisista työnhakijoista (Maahanmuuttoasiat v.2001).

Maahanmuuttajien kohdalla tyypillistä on työttömyyden, aktiivitoimenpiteiden ja määräaikaisten työsuhteiden vuorottelu. Avoimille työmarkkinoille työllistyminen on kuitenkin parantunut viime vuosien aikana. Sitä on edeltänyt usein työvoimakoulutus ja erilaiset työllistämistoimenpiteet, kuten työharjoittelu (VNS 5/2002 vp).

Eri ryhmien kohdalla työllistymisessä on huomattavia eroja. Työvoiman kysynnän takia maahan muuttaneiden työllisyystilanne on luonnollisesti parempi kuin ei-työvoimapolitiisista syistä muuttaneiden. Eurooppalaisten, yhdysvaltalaisen ja kiinalaisten työllisyystilanne on pysynyt hyvänä, sillä suuri osa näistä maista tulleista, tulee Suomeen perusteenaan työlupa ja tieto työpaikasta ennen maahan tuloa (Forsander & Ekholm 2001, 63). Suhteellisen hyvin työtä ovat löytäneet myös inkerinsuomalaiset paluumuuttajat, joiden suomen kielen taito on etuna työllistymisessä. Pakolaiset ovat muita maahanmuuttajaryhmiä heikommassa asemassa työmarkkinoilla.

Maahanmuuttajien työmarkkina-asemaa on selitetty maahanmuuttajien resursseilla, työelämän muutoksilla ja syrjinnällä työelämässä. Tarpeellisia resursseja työelämän kannalta ovat ainakin kielitaito, ammattitaito, kulttuurinen kompetenssi ja sosiaaliset kyvyt sekä valtakunnallisen verkostojen hallinta (Forsander & Ekholm 2001, 64; Jaakkola 2000, 26). Maahanmuuttajien työttömyyttä on selitetty näiden resurssien puutteella. Kommunikaation varaan rakennetuilla aloilla kielitaito ja yhteiskunnan tuntemus on keskeistä. Riittävä suomen tai ruotsin kielen hallinta on työllistymisen perusedellytys. Myös suo-

malaisen työelämän vaatimuksia vastaamaan päivitetty koulutus on työllistymisen kannalta keskeistä.

Useiden tutkimusten mukaan muodollisten vaatimusten lisäksi myös ns. informaalisuus eli suomalaisen työelämän sosiaalisen, kulttuurisen ja asenteellisen koodin hallitseminen on tärkeää. Työmarkkinoilla painotetaan yhä enemmän sosiaalista ja kulttuurista sopivuutta sekä hyvää kielitaitoa tiimityön ja muiden yhteistoiminnallisten työskentelytapojen lisääntyttä työpaikoilla. Ammattitaitoa vastaavaan työpaikkaan työllistymisessä on valtaväestön ja erityisesti oman alan verkostojen hallinta tärkeää. Maahanmuuttajilta puuttuvat yleensä nämä verkostot ainakin maassa oleskelun alkuvaiheessa (Forsander & Ekholm 2001, 64–65).

Maahanmuuttajien kohdalla puhutaan ns. sisääntuloammateista, joita esimerkiksi ravintola- ja siivousala tarjoaa. Nämä ovat monille ensimmäisiä työpaikkoja suomalaisilla työmarkkinoilla. Sisääntuloammattien merkitys on suuri maahanmuuttajien työmarkkinapolulla, sillä ammattitaitoa ja -resursseja vastaavaan työhön on vaikea päästä ilman työkokemusta Suomessa. Ulkomailla hankittua työkokemusta ei suomalaisilla työmarkkinoilla juurikaan arvosteta. Sisääntuloammateissa hankittu kielitaito ja muu sosiaalinen pääoma voivat auttaa monia eteenpäin työmarkkinoilla omaa koulutusta ja ammattitaitoa vastaaviin tehtäviin. Työnantajalle suomalainen työkokemus viestii siitä, että maahanmuuttaja on jo päässyt sisälle suomalaiseen työelämään ja on siten pienempi riski palkata kuin henkilö, jolta puuttuvat suomalaiset työelämäkontaktit (Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000; Forsander & Ekholm 2001).

Kotoutuminen. Suomen maahanmuuttopolitiikan perustavoitteena on maahanmuuttajien kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumista tukeva toiminta muuttui systemaattiseksi, kun laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta astui voimaan 1.5.1999.

Kotoutumisella tarkoitetaan lain mukaan maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltä ja kulttuuria säilyttäen. Kuntien vastuulla on laatia työvoimaviranomaisen, järjestöjen ja maahanmuuttajien kanssa yhteistyössä kotouttamisohjelma, joka sisältää maahanmuuttajien kotoutumisen edistämiseen kohdistuvat tavoitteet, toimenpiteet ja voimavarat. Kunnan tulee yhdessä työvoimatoimiston kanssa laatia kotoutumissuunnitelma jokaiselle maahanmuuttajalle ja maahanmuuttajaperheelle ohjelman antamissa puitteissa. Suunnitelmassa kootaan oh-

jelman toimenpiteistä kullekin maahanmuuttajalle henkilö- ja perhekohtalaiset toimenpiteet, jotka parantavat maahanmuuttajan työllistymismahdollisuuksia ja mahdollisuuksia tasavertaisesti osallistua yhteiskunnan taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen elämään. Maahanmuuttajalla on oikeus kotouttamissuunnitelmaan enintään kolme vuotta maahan tulon jälkeen.

Kotoutumista edistäviä toimenpiteitä järjestävät kunnan ja valtion viranomaiset sekä oppilaitokset ja kolmannen sektorin toimijat. Koulutus on keskeinen osa maahanmuuttajien kotoutumisen edistämistä ja seurantatietojen mukaan tärkein maahanmuuttajien työllistymiseen vaikuttava tekijä. Kotoutumiskoulutuksen tavoite on antaa maahanmuuttajille valmiuksia toimia tasavertaisina suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä sekä ylläpitää heidän omaa kulttuuri-identiteettiään. Kotoutumiskoulutuksen perusteiden suunnittelussa on erityisesti sisällön osalta pyritty ottamaan huomioon se tosiasia, että maahanmuuttajat muodostavat koulutustaustojensa suhteen varsin heterogeenisen ryhmän ja heidän koulutustarpeensa ja koulutukselle asettamansa tavoitteet ovat erilaisia. Yleisperiaatteena koulutuksen järjestämisessä onkin tukea joustavia koulutuspolkuja yksilöllisten lähtökohtien pohjalta.

Valtioneuvoston selonteossa kotouttamislain toimeenpanosta (VNS 5/2002 vp) todetaan, että kotouttamislain toteutuminen on koulutuksen osalta onnistunut kohtuullisesti, joskin resurssien niukkuudesta johtuen koulutus on jouduttu järjestämään merkittävästi suunniteltua lyhyempikestoisena. Tämän vuoksi maahanmuuttajien suomenkielen tasovaatimusten osalta ei ole pystytty saavuttamaan asetettuja tavoitteita, mikä on osaltaan vaikeuttanut heidän työllistymistään tai hakeutumistaan jatkokoulutukseen. Selonteossa todetaan myös, että ammatillisen koulutuksen osuutta työvoimapolitiittisista koulutuksista on tarkoituksenmukaista kasvattaa. Ammatilliseen koulutukseen hakeutumisen vähäisyyteen on vaikuttanut maahanmuuttajien puutteellinen kielitaito sekä se, ettei heidän kotimaassaan hankkimaansa ammatillista koulutusta ja työkokemusta ole pystytty selvittämään riittävän tarkasti.

Kotouttamislaki on todettu tarpeelliseksi ja toimivaksi etenkin suurilla paikkakunnilla. Ongelmaksi kunnissa ja työhallinnossa on koettu se, että kotouttamislain toimeenpanoon ei ole ohjattu riittävästi resursseja. Ongelmaksi on osoittautunut myös maahanmuuttajakoulutuksen riittämättömyys. Suurin paikkakuntien välinen vaihtelu koulutuksen ja muiden tukipalveluiden saatavuudessa koskee erityisesti työvoimaan kuulumattomia maahanmuuttajia.

1.2 Katsaus HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen historiaan

Helsingin Diakoniaopistossa maahanmuuttajakoulutusta on järjestetty 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Ulkomaalaistyön aloittamista valmisteleva työ oli aloitettu vuoden 1991 puolella ja tämän valmistelun pohjalta Helsingin Diakonissalaitoksen hallitus teki 29.4.1992 Diakoniaopiston johtokuntaa veloitettavan päätöksen aloittaa ulkomaalaiskoulutuksen kehittäminen opistossa. Aikalaiskuvausten mukaan nykyiseltä nimeltään maahanmuuttajakoulutuksen aloitusvaiheet olivat opistossa erilaisten epäilyjen ja ristiriitojen sävyttämää aikaa. Taakse jääneen reilun kymmenen vuoden mittaisen historian ja tämän päivän kokemusten valossa tämä aikanaan ehkä radikaalikin strateginen avaus on osoittautunut kestäväksi valinnaksi.

Ajanjaksoa 1990-luvun alkupuolelta nykypäivään sävyttää HDO:ssa sekä maahanmuuttajaopiskelijoiden määrän kasvu että koulutustarjonnan lisääntyminen ja monipuolistuminen. Lähihoitajiksi maahanmuuttajia on koulutettu vuodesta 1993 alkaen. Ensimmäiset maahanmuuttajien lähihoitajakoulutukset toteutettiin omissa erityisesti maahanmuuttajille tarkoitetuissa ryhmissä. Myöhemmin, 1990-luvun loppuvuosista lähtien maahanmuuttajat ovat opiskelleet nuorisosteen perustutkintoa integroiduissa ryhmissä yhdessä suomalaisten opiskelijoiden kanssa. Aikuisille suunnattua lähihoitajakoulutusta ja orientoivia kursseja on toteutettu oppisopimuskoulutuksina ja työvoimapoliittisina koulutuksina myös erikseen maahanmuuttajille tarkoitettuna tarjontana. Myös kotitalous- ja kuluttajapalvelujen perustutkintoa on toteutettu sekä erikseen maahanmuuttajille suunnattuna että integroituna koulutuksena.

Vuonna 1996 alkanut maahanmuuttajien työllistämisen- ja koulutusprojekti (PASO) on luonut pohjaa useille muille hankkeille sekä mm. maahanmuuttajien oppisopimuskoulutuksen kehittämiselle. Monipuolisella koulutustarjonnalla on pyritty hakemaan ratkaisuja maahanmuuttajien vaikeaan työllistymistilanteeseen ja syrjäytymisuhkaan sekä toisaalta maahanmuuttajataustaisen työvoiman tarpeeseen sosiaali- ja terveysalalla. Työhallinnon rahoittaman työvoimapoliittisen koulutuksen osuus onkin kasvanut koulutustarjonnassa viime vuosina.

Diakoniaopistossa on tehty pioneerityötä maahanmuuttajien valmistavan koulutuksen parissa vuodesta 1993 alkaen. Vuonna 1999 alettiin maassamme soveltaa maahanmuuttajien valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman valtakunnallisia perusteita, joiden mukaisesti myös HDO:n tarjoama koulutus nykyisin järjestetään. Ennen ammatillisia opintoja maahanmuuttajat voivat käydä myös puolen vuoden mittaisen monikulttuurisen talouskoulun, jossa he voivat parantaa kielitaitoaan ja opiskeluvalmiuksiaan.

Arvoperustansa mukaisesti Diakoniaopisto on järjestänyt koulutusta myös syrjäytymisvaarassa oleville maahanmuuttajille ja erityisryhmille, joiden valmiudet eivät vielä riitä valmistavaan tai tutkintoon tähtäävään koulutukseen. Viime vuosina projekteja on myös kohdennettu syrjäytyneisiin ja nuoriin maahanmuuttajiin. Näissä hankkeissa HDO:n roolina on ollut toimia sekä toteuttajana että yhteistyökumppanina. Projekteissa on myös pyritty kehittämään työmuotoja kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien maahanmuuttajien saattamiseksi koulutus- ja työpolun alkuun. Erilaisilla koulutusmuodoilla on pyritty vastaamaan erilaisista lähtökohdista tulevien maahanmuuttajien tarpeisiin. Maahanmuuttajakoulutuksen kehittämisessä HDO näyttää kulkeneen "etulinjassa" pyrkien aktiivisesti hakemaan uusia ratkaisuja ajankohtaisiin koulutushaasteisiin.

Menneen kymmenen vuoden aikana maahanmuuttajille tarkoitettu koulutustarjonta on lisääntynyt ja monipuolistunut niin valtakunnallisesti kuin erityisesti pääkaupunkiseudulla. Vuonna 1999 voimaan tullut kotouttamislaki on osaltaan luomassa aiempaa systemaattisempia puitteita maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyviin käytäntöihin.

Maahanmuuttajien määrä on kasvanut pääkaupunkiseudulla tasaisesti. Tämä on tuonut mukanaan haasteen kehittää jatkuvasti koulutusta sekä muokata laajemminkin asenteita, arvoja ja toimintatapoja monikulttuurisempaan suuntaan. Näissä asioissa kouluttajatahot ovat usein kulkeneet eturintamassa tuoden mm. työpaikoille kulttuurien kohtaamiseen liittyvää tietoutta. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla sosiaali- ja terveysalalla maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden tarve ollaan jo laajasti tiedostettu ja hyväksytty. Diakoniaopistolla näyttää olleen tärkeä rooli myös kulttuurien kohtaamiseen liittyvän tietouden lisäämisessä ja vaikuttamisessa erilaisiin työelämän asenteellisiin ja rakenteellisiin esteisiin.

2 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

2.1 Arviointitehtävä

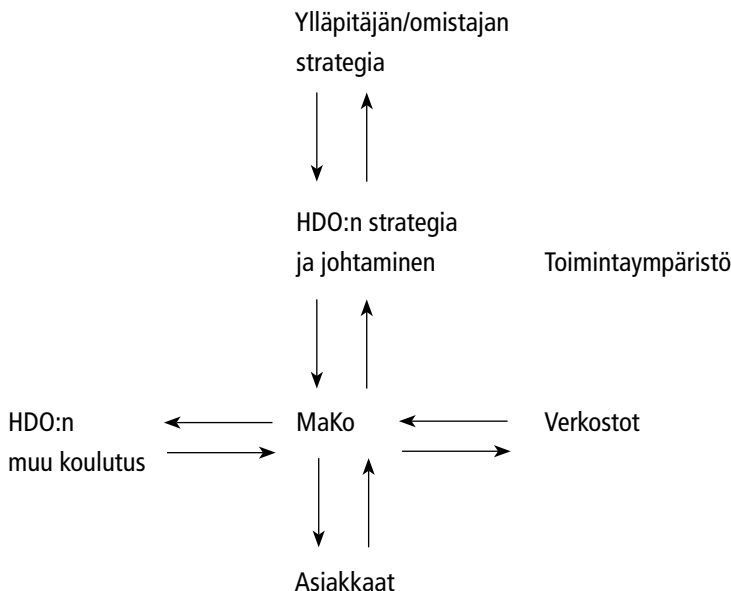
Hankkeen tutkimussuunnitelmassa arviointitehtävä määriteltiin seuraavaan tapaan: ”Arviointi kohdistuu Diakoniaopiston maahanmuuttajakoulutukseen sekä sen välittömiin tukitoimiin. Tehtävänä on arvioida maahanmuuttajakoulutuksen nykytilaa ja vaikuttavuutta sekä ajankohtaisia ja tulevaisuuden kehittämishaasteita. Arvioinnissa painotetaan asiakasnäkökulmaa, mikä tarkoittaa, että koulutuksen laatua, tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta tarkastellaan ensisijaisesti maahanmuuttajaopiskelijoiden eli asiakkaiden tarpeiden ja heidän koulutuksestaan saamiensa hyötyjen näkökulmasta.” Maahanmuuttajakoulutuksella viitataan tässä yhteydessä Diakoniaopiston koulutuksiin, joissa on mukana maahanmuuttajaopiskelijoita.

Työskentelyn lähtökohtana on ollut kaksi peruskysymystä:

- Millainen asema maahanmuuttajakoulutuksella sekä laajemmin ajatellen monikulttuurisuudella on Säätiön ja Diakoniaopiston strategiasa ja kuinka hyvin toteutettu toiminta on vastannut strategioista nouseviin odotuksiin? Aiheuttaako toteutuneen toiminnan taholla kertynyt kokemus tarvetta suunnata uudelleen strategioita?
- Kuinka hyvin koulutus vastaa maahanmuuttaja-asiakkaiden tarpeita? Onko koulutuksella ollut vaikuttavuutta siinä mielessä, että se on kyennyt auttamaan asiakkaita ottamaan omalla polullaan seuraavan askeleen ja onnistumaan siinä?

Maahanmuuttajakoulutuksen vaikuttavuutta käsitteleviä tutkimuksia ei Suomessa ole juurikaan tehty eikä vaikuttavuuden kriteereistä ole olemassa selkeää yhteistä käsitystä. Käsitykset ja tulkinnat vaihtelevat oppi- ja tieteenalasta riippuen. Opetushallinnon piirissä on käyttöön vakiintunut kolmesta pääkomponentista – taloudellisuus, tehokkuus ja vaikuttavuus – koostuva koulutuksen tuloksellisuuden arviointimalli. Käsillä oleva HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen arviointi ei pyri kattamaan yleisen tuloksellisuusmallin koko alaa. Tarkastelun ulkopuolelle jää kokonaisuudessaan taloudellisuusulottuvuus ja tehokkuuskomponenttiakin lähestytään vain hyvin rajallisesti. Myös tulos- ja vaikuttavuusulottuvuutta on tarkasteltu jossain määrin erilaisin painotuksin kuin yleisessä tuloksellisuusmallissa keskittyen asiakasvaikuttavuuteen jatkossa lähemmin kuvattavalla tavalla.

Tämän hankkeen asetelmaa voidaan jäsentää soveltaen ns. 360-asteen tarkastelutapaa. Tämä tarkoittaa, että arvioinnin kohteena olevaa asiaa, HDO:n maahanmuuttajakoulutusta, on tutkittu osana laajempaa suhdeverkostoa alla olevassa kuviossa hahmotellulla tavalla.

Kuvion keskiössä on varsinainen arvioinnin kohde, maahanmuuttajakoulutus. Sitä on tutkittu koulutuksellisten järjestelyjen onnistumisen osalta. Arvioinnin kohteen eli maahanmuuttajakoulutuksen suhteiden tarkastelussa voidaan erottaa kaksi perusulottuvuutta, vertikaalinen ja horisontaalinen. Tässä tutkimuk-

sessä on painotettu vertikaalista ulottuvuutta, kuten jo edellä esitetystä arviointitehtävän kuvauksesta käy ilmi. Käytännössä tämä tarkoittaa ensinnäkin HDO:n strategian ajankohtaisuuden ja osuvuuden arvioimista sekä sen selvittämistä, onko koulutus ja sen kehittäminen ollut sopuoinnussa valittujen strategisten linjausten kanssa.

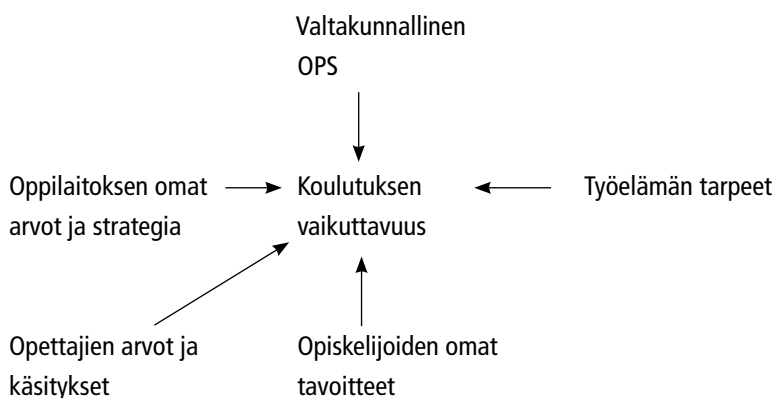
Vertikaalisen ulottuvuuden toisessa päässä ovat asiakkaat ja asiakasvaikuttavuus. Maahanmuuttajaopiskelijat ovat tässä asetelmassa koulutuksen ensisijaisia asiakkaita ja asiakasvaikuttavuutta on tarkasteltu heidän kokemustensa ja koulutuksesta saamiensa hyötyjen kautta. Asiakasvaikuttavuudessa erotetaan kaksi pääelementtiä, joista ensimmäinen liittyy koulutuksen aikaiseen aktivoitumiseen, oppimiseen ja koulutuksen tai tutkinnon loppuun suorittamiseen (I asteen vaikuttavuus) sekä toinen koulutuksenjälkeiseen aikaan (II asteen vaikuttavuus). Tämä tarkastelutapa on vahvasti sidoksissa kontekstiinsa, jonka keskeisiä osia ovat yhtäältä kyseisen koulutuksen tavoitteet ja toisaalta opiskelijan lähtötilanne. Esimerkiksi koulutuskielteisen ja syrjäytyneen nuoren kohdalla voidaan puhua koulutuksen I asteen vaikuttavuudesta, kun koulutuksen myötä on herännyt luottamus ja halu etsiä itselle sopivia koulutusratkaisuja.

Toisen asteen asiakasvaikuttavuus viittaa siihen, missä määrin ja millä tavalla koulutus on hyödyttänyt opiskelijaa hänen elämänsä seuraavissa vaiheissa. Tärkeitä toisen asteen vaikuttavuuden kriteereitä ovat työllistyminen ja/tai jatkokoulutukseen hakeutuminen. Näiden seikkojen ohella maahanmuuttajien koulutuksessa oleelliseksi nousevat myös elämänhallintakyvyn vahvistuminen ja yleinen voimaantuminen (empowerment) eli suomalaisessa yhteiskunnassa selviytymisessä tarvittavien tietojen, taitojen ja kapasiteetin lisääntyminen.

Asiakasvaikuttavuuden rinnalla on kiinnitetty huomiota myös eräisiin yleisempiin näkökohtiin. Voimme puhua systeemisestä ja yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Tässä yhteydessä systeeminen vaikuttavuus kiteytyy kysymykseksi, missä määrin maahanmuuttajakoulutuksella on ollut HDO:n muuta koulutus- tarjontaa sekä organisaatiokulttuuria ja työskentelykäytäntöjä muokkaavaa vaikutusta? Yhteiskunnallinen vaikuttavuus viittaa puolestaan siihen, miten HDO:n toiminta on kyennyt vahvistamaan yleistä monikulttuurista asennoitumista ja onnistunut muokkaamaan suhtautumista maahanmuuttajiin myönteisemmäksi työpaikoilla?

Edellisen sivun kuvion horisontaalinen ulottuvuus viittaa kahteen konkreettiseen kysymykseen: missä määrin maahanmuuttajakoulutus on kehittävässä vuorovaikutuksessa HDO:n muun koulutuksen kanssa sekä missä määrin maahanmuuttaja-asioissa tehdään yhteistyötä toisten oppilaitosten ja muiden alan toimijoiden kanssa?

Raivolan (1997, 58–59) mukaan vaikuttavuutta tutkittaessa taustalla vaikuttaa näkemys koulutuksen funktioista. Millaisiin ihanteisiin ja päämääriin koulutuksen tulosten odotetaan vastaavan ja miten ne on konkretisoitu koulutuksen tavoitteiksi? Eri intressiryhmät painottavat funktioita eri tavalla ja painotukset saattavat olla myös ristiriidassa keskenään. Koulutukseen vaikuttavuuteen eri intressiryhmien taholta kohdistuvien odotusten kenttää voidaan jäsentää seuraavaan tapaan:

Veli- Matti Lamppu (2001, 109) on tutkinut aikuisten maahanmuuttajakoulutuksen vaikuttavuutta lähestyen kysymystä selvittämällä eri intressiryhmien (opiskelijat, työnantajat, koulutusta tuottavat oppilaitokset ja opetushallinto) käsityksiä vaikuttavuuden kriteereistä ja hahmottelemalla tältä pohjalta niille yhteisiä tavoiteluokkia. Lampun tavoiteluokituksessa painottuvat opiskeluun ja työelämävalmiuksiin liittyvien tavoitteiden ohella laajemmat yhteiskunnan monikulttuurisuuteen tähtäävät seikat. Tavoiteluokitus koostuu seuraavista osista:

- yhteiskunnan suvaitsevaisuus ja monikulttuurisuuden lisääntyminen
- maahanmuuttajan oman kulttuuri-identiteetin säilyminen

- suomen- tai ruotsinkielen taito
- arjessa selviytymisen valmiudet
- opiskelun valmiudet sekä
- työelämän valmiudet

Lamppu (2001, 118) pohtii myös koulutuksen dysfunktioita eli ei-toivottuja vaikutuksia. Hänen mukaansa haittavaikutukset saattavat ketjuuntua erityisesti silloin, kun koulutukselta ja opetukselta puuttuu selkeä sen omat rajat ylittävä tavoite. Ketjua voidaan kuvata seuraavaan tapaan: 1) koulutukselta puuttuu tulostavoite (esim. opiskelijan työllistyminen)_ 2) tavoitteet ovat tuotoksia (esim. kielen oppiminen)_ 3) opiskelija alkaa pitää kielen oppimista itsetarkoituksena _ 4) seurauksena on kurssi- tai koulutuskierte.

Käsillä olevan arvioinnin pääperiaatteena on ollut pyrkimys tarkastella vaikuttavuutta opiskelijoiden kokemusten ja heidän koulutuksesta saamiensa hyötyjen kautta. Olemme kuitenkin pyrkineet olemaan herkkiä myös kysymykselle, millaisia ristiriitoja ja jännitteitä eri intressiryhmien kriteerien välillä mahdollisesti on.

Diakoniaopiston koulutus pohjautuu kristilliseen arvopohjaan ja diakoniseen palvelutehtävään. Sen yhtenä tavoitteena on edistää koulutuksellista tasa-arvoa tarjoamalla koulutusta erityisryhmille. Diakoniaopiston oma arvomaailma ja siitä nousevat painotukset on tässä tutkimuksessa otettu huomioon taustana, jota vasten vaikuttavuutta tarkastellaan. Lisäksi on selvitetty opetussuunnitelmien tavoitteistoa sekä opettajien, opiskelijoiden ja työpaikkojen edustajien odotuksia ja kokemuksia. Koulutusten vaikuttavuuden tarkastelua on fokusoitu kysymällä:

- Miten maahanmuuttajien koulutus toteuttaa opiston arvomaailmasta ja strategiasta nousevia tavoitteita?
- Miten koulutuksen vaikutukset näyttävät suhteutuvan opetussuunnitelmissa asetettuihin tavoitteisiin?
- Miten opiskelijoiden omat tarpeet ja tavoitteet näyttävät toteutuneen ja ovatko ne mahdollisesti ristiriidassa em. tavoitteiden kanssa?
- Millaisia kokemuksia ja käsityksiä työpaikkojen edustajilla on HDO:n maahanmuuttajakoulutuksesta?

Koulutuksen vaikuttavuutta on siis tarkasteltu yhtäältä suhteessa sille opetussuunnitelmassa asetettuihin tavoitteisiin ja toisaalta suhteessa keskeisten sidosryhmien, erityisesti opiskelijoiden tavoitteiden ja subjektiivisten tarpeiden täyttymiseen.

2.2 Työskentelyn eteneminen ja käytetyt menetelmät

Hankkeen työsuunnitelman mukaan työskentely jaksottui kahteen päävaiheeseen, joista käytettiin nimityksiä 1. ”seulavaihe” ja 2. ”fokusvaihe”.

Seulavaiheen työskentely pohjautui seuraaviin aineistoihin: asiakirja-aineistot (erilaiset hallinnolliset asiakirjat ja muistiot sekä projektien raportit), kirjallinen opiskelijapalaute (3 ryhmää sekä valmistavan koulutuksen seurantatiedot), osallistuva havainnointi ja opiskelijoiden vapaamuotoiset haastattelut (6 ryhmää), opiskelijatarinat eli caseanalyysit (kolmen opintonsa päättäneen opiskelijan tarinat sekä lisäksi kolmen muun opiskelijan portfolioit), avainhenkilöhaastattelut (17 henkilöä) sekä HDO:n opettajien ja muun henkilökunnan yhteinen dialogi-foorumi.

Seulavaiheen etenemistä ja tuloksia kuvailtiin väliraportissa 15.9.2003.¹ Siinä kuului keskeisimmin opistossa ja koulutusjärjestelmän sisällä työskentelevien ammattilaisten sekä keskeisten sidosryhmätahojen edustajien ääni. HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen tilaa tarkasteltiin järjestelmän sisäisestä näkökulmasta käsin. Väliraportissa kiteytyvä yleiskuva on myönteinen, joskin seulavaihe nosti esiin myös monia ongelmia ja kehittämiskohteita, joita esitellään tiivistelmänomaisesti liitteessä 1. Väliraportissa esitettyjen tulosten pohjalta johdettiin joukko avoimia kysymyksiä ja työhypoteeseja ohjamaan fokusvaiheen työskentelyä.

Siirryttäessä hankkeen toiseen eli fokusvaiheeseen, alkuperäistä työsuunnitelmaa muutettiin jonkin verran. Seulavaiheessa maahanmuuttajakoulutusta tarkasteltiin yleistäen niin, että koulutusmuotojen välillä ilmeneviin eroihin ei kiinnitetty erityistä huomiota. Seulavaiheen työskentelyn myötä selvisi kuitenkin, että erot ovat niin merkittäviä, että selvitystyö on syytä suunnata koulutusmuotojen mukaisesti. Käytännössä tehty ratkaisu merkitsi case-tyyppistä työskentelyä, jossa tarkastelu kohdennettiin kuuteen eri koulutusmuotoa edustavaan tapausesimerkkiin. Tässä yhteydessä case eli tapausesimerkki tarkoittaa tiettyä konkreettista koulutusta. Tutkimuksen kohteeksi valittiin tutkintotavoitteisista koulutuksista nuorisosaasteen lähihoitajaryhmä (Lh15), maa-

¹ Väliraportin keskeinen sisältö on liitetty osaksi käsillä olevaa loppuraporttia.

hanmuuttajien lähihoitajaoppisopimusryhmä (Maopso 2), maahanmuuttajien kotitalousyrittäjäkoulutusryhmä (Makoty 1). Muista kuin tutkintotavoitteisista koulutuksista tutkimuksen kohteeksi valittiin valmistavan koulutuksen ryhmä (Mava 6), monikulttuurisen talouskoulun ryhmä (TK 4) sekä valmentavan koulutuksen ryhmä (Tuex 1).

Jokaisesta tapausesimerkistä koottiin asiakirja-aineisto sekä tilastotietoja. Lisäksi esimerkkikoulutusten vastuopettajia ja opintonsa päättäneitä opiskelijoita haastateltiin, opettajia ryhmähaastatteluina ja opiskelijoita henkilöhaastatteluina. Kustakin ryhmästä haastateltiin 2-3 koulutuksen päättäneitä opiskelijaa. Haastatteluissa sovellettiin väljänä viitekehyksenä narratiivista metodia, jonka tavoitteena on saada esiin opiskelijan oma tarina siitä, mitä tapahtui ennen opiskelua, opiskelun aikana ja sen jälkeen. Näin pyrittiin saamaan esiin opiskelijan oma tulkinta siitä, mikä hyöty ja merkitys koulutuksella on ollut hänen elämässään.

Diakoniaopisto huolehti yhteyksien solmimisesta haastateltaviin ja Sosiaalikehitys Oy:n tutkijat suorittivat haastattelut. Tavoitteena oli löytää sekä opintonsa loppuun saattaneita että keskeyttäneitä opiskelijoita. Opintonsa keskeyttäneiden löytäminen osoittautui kuitenkin niin hankalaksi, että heidän edustuksensa haastateltujen joukossa supistui kahteen henkilöön. Muuten eri koulutusryhmistä haastatteluun osallistuneet edustivat pääsääntöisesti sekä kohtalaisesti että hyvin koulutuksessa menestyneitä opiskelijoita. Haastattelut tehtiin kahta englanninkielellä suoritettua lukuun ottamatta suomeksi. Yhteen haastatteluun haastateltavan ystävä osallistui tulkkina. Opiskelijahaastattelut kestivät keskimäärin tunnin. Fokusvaiheen aikana haastateltiin yhteensä 14 opettajaa ja 12 opiskelijaa.

Fokusvaiheen aikana on kuultu myös työpaikkojen ääntä haastatellen työpaikoilla maahanmuuttajatyöntekijöiden esimiehinä työskenteleviä henkilöitä. Haastatteluja on tehty yhteensä kuusi ja edustettuna ovat olleet vanhushuollon ja päivähoidon laitokset.

Hankkeen lähestymistavan osalta tehtiin jo suunnitteluvaiheessa tiettyjä työskentelyä ohjaavia perusratkaisuja, joiden mukaan HDO:n maahanmuuttajakoulutusta on tarkasteltu moninäkökulmaisesti ja moniäänisesti (so. asian kannalta kaikkien relevanttien osapuolten näkemyksiä kuullen) painottaen asiakasnäkökulmaa. Opiskelijahaastattelujen ohella heidän tuntojaan on

kuultu seulavaiheen havainnointien yhteydessä (kuusi ryhmää). Lisäksi käytävissä on ollut muutaman opiskelijaryhmän kirjalliset palautteet tai niistä tehdyt yhteenvedot.

Kuten edellä kerrotusta ilmenee, on tässä arviointitutkimuksessa sovellettu ns. triangulaatioperiaatetta niin metodisessa mielessä kuin myös aineistoihin liittyen. Erilaisten asiakirja-aineistojen ja tilastojen lisäksi on käytetty dialogifoorumimenetelmää, opiskelijaryhmiä on havainnoitu arkipäiväisissä opiskelutilanteissa (kuusi havainnointia) sekä on suoritettu joukko opiskelijoiden, opettajien ja sidosryhmien edustajien haastatteluja. Huomioon ottaen sekä tutkimuksen seula- että fokusvaihe haastatteluaineisto käsittää yhteensä 15 opiskelijan haastattelut (lisäksi havainnointijaksojen aikana tehdyt lyhyet vapaamuotoiset haastattelut), 13 oppilaitoksen henkilöstön yksilöhaastattelua ja 5 ryhmähaastattelua sekä 10 sidosryhmien ja työpaikkojen edustajien haastattelua. Yhteensä haastateltavana on ollut 46 henkilöä, joista viisi opettajaa on osallistunut sekä ryhmä- että yksilöhaastatteluihin.

3 ARVIOINNIN TULOKSET

3.1 Toimintaympäristö ja HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen strateginen osuvuus

Strategiaa koskevana pääteesinä esitämme, että HDO:n maahanmuuttajakoulutus on strategisesti ajankohtaista ja osuvaa. Opiston oma strategia sisältää monia maahanmuuttajakoulutusta koskevia kohtia, jotka asettavat opiston ja sen henkilökunnan haasteelliseen tilanteeseen. Opisto on kehittänyt toimintaansa maahanmuuttajakoulutuksen osalta strategiansa mukaisesti onnistuen etenevästi tavoitteittensa suunnassa. Opiston toimet vastaavat hyvin pääkaupunkiseudun maahanmuuttaja- ja työmarkkinatilannetta. Koulutuksella on vahva maahanmuuttajien koulutustarpeisiin ja työmarkkinoiden työvoimankysyntään pohjautuva tarveperusta ja koulutuksen institutionaaliset puitteet ja rahoitusperusta luovat hyvät edellytykset vastata näihin tarpeisiin monipuolisella koulutustarjonnalla.

3.1.1 Toimintaympäristö

Toimintaympäristön pidemmän aikavälin kehityksen keskeisimmät trendit voidaan kiteyttää seuraaviin havaintoihin:

- Maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt koko maassa ja erityisesti pääkaupunkiseudulla tasaisesti. Maahanmuuttajien joukko on kulttuuriset yms. taustat huomioon ottaen tullut entistä moniaineisemmaksi. Kuvaan on tullut myös maahanmuuttajien toinen sukupolvi eli maahanmuuttajataustaiset Suomessa syntyneet nuoret.

Viimeisimpien tilastojen mukaan Helsingissä asuu yhteensä 35 286 vieraskielistä henkilöä (maaliskuu 2003). Osa tästä joukosta on asunut maassa jo varsin pitkään, koska tilastojen mukaan Helsinkiin on vuosina 1991 – 2002 muuttanut 29 526 ulkomaalaista muuton vuosikeskiarvojen ollessa vuosina 1991–1995 2 856 henkilöä ja vuosina 1996–2002 2 178 henkilöä. Pakolaisia ja paluumuuttajia joukossa on 12 131 henkilöä. Uudellamaalla vieraskielistä väestöä oli vuonna 2002 yhteensä 61 760. Vuodesta 2000 lähtien heidän määränsä oli kasvanut Uudellamaalla 9 450 henkilöllä, mikä merkitsee 18 % lisäystä kahdessa vuodessa. Vuonna 2002 Uudellamaalla asui yhteensä 13 165 alle 15-vuotiasta vieraskielistä henkilöä. Vuodesta 2000 heidän määränsä oli lisääntynyt 14 % (Htk; TK).²

- Maahanmuuttajien työmarkkinatilanne on pitkän aikavälin tarkastelussa parantunut merkittävästi koko maassa ja pääkaupunkiseudulla.
- Työvoiman kysyntä niillä työmarkkinalohkoilla, joille HDO:n koulutus suuntautuu, on ollut jatkuvassa kasvussa ja kasvun on ennustettu entisestäänkin kiihtyvän mm. edessä olevan ns. suuren sukupolvenvaihdoksen myötä.

Koko maassa maahanmuuttajien työttömyysaste oli vuonna 1994 53 %. Vuoteen 2002 mennessä työttömyysaste oli laskenut 29 %:iin. Vuoden 2003 aikana tilanteessa on tapahtunut lievä käänne huonompaan suuntaan. Kieli- ja kansallisuusryhmittäin työttömyysaste vaihtelee merkittävästi. Työttömyysasteella mitattuna läntisen Euroopan alueelta, Pohjois-Amerikasta ja Kiinasta tulleiden työmarkkina-asema on helpoin. Näiden ryhmien työttömyysaste ei nykyisellään ylitä merkittävästi koko työvoiman keskiarvoa. Vaikeimmassa tilanteessa ovat Balkanin alueelta, Lähi Idästä ja Afrikasta tulleet maahanmuuttajaryhmät. Pitkän aikavälin myönteinen työllisyyskehitys ei ole vaikuttanut kieli- ja kansallisuusryhmien suhteelliseen asemaan suomalaisilla työmarkkinoilla (www.mol.fi/migration).

Vuoden 2003 maaliskuussa Helsingissä asuvista ulkomaalaisista oli työttömänä 3 196. Enimmillään työttömien ulkomaalaisten määrä oli vuonna 1996 (4 462 henkilöä), josta se on tasaisesti laskenut aina vuoden 2003 alkupuolelle saakka kääntyen sen jälkeen jälleen lievään nousuun. (Htk)³

² Htk-lyhenne viittaa Helsingin kaupungin tietokeskuksen sivuihin ja TK Tilastokeskuksen väestötilastoihin. Tässä luvussa käytetyt tilastotiedot on poimittu näistä lähteistä.

³ Tilastotietoja maahanmuuttajien työttömyysasteesta Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla ei ole ollut saatavissa.

Viime vuosina on pääkaupunkiseudulla ollut avoimia työpaikkoja tarjolla eniten palvelualoilla sekä sosiaali- ja terveysalalla (Htk).

Toimintaympäristöön liittyen voidaan lisäksi todeta, että:

- Maahanmuuttajakoulutuksen institutionaalinen perusta on vakiintunut. Maahamme on saatu sekä maahanmuuttajien kotouttamista että koulutusta koskeva lainsäädäntö ja opetussuunnitelmien valtakunnalliset perusteet. Nämä seikat ovat vakauttaneet myös HDO:n järjestämän koulutuksen perustan.
- Maahanmuuttajakoulutuksen järjestämiseen on tarjolla monia rahoituslähteitä, tärkeimpinä ns. yksikköpohjainen rahoitus, oppisopimus-koulutus, työvoimapolitiittinen koulutus sekä rakennerahastolähteet. Eri rahoituskanavat luovat pohjaa monipuoliselle koulutustarjonnalle.
- Nykyisin maahanmuuttajakoulutusta järjestävät pääkaupunkiseudulla kaikki ammatilliset oppilaitokset ja aikuiskoulutuskeskukset sekä myös korkeakoulut. Tämän kehityksen myötä oppilaitosten välinen kilpailutilanne on kiristynyt, mistä seuraa jatkuva tarve pohtia uusia strategisia linjauksia ja profiloitumista. Toisaalta yhteiset kokemukset luovat mahdollisuuksia laajentaa ja syventää oppilaitosten välistä yhteistyötä.

Päätelmänä edellä esitetyistä havainnoista voidaan todeta, että maahanmuuttajakoulutuksella on vahva maahanmuuttajien koulutustarpeisiin ja työmarkkinoiden työvoimantarpeeseen pohjautuva tarveperusta ja että koulutuksen institutionaaliset puitteet luovat hyvät edellytykset vastata näihin tarpeisiin monipuolisella koulutustarjonnalla. Myös monet tarjolla olevat rahoituskanavat luovat omalta osaltaan perustaa vaihtoehtoiselle tarjonnalle. Toisaalta eri lähteiden väliset erot rahoituksen ehdoissa – niin koulutuksen järjestäjää kuin osallistujien etuiksiakin koskeissa ehdoissa – aiheuttavat toimintaa hankaloittavia tilanteita.

3.1.2 Strategiset näkökohdat

HDO aloitti maahanmuuttajakoulutuksen vuonna 1992 yhtenä ensimmäisistä oppilaitoksista pääkaupunkiseudulla ja Suomessa. Tuolloin tehty tietoinen strateginen suunnan valinta on ajan saatossa osoittautunut kestäväksi. Koulutuksen strategiset perustelut ovat edelleenkin vahvat.

HDO:lla on vuoteen 2005 ulottuva strategia, joka on hyväksytty lokakuussa 2000 ja tarkistettu syyskuussa 2002. Strategia-asiakirjassa on määritelty oppilaitoksen perustehtävä eli missio ja arvoperusta sekä visio ja toiminnan strategiset painopisteet. Strategian kaikissa em. osissa on monia maahanmuuttajakoulutusta koskevia kohtia, joita on käytetty arviointityötä suuntaavina taustakriteereinä. Toistamatta opiston strategia-asiakirjaa kokonaisuudessaan tähän on poimittu sen keskeisimpiä kohtia erityisesti maahanmuuttajakoulutuksen näkökulmasta.

Missio

- edistää koulutuksellista tasa-arvoa tarjoamalla erityisryhmien elämänhallintaan, koulutukseen ja työelämään valmentavaa ja kuntouttavaa koulutusta

Visio

- ytimenä on opiskelijan yksilöllisen oppimisprosessin tukeminen
- löydetään ennen kulkemattomia polkuja työelämään ja työelämässä
- osaltaan toteutetaan Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön tarkoitusta

Strategia

1. PEDAGOGIIKKA

- työtämme ohjaa oppija- ja asiakaslähtöinen pedagogiikka
- linjaamme pedagogiset ja hallinnolliset ratkaisut siten, että valmentavan ja ohjaavan koulutuksen osuus vahvistuu

2. KOULUTUKSELLINEN TASA-ARVO JA ELÄMÄNHALLINTA

- rakennamme myös koulutusmahdollisuuksia ryhmille, jotka helposti jäävät ammatillisen koulutuksen ulkopuolelle
- syvennämme osaamistamme eri kulttuurien edustajien kouluttamisessa ja kohtaamisessa

- edistämme maahanmuuttajien ja muiden erityisryhmien yhteiskunnallista osallistumista

3. YHTEISTYÖ JA VAIKUTTAMINEN

- edistämme kulttuurien välistä yhteistyötä ja sovitamme yhteen maahanmuuttajien ja muiden erityisryhmien osaamista ja työelämän tarpeita

4. OPPILAITOKSEN UUDISTUMINEN

- arvioimme toimintaamme jatkuvasti ja tiedotamme siitä avoimesti
- reagoimme herkästi, nopeasti ja joustavasti muutostarpeisiin

Edellä esitetyt suorat lainaukset HDO:n strategiasta sisältävät viittauksia toiminnan arvoperustaan, koulutustarjonnan suuntaamiseen, sovellettavaan pedagogiikkaan ja toiminnan kehittämisen periaatteisiin. Arviona HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen strategisesta ajankohtaisuudesta voidaan todeta, että:

- HDO:n toiminta on sopusoinnussa maahanmuuttajien koulutusta koskevien kansallisten koulutus- ja työvoimapoliittisten linjausten kanssa.
- Maahanmuuttajakoulutus vastaa hyvin pääkaupunkiseudun tilannetta, jolle on luonteenomaista maahanmuuttajien moninaiset koulutustarpeet – erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien tarpeet – sekä laajeneva työvoiman tarve hoivasektorilla.
- Koulutustarjonta edistää erityisesti maahanmuuttajanaisten koulutuksellista tasa-arvoa
- Maahanmuuttajakoulutus on sopusoinnussa myös oppilaitoksen ylläpitäjän, Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön, aatteellisten ja arvolähtökohtien kanssa.
- HDO:ssa on kehitetty maahanmuuttajakoulutusta hyväksytyin strategian mukaisesti. Varsinkin koulutustarjonnan monipuolistamisessa näkyvät myös strategian tavoitteet toteutuneen. Sen sijaan esiin on noussut strategiaan kirjattujen keskeisten pedagogisten periaatteiden toteutumiseen liittyen eräitä kriittisiä kysymyksiä, joita tullaan käsittelemään tämän raportin myöhemmissä luvuissa.

HDO:n ylläpitäjän eli Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön toiminnassa monikulttuurisuustyö on 1990-luvun alkupuolelta lähtien ollut laajeneva toimintalohko. Maansisäisessä diakoniatyössä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden autta-

minen on ollut merkittävä painopistealue. Eteneminen tässä suunnassa on ollut tietoinen strateginen valinta, joka pohjautuu vahvasti diakoniatoiminnan perinteeseen ja arvoihin. Näiden arvojen ytimen muodostaa kristillinen humanismi, jonka keskeisiä periaatteita ovat ihmisarvon ja ihmisoikeuksien sekä erilaisten kulttuurien kunnioittaminen. Diakoniatyön perinteestä nousee myös keskeinen käytännön työn suuntaamista ohjaava vaatimus tuottaa apua niille ihmisille ja ryhmille, jotka eivät saa apua muualta.

Monikulttuurisuustyön organisoinnin kannalta merkittävä toimintaa suuntaava ratkaisu oli päätös kanavoida tämä 1990-luvun alussa uutena työskana kuvaan tullut toiminta olemassa oleville säätiön osaamisalueille, joista yksi on ammatillinen koulutus. HDO:n ylläpitäjän eli säätiön näkökulmasta opistoa voidaan pitää yhtenä niistä 'instrumenteista', joiden avulla monikulttuurisuustyötä tehdään. Arviointityön yhteydessä saadun palautteen pohjalta on pääteltävissä, että maahanmuuttajakoulutuksen osalta HDO toimii ylläpitäjensä strategisten odotusten mukaisesti toteuttaen Diakonissalaitoksen säätiön ihmisoikeuspolitiikkaa.

Tämän arviointihankkeen aikana on opiston sisältä noussut viittauksia, että HDO:lta puuttuu maahanmuuttajakoulutuksen strategia. Näiden viittausten taustalla näyttäisi heijastuvan se tosiasia, että ihmisillä on erilaisia strategioita ja toiminnan systemaattisuutta koskevia käsityksiä ja odotuksia. Arvioitsijana voimme todeta, että HDO:lla ei ole erillistä maahanmuuttajakoulutuksen strategia-asiakirjaa, mutta sen sijaan opisto on tehnyt joukon merkittäviä maahanmuuttajakoulutuksen järjestämistä koskevia strategisia linjauksia, joilla voidaan arvioida olevan riittävä jatkuvaa ratkaisujentekoa ohjaava potentiaali. Tehdyissä strategisissa linjauksissa ei ilmene sellaisia ristiriitaisuuksia, jotka vaikeuttaisivat järkevää ja johdonmukaista toiminnan ohjausta.

Arvioitsijan tulkintana on perusteltua todeta, että useilta tahoilta viestittyvä huoli asioiden pirstaloitumisesta on lisääntynyt koulutustarjonnan laajentumisen ja monimuotoistumisen myötä. Näihin huoliin voidaan tehokkaimmin puuttua terävöittämällä eri toimintojen välistä koordinaatiota esimerkiksi selkiyttämällä strategiatason työtä konkreettisempaa suunnittelua ja lisäämällä yhteydenpitoa yli koulutusvastuualueiden ja tiimirajojen. Näyttääkin siltä, että monet kysymykset, joihin strategian puuttumisen yhteydessä viitataan, voidaan ratkaista oppilaitoskohtaisen opetussuunnitelman ja opettajien työnjaollisten järjestelyjen puitteissa.

3.1.3 Maahanmuuttajakoulutuksen strateginen osuvuus

Toiminnan strategisella osuvuudella viitataan tässä yhteydessä kahteen asiaan: 1) vastaako koulutustarjonta edellä kuvattuja koulutuksen strategisia lähtökoh-
tia sekä 2) edustavatko koulutukseen valikoituneet opiskelijat oppilaitoksen omien strategisten painopisteiden mukaisia ryhmiä?

Vastauksena näihin kysymyksiin voidaan esittää, että:

- HDO on määrätietoisesti ja omien strategisten linjaustensa mukaisesti laajentanut ja monipuolistanut maahanmuuttajakoulutuksensa tarjontaa painottaen erilaisen valmentavan ja valmistavan koulutuksen osuutta sekä aikuiskoulutustarjontaa.
- HDO:n maahanmuuttajakoulukseen osallistuneet opiskelijat edustavat hyvin koulutuksen järjestäjän ja oppilaitoksen arvolähtökohtien ja strategisten linjausten mukaisia ryhmiä.

Yleisarviona HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen strategisesta ajankohtaisuudesta ja osuvuudesta voidaan sanoa, että opiston toimet vastaavat hyvin pääkaupunkiseudun maahanmuuttaja- ja työmarkkinatilannetta. Opiston toiminta on maahanmuuttajakoulutuksen osalta sopusoinnussa niin ylläpitäjän, Helsingin diakonissalaitoksen säätiön, kuin sen omienkin arvolähtökohtien ja strategian kanssa. Maahanmuuttajakoulutuksen painopistettä on suunnattu näistä lähtökohdista nousevien tavoitteiden mukaisesti.

Tulevaisuutta ajatellen on noussut esiin muutamia huolenaiheita, joista kaksi strategisesti tärkeintä voidaan pukea seuraaviksi kysymyksiksi: 1) onko erilaisten tarjolla olevien rahoituskanavien ja niitä hallinnoivien tahojen ääni vahvistumassa liiaksi tehtäessä koulutuksen painopisteitä koskevia ratkaisuja sekä 2) miten voidaan huolehtia siitä, että suuntautuminen entistä vaikeammassa tilanteessa oleviin opiskelijaryhmiin ei rapauta opiston mainetta laadukkaana ja korkeatasoisena oppilaitoksena? Näihin kysymyksiin liittyy läheisesti eettisestä näkökulmasta nouseva kriittinen huoli siitä, missä määrin opisto on hyvää tarkoittavalla maahanmuuttajatyöllään osallisena prosessissa, jonka tuloksena Suomeen syntyy maahanmuuttajataustaisen apu- ja tukiorganisaation luokka.

3.2 Maahanmuuttajien koulutus Diakoniaopistossa case -analyysien valossa

3.2.1 Seulavaiheen teesit ja fokusvaiheen lähtökohdat

Arviointihankkeen ensimmäinen vaihe suuntautui keskeisiltä osin HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen organisoinnin ja sitä koskevien järjestelyjen selvittämiseen. Tämä osa arviointitehtävää osoittautui haasteellisemmaksi kuin työtä aloitettaessa osattiin ennakoida. Työsuunnitelmassa on viitattu polkuajatteluun ja -malliin arviointia keskeisesti ohjaavana heuristisena periaatteena. Työskentelyn myötä arvioitsijoille selvisi se tosiasia, että yhden reitin ympärille rakentuva polkumalli soveltuu valottamaan vain pientä osaa HDO:n koulutustoiminnasta. Koulutustarjontaa koskeva realismi on paljon rikkaampi kuin arvioitsijat työtään aloittaessaan tulivat ajatelleeksi. Erityisesti laaja ja monipuolinen aikuiskoulutustarjonta sekä valmentava koulutus eri muodoissaan omine reunaehtoineen rikastuttavat arvioinnin kohteena olevaa asiakokonaisuutta.

Yleistävät ja yhtenäistävät arviot eivät tee oikeutta kohteelleen. Arvioinnin seulavaiheen lopuksi kirjoitetussa väliraportissa koulutuksellisten järjestelyjen onnistumisesta jouduttiin tyytymään pääosin yleistäviin, koulutusmuotojen rajat ylittäviin arvioihin ja kommentteihin. Siinä käsiteltiin HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen vahvuuksia ja kehittämiskohteita koulutusorganisaation henkilökunnan omien näkemysten ja keskeisten sidosryhmien näkökulmista. Seulavaiheen tuloksissa opiskelijoiden ääni kuului vielä varsin heikkona.

Seulavaiheen koulutuksellisia järjestelyjä ja vaikuttavuutta koskevat tulokset tiivistettiin seuraaviksi teeseiksi. Nämä väittämät ovat työhypoteeseina suunnanneet toisen eli fokusvaiheen työskentelyä.⁴

- HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen tarjonta on laajaa ja monipuolista. Koulutustarjonnan laajentumisen ja monivaiheisten organisaatiomuutosten myötä maahanmuuttajakoulutus on eriytynyt useiksi toimintalinjoiksi ja myös organisatorisesti lohkoutunut, minkä vuoksi kokonaisu-

⁴ Seulavaiheen yksityiskohtaisempia tuloksia on kuvattu taulukkomuodossa liitteessä 1.

den jäsentynyt hahmottaminen ja hallinta ovat vaikeutuneet. Tilanne tällä erää on kuitenkin siinä määrin vakiintunut, että maahanmuuttajakoulutuksen järjestämisen ja jatkuvan kehittämisen edellytykset ovat kunnossa. Oleellisen tärkeää on lisätä ja järkevöittää maahanmuuttaja- ja monikulttuurisuustyötä HDO:n eri yksiköissä tekevien henkilöiden ja tiimien yhteistyönä.

- Maahanmuuttajien koulutuspoluissa – maahanmuuttajakoulutuksen poluissa – on monia kriittisiä kohtia, jotka vaativat jatkuvaa huolenpitoa ja kehittämistä. Organisatorisia kysymyksiä oleellisemmaksi painopisteeksi nousee tällä erää maahanmuuttajaopetuksen laadullinen kehittäminen, mikä merkitsee uusien pedagogisten ratkaisujen ja oppimateriaalien sekä opetus- ja arviointimenetelmien etsintää, kokeilua ja käyttöönottoa. Suomen kielen hallinta on tärkeä opiskelussa ja työelämässä menestymisen edellytys ja sen opettamista on syytä jatkuvasti vaalia ja kehittää. Kielenopetuksen tehostaminen ei ole kuitenkaan riittävä tukitoimi, jonka avulla opiskelijoiden edistyminen voidaan taata. Opetuksen kokonaisuutta pitää kehittää mukauttamalla työskentelytapoja, materiaaleja, oppimistehtäviä ja opettajien käyttämää kieltä maahanmuuttajakoulutuksen vaatimalla tavalla ilman, että oppimistuloksia ja koulutuksen kautta saavutettavaa ammattitaitoa koskevista standardeista tingitään.
- Vaikuttavuutta koskevat tulokset ovat melko rohkaisevia. Opiskelijapalautteen pohjalta näyttää siltä, että opiskelijat aktivoituvat ja suuntautuvat opintoihinsa, mutta I asteen vaikuttavuuden osalta ongelmia näyttää kasautuvan sekä opintojen alkuvaiheeseen että varsinkin koulutusohjelmavaiheeseen (lähihoitajakoulutuksessa). Tutkinnon suorittaneet maahanmuuttajat ovat työllistyneet hyvin, joten II asteen vaikuttavuuden osalta tilanne näyttää valoisalta. HDO:lla onkin pääkaupunkiseudulla hyvä maine korkeista standardeista kiinnipitävänä, hoiva-alan ammattilaisten koulutuspaikkana.

Arvioinnin toisessa vaiheessa, fokusvaiheessa, maahanmuuttajien koulutusta on tarkasteltu kohdennetummin erityyppisten koulutusten kautta. Eri koulutustyypeistä on valittu yhteensä kuusi koulutusryhmää lähemmän tarkastelun kohteeksi. Aineiston hankinnassa ja analyysissä on työpaikkojen edustajien kokemusten ohella painotettu erityisesti opiskelijoiden äänen esiin tuomista. Koulutuksellis-

ten järjestelyjen onnistumista on pyritty lähestymään yhtäältä hallitun koulutus- ja opetusprosessin ja toisaalta opiskelijan tavoitteista lähtevän henkilökohtaisen kehitysprosessin näkökulmasta.

3.2.2 Tutkintotavoitteiset koulutukset

3.2.2.1 Nuorisoasteen lähihoitajakoulutus

Yleistä

Diakoniaopistossa on koulutettu maahanmuuttajia lähihoitajiksi yli kymmenen vuoden ajan. Koko lähihoitajakoulutuksen historian aikana Diakoniaopistossa on ollut oppilaitoksen seurantatietojen mukaan 38 nuorisoasteen koulutusryhmää, joissa on opiskellut maahanmuuttajaopiskelijoita. Näistä neljä ryhmää on ollut erikseen maahanmuuttajille suunnattuja. Yli puolessa ryhmistä maahanmuuttajia on ollut alle 10 %. Vuosittain aloittaneiden maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden määrä on vaihdellut alle kymmenestä yli kahteenkymmeneen.

Nuorisoasteen lähihoitajakoulutuksessa maahanmuuttajataustaiset opiskelijat ovat yhä useammin nuoria, jotka ovat saattaneet käydä suomalaista peruskoulua. Tulevaisuudessa näiden Suomessa jo lapsuudestaan saakka asuneiden nuorten joukko tulee todennäköisesti lisääntymään myös lähihoitajakoulutuksessa.

Koulutuksen tavoitteet

Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon suorittaneelta odotetaan alan laaja-alaista perusosaamista ja sen lisäksi valittavan koulutusohjelman mukaista erikoisosaamista. Tavoitteissa painottuvat eri-ikäisten ja taustaltaan erilaisten ihmisten kasvun ja kehityksen tukeminen ja ohjaaminen sekä hoito ja huolenpito ja kuntoutumisen tukeminen. Diakoniaopistossa opiskelija voi valita viimeisen vuoden koulutusohjelmittain eriytyviksi ammatillisiksi opinnoikseen jonkin seuraavista

vaihtoehtoista: a) kuntoutus, b) lasten ja nuorten hoito ja kasvatusta, c) mielenterveys- ja päihdetyö, d) sairaanhoito ja huolenpito, e) vanhustyö, f) vammaistyö tai g) asiakaspalvelu- ja tietohallinta. Tosiasiassa vuosittain ei ole pystytty aloittamaan kaikkien näiden vaihtoehtojen mukaisia koulutusohjelmia.

Koulutuksessa kehitetään ja vahvistetaan myös tiettyjä ydintaitoja, joita ammatissa toimimisessa tarvitaan. Oppimaan oppimisen taidot ja ongelmanratkaisutaidot sekä viestintä-, yhteistyö- ja emotionaaliset ja eettiset taidot on määritelty opetussuunnitelmassa keskeisiksi ydintaidoiksi. Yhteisinä kansalaisvalmiuksia ja ammattisivistystä lisäävinä valmiuksina Diakoniaopistossa painotetaan kestävä kehityksen perustaitoja, teknologiavalmiuksia, kansainvälistymistä ja monikulttuurisuutta sekä laatutyötä, palvelu- ja kuluttajaosaamista ja työsuojelusta ja terveydestä huolehtimista.

Lähihoitajakoulutuksen oppilaitoskohtaisessa opetussuunnitelmassa on monia kohtia, jotka koskevat maahanmuuttajaopiskelijoita sekä heidän opintojensa ja muun tuen järjestämistä. Esimerkiksi luvussa 5.1. Opiskelijapalvelut todetaan, että "koulutuksellinen tasa-arvo edellyttää, että jokaisella on erilaisista oppimisedellytyksistä riippumatta yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ammatilliseen koulutukseen...". Luvussa 6.1. Työssäoppimisen järjestäminen on kappale, jossa puhutaan kiinteiden työpaikkayhteyksien luomisesta maahanmuuttajien koulutuksissa sekä maahanmuuttajien ohjauksen erityiskysymysten esillä pitämisestä työpaikkaohjaajien koulutuksessa. Luku 7. käsittelee maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden opetusjärjestelyjä, mm. opiskelijavalinnoissa sovellettavia periaatteita sekä kielten opetukseen ja opintojen ohjaamiseen liittyviä erityisjärjestelyjä. Oppilaitoskohtaiseen opetussuunnitelmaan kirjattuja periaatteita voidaan pitää oppilaitosta sitovina "laatulupauksina", joita vasten myös maahanmuuttajakoulutuksen onnistumista pitää arvioida.

Havaintoja tapausesimerkin pohjalta

Integroitua lähihoitajakoulutusta edustavaksi tapausesimerkiksi valittiin LH15. Siinä on opiskellut neljä maahanmuuttajaopiskelijaa, joista yksi siirtyi myöhemmin aikuisopiskelijaryhmään. Ryhmä on poikkeuksellinen siinä suhteessa, että opiskelunsa siinä aloitti vain neljä maahanmuuttajataustaista henkilöä, jotka kaikki ovat suorittaneet koulutuksen loppuun. Suomalaistaustaisten opiskeli-

joiden keskeyttäminen oli tässä ryhmässä sitä vastoin melko yleistä. Lähihoitajaryhmissä maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden keskeyttämisluvut ovat vaihdelleet melkoisesti, mikä näkyy oheisesta taulukosta 1. Taulukko on koottu oppilaitoksen keräämistä seurantatiedoista. Seurantatiedot eivät ole täysin luotettavia, koska eri ajanjaksoina on kerätty tietoa eri tavoin luokiteltuna. Lukuja voidaan pitää suuntaa antavina.

Taulukko 1. Aloittaneet, valmistuneet ja keskeyttäneet maahanmuuttajat nuorisoasteen lähihoitajaryhmissä vuosittain⁵.

Vuosi	Aloittaneista maahanmuuttajista yhteensä	Valmistunut	Keskeyttänyt
1993	18*	16 (89 %)	2 (11 %)
1994	11	11 (100 %)	0 (0 %)
1995	22*	22 (100 %)	0 (0 %)
1996	21*	12 (57 %)	9 (43 %)
1997	19*	12 (63 %)	7 (37 %)
1998	19	9 (47 %)	10 (53 %)
1999	9	3 (34 %)	6 (66 %)
2000	9	5 (56 %)	4 (44 %)
2001	22	-	9 (41 %)
2002	9	-	4 (44 %)
2003	20	-	0 (0 %)
Yhteensä	179	90 (70 %**)	51 (28 %**)

* Luvussa mukana maahanmuuttajaryhmä.

** Luvussa mukana vain päättäneet ryhmät.

⁵ Ajalla 1993–tammikuu 1999 aloittaneiden ryhmien osalta koulutuksen laajuus oli 100 opintoviikkoa ja elokuusta 1999 eteen päin se on ollut 120 opintoviikkoa.

LH15:n maahanmuuttajaopiskelijat edustivat eri kansallisuuksia ja kulttuuritaustoja. He olivat eri-ikäisiä ja myös heidän HDO:ta edeltäneet koulutuspolkunsivat olleet erilaisia. Edeltävien polkujen yhteinen piirre oli kuitenkin se, että jokainen näistä neljästä opiskelijasta oli hakenut ja saanut ohjausta jo koulutukseen hakeutumisen vaiheessa mm. käymällä valmentavia ja valmistavia kursseja ja/tai hankkimalla tietoja ja ohjausta esimerkiksi työvoimatoimistosta. Tutor-opettajien arvion mukaan LH15:n maahanmuuttajaopiskelijat olivat jo alusta pitäen opintoihin hyvin motivoituneita ja alalle suuntautuneita.

Koulutuksen alkuvaiheessa ryhmässä koettiin monia ongelmia, jotka eivät koskeneet vain maahanmuuttajaopiskelijoita. Merkittävä osa suomalaistaustaisista opiskelijoista keskeytti, minkä johdosta alkuperäistä ryhmäjakoja jouduttiin muuttamaan. Myös maahanmuuttajaopiskelijoiden ryhmään integroitumisen eteen piti tutor-opettajien tehdä määrätietoista työtä. Opintojen edetessä ryhmäytymisongelmat seestyivät ja maahanmuuttajaopiskelijoille löytyi luontevat roolit opiskelijaryhmissä. Maahanmuuttajaopiskelijat ovat nyt jälkeinpäin tyytyväisiä, että ovat opiskelleet yhdessä suomalaisten kanssa, vaikka opintojen alussa olikin vaikeaa. He kokevat integroidussa ryhmässä opiskelun auttaneen erityisesti suomen kielitaidon kehittämisessä.⁶

”Sen kautta, mun oli vaan pakko opetella suomea. Jos mä olisin ollut maahanmuuttajaryhmässä, mä oisin voinut puhua englantia niiden kanssa (...) Se oli ihan hyvä juttu, että mä pääsin sinne suomalaiseseen ryhmään. Mun oli vaan pakko tehdä töitä oikeesti.”

Lähihoitajaopiskelijat ovat kokonaisuudessaan opetukseen ja oppimiseensa vähintään melko tyytyväisiä, vaikka he esittävät myös kritiikkiä ja kehittämisehdotuksia enemmän kuin muiden ryhmien opiskelijat. Tämä johtuu osittain myös kielitaidosta ja ammatillisen koulutuksen vahvemmasta tavoitteellisuudesta, joka näkyy opiskelijoilla oppimisen ja suorittamisen paineina. Integroidussa ryhmässä kriittisyys liittyy suurelta osin siihen, että opettajat eivät ota riittävästi huomi-

⁶ Haastattelussa opettajat viittaavat toistuvasti johonkin toiseen tarkemmin määrittelemättömään ryhmään, jossa tässä mainitut asiat ovat olleet paljon huonommalla tolalla. Ryhmässä oli enemmän maahanmuuttaja-taustaisia opiskelijoita ja suurempia yhtä kansallisuutta edustaneita ryhmiä, joiden integroimiseen muiden ryhmäläisten kanssa ei opintojen alkuvaiheessa kiinnitetty riittävästi huomiota tai siinä ei muusta syystä onnistuttu. Motivoituneisuus ja alalle suuntautuminen olivat sattumanvaraisia. Tässä opettajien spontaanisti suorittamassa ryhmien vertailussa nousee esiin ilmeisesti koulutuksen onnistumisen kannalta oleellisen tärkeitä asioita, jotka koskevat niin opiskelijavalintoja kuin ryhmien muodostamista ja opintojen järjestämistäkin.

oon maahanmuuttajaopiskelijan puutteellista kielitaitoaan opetuksessa. Tässä on opiskelijoiden mielestä vielä paljon parantamisen varaa.

”Joskus opettajalla on niin huono käsiala, että sä et pysty yhtään ymmärtämään mitä se kirjoittaa tauluun. Sellaiset ihmiset jotka ei pysty lukeen... suomalaisille se voi olla helpompaa, kun ymmärtää pari sanaa ja voi yhdistää se idean – maahanmuuttajille se ei ole selvää...sen on pakko saada jokainen sana selvää, jotta se ymmärtää sitä. Se on joskus ongelma, että opettajat on joskus kiireisiä... vähän rauhallisemmin ja enemmän monisteita.”

”Maahanmuuttajille olisi pitänyt olla enemmän suomen kielen opetusta, kirjoittamista ja lukemista, missä he voisivat käsitellä näitä ongelmia, mitä on tullut esille. Esimerkiksi kun sä saat kokeen ja sun pitäisi lukea niin monta kirjaa ja sä et ole ehtinyt ymmärtää kaikkea, mitä siinä kirjassa on. Vois opettaja olla apuna, he voisi siinä asiassa auttaa.”

”Et opettajat ei ajattelis, että se on niin selvä asia, että kaikki pitäs tietää... että myös tarvitsee olla tosi kärsivällinen ja käyttää vähän enemmän aikaa kuin pitäs, mutta sitten hommat sujuu paremmin, tulokset on myös parempia ja ei tarvitse harmitella jälkeen päin. Mun mielestä, että jos selittää asiat hyvin ja ohjaa hyvin alussa, sitten on vähemmän työntekoa loppuvaiheessa... myös opettajalle. Jos ei ohjata, niin opettaja joutuu hirveesti selittämään loppuvaiheessa, mutta sit on niin kun huono vaihe ohjata.”

Opiskelijoiden mielestä heikompi kielitaito pitäisi ottaa paremmin huomioon mm. seuraavissa asioissa:

- apu tiedon hakemisessa etenkin opintojen alkuvaiheessa (mm. vaikeat kotitehtävät)
- kielen oppimisen huomioiminen myös muussa opetuksessa; esim. kirjaintentit ja opittavan asian ongelmakohtien käsittely ennakkoon ja tenttien palautuksen yhteydessä
- suomen kielen opetuksen sisällön ja järjestämistapojen miettiminen; mm. enemmän kirjoittamista ja opetuksen sitomista muiden aineiden yhteydessä tehtäviin kirjallisiin töihin, esim. esseet, jotka valmentavat päättötyön tekemiseen
- riittävän hidas tahti kaikkien aineiden opetuksessa ja taito pelkistää sisältö opittavan aineksen ydinkohtiin etenkin opintojen alkuvaiheessa

Opiskelijoiden kokemuksen mukaan opinnot etenevät joiltain osin kovin katko-
naisesti tai tiettyä kokonaisuutta ei käsitellä loppuun.

*“Kun aloitetaan joku asia, pitää olla loppuun asti, tehdä sitä
asiaa. Se ei ole hyvä, jos aloitetaan tänään ja huomenna joku
muu, uusi asia. Tämä ei ole hyvä.”*

Kielikysymyksen ja opintojen katkoksellisuuden ohella pientä kritiikkiä liittyy myös
työssäoppimisen järjestelyihin. Haastattelujen (opettajat, opiskelijat ja työpaikkojen
edustajat) pohjalta näyttää siltä, että yhteydenpito työpaikoille niin, että työpaik-
kaohjaajien kanssa käsiteltäisiin riittävässä määrin maahanmuuttajaopiskelijoiden
erityiskysymyksiä, ei toteudu opetussuunnitelman tarkoittamalla tavalla.

LH15:n maahanmuuttajataustaisilla opiskelijoilla oli opintojensa aikana myös
erilaisia henkilökohtaisen elämänkulkuun liittyneitä ongelmia (mm. sairastumi-
sia), joista huolimatta he suorittivat opintonsa loppuun. Mitä ilmeisimmin kii-
tos tästä kuuluu erityisesti opiskelijaryhmän antamalle kannustukselle ja tuelle.
Sama teema toistuu sekä opettajien että opiskelijoiden haastattelussa puhutta-
essa koulutusohjelmavaiheen opinnoista. Ryhmän tuella ja sillä, että opiskelijat
löysivät oman, itselleen sopivan ”tiimiroolin” näyttää olleen merkittävää vaiku-
tusta opintojen onnistuneeseen loppuun saattamiseen.

Muiden ryhmien kuin LH15:n osalta koulutusohjelmavaiheeseen siirtymistä on
pidetty merkittävämpänä murroskohtana, jossa kieli- yms. opiskelutaitoihin liit-
tyvät ongelmat alkavat kulminoitua. Yhtenä koulutusohjelmavaiheen ongelmana
on lisäksi noussut esiin se seikka, että opisto ei pysty tarjoamaan opiskelijoilleen
kaikkia opetussuunnitelmassa mainittuja vaihtoehtoja eikä tästä asiasta ole tie-
dotettu opiskelijoille riittävän varhaisessa vaiheessa. Hankaluuksia opintojen jär-
keväälle etenemiselle aiheuttaa myös eri aikana koulutusohjelmavaiheeseen tule-
vien opiskelijaryhmien yhdistäminen. Osalle yhdistettyjen ryhmien opiskelijoista
koulutusohjelmaopinnot eivät tällöin etene loogisessa aikajärjestyksessä.

Edellä kuvatuista kriittisistä kohdista huolimatta koulutus on tuottanut positiiv-
isia vaikutuksia sekä opiskelijoiden omien kokemusten että oppilaitoksen ta-
voitteiden näkökulmasta. Tutkimuksen kohteena olleesta nuorisoasteen koulu-
tusryhmästä kaikki maahanmuuttajaopiskelijat valmistuivat lähihoitajiksi. Noin
puoli vuotta valmistumisen jälkeen heistä kaksi on alaa vastaavassa työssä, yksi
on muussa työssä ja yksi etsii vielä alan työtä.

Haastateltujen maahanmuuttajaopiskelijoiden kokemus noin puoli vuotta valmistumisen jälkeen on, että koulutus on antanut heille suurin piirtein sitä, mitä he ovat toivoneetkin. Ammatillinen perustutkinto ja valmiudet toimia ammatissa ovat tärkein asia erityisesti niille, jotka ovat työssä tällä hetkellä.

”Mulla oli sillä lailla semmosta toivomusta, että musta tulisi ammattilainen, hyvä hoitaja, jolla olisi tietoa hallussa ja taitoa tieteenkin... ja sen olen saanut... mielestäni.”

Yksilötasolle mentäessä löytyy erilaisia polkuja, jotka voivat yksilön itsensä kannalta olla tarkoituksenmukaisia. Esimerkiksi eräs valmistunut opiskelija kertoo pitävänsä vähän ”huilautaukoa” muissa töissä ennen kuin alkaa etsiä oman alansa töitä. Nuoren elämäntodellisuuden näkökulmasta työllistyminen heti valmistumisen jälkeen alan töihin ei välttämättä ole ainoa onnistuneen ja hyödyllisen koulutuksen merkki. Tämän opiskelijan kohdalla lähihoitajan ammatti-identiteetin muodostuminen ja suuntautuminen ihmisten auttamiseen tulee voimakkaasti esille huolimatta siitä, että hän ei ole alaansa vastaavassa työssä. Opiskelija kokee hyödyntäneensä lähihoitajakoulutuksessa saamiaan tietoja ja taitoja nykyisessä ihmisläheisessä työssään ja yksityiselämässään. Koulutuksessa saadut ensiaputaidot ja vuorovaikutustaidot, sekä tieto päihde- ja mielen-terveysasioissa ovat auttaneet monessa käytännön tilanteessa. Hoiva-alan ammatti-identiteetin ja oppilaitoksen ydintaidoiksi määriteltyjen yhteistyö- sekä emotionaalisten ja eettisten taitojen omaksuminen tulee esiin myös muiden valmistuneiden lähihoitajien haastatteluissa.

3.2.2.2 Lähihoitajaoppisopimuskoulutus maahanmuuttajille

Tausta ja tavoitteet

Diakoniaopistossa on tähän mennessä toteutettu kaksi maahanmuuttajille tarkoitettua lähihoitajatutkintoon tähtäävää oppisopimuskoulutusryhmää (MA-OPSO). Yksittäisiä maahanmuuttajia on opiskellut myös muissa lähihoitajien oppisopimusryhmissä. Maahanmuuttajille tarkoitetun lähihoitajien oppisopimuskoulutuksen käynnistämiseen vaikuttivat työllistämiprojektissa havaitut

tarpeet pidemmälle koulutukselle, jossa työelämään juurruttaminen tapahtuu pitkäjänteisesti. Maahanmuuttajataustaisista työntekijöistä oli tarvetta sosiaali- ja terveysalalla, erityisesti päivähoidossa.

Opiskelijan näkökulmasta oppisopimuskoulutus on vaativa koulutusmuoto. Sitä koskevat edellisen luvun yhteydessä kuvatut lähihoitajan opetussuunnitelman mukaiset laaja-alaiseen pätevyteen tähtäävät tavoitteet ja ammattitaitovaatimukset. Varsin laajoille teoriaopinnoille on oppisopimuskoulutuksessa varattu huomattavasti vähemmän aikaa kuin esimerkiksi nuorisoasteen lähihoitajakoulutuksessa. Tutkinto suoritetaan näyttökokeilla, mikä omalta osaltaan lisää opiskelun vaativuutta. Voidaan olettaa, että ilman perusteellisia orientoivia opintoja sekä koulutuksen läpäisevää kokonaisvaltaista ohjauksellista otetta maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden on erittäin vaikeaa suoriutua oppisopimuskoulutuksesta.

Seurantatietojen mukaan Diakoniaopistossa on menneiden vuosien mittaan aloittanut yhteensä 68 maahanmuuttajaa lähihoitajien oppisopimuskoulutuksessa. Heistä 49 on valmistunut, 11 keskeyttänyt ja kahdeksalla on vielä opinnot kesken.

Maahanmuuttajille tarkoitettu oppisopimuskoulutus ei ole jatkunut aivan alkuperäisessä muodossaan. Meneillään oleva maahanmuuttajaryhmälle suunnattu aikuisten lähihoitajakoulutus on toteutettu useammasta erillisestä kurssista koostuvana työvoimapoliittisena koulutuksena, jonka rahoitus on jouduttu kokemaan eri lähteistä. Kurssit on järjestetty vastaamaan lähihoitajan opetussuunnitelman moduuleja niin, että erillisinäkin suorituksina opiskelija voi rakentaa niistä osan perustutkintoon johtavaa polkua. Tarkoituksena on, että koulutusta jatketaan lähihoitajan tutkinnon suorittamiseen tähtäävänä oppisopimuskoulutuksena. Näin järjestettynä koulutusta on leimannut epävarmuutta ylläpitävä ja opiskelua häiritsevä katkoksellisuus.

Havaintoja tapausesimerkin pohjalta

Tutkimuksen kohteena olevassa oppisopimusryhmässä (MAOPSO 2) opiskeli yhteensä 32 maahanmuuttajaopiskelijaa, jotka edustuvat yli kymmentä kansallisuutta. Opintonsa aloittaneista valmistui 26 opiskelijaa, eli tutkinnon suoritti

81 % opintonsa aloittaneista. Luvut kertovat, että koulutus on mitä ilmeisimmin kyetty viemään läpi keskimääräistä onnistuneemmalla tavalla. Myös opiskelijoiden ja vastuopettajien haastattelut viestivät siitä, että monet järjestelyihin liittyneet ratkaisut tukivat hyvään lopputulokseen pääsyä. Näistä tärkeimpinä voidaan mainita opiskelijoiden valintaan liittyneet seikat (suurin osa ryhmän opiskelijoista hakeutui oppisopimuskoulutukseen erilaisten orientoivien kurssien kautta), vastuutiimin kokonaisvaltainen työskentelytapa, tutor- tai kummiopiskelijoiden käyttö sekä työpaikkojen ja työpaikkaohjaajien vahva sitouttaminen koulutukseen jo sen käynnistymisvaiheesta lähtien. Ensimmäisen maahanmuuttajille suunnatun oppisopimusryhmän (MAOPSO 1) kokemukset oli esimerkkikoulutuksen suunnittelu- ja organisointivaiheessa kriittisesti eritelty ja otettu huomioon.

Erityisesti juuri tällä MAOPSO-ryhmällä on hyviä kokemuksia työpaikkojen ohjauksesta sekä teoriaopetuksen ja työssäoppimisen toisiaan täydentävyydestä. Työpaikoilla tehtäviksi tarkoitettujen, hyvin valmisteltujen oppimistehtävien ohella tähän on vaikuttanut oppisopimusryhmän koulutukseen kytketty työpaikkaohjaajien koulutus ja koko koulutuksen ajan jatkunut tiivis yhteistyö työpaikkojen kanssa. Haastatellut opiskelijat olivat kaikki tyytyväisiä työpaikoilla tapahtuneeseen oppimiseen. Opiskelijat kuvaavat hyvin toiminutta opettajan, opiskelijan ja työpaikan yhteistyötä seuraavasti:

”Tämä ryhmä oli hyvä myös, koska työpaikalla pitää vielä puhua lisää. Työkaverit voivat auttaa ja jokaisella opiskelijalla oma ohjaaja. Jos koulussa oli joku vähän vaikea, sitten työpaikalla voi kysyä mitä tämä tarkoittaa. Meille oli helpointa näyttää työpaikalla, miksi sinä menee joka päivä kouluun ...tai miksi sinä... koska meillä oli yksi päivä koulua ja loput työpaikalla... Sama kuin opettaja olisi silmä auki ja kattoo kaikki mitä me tehdään.”

”Positiivista kokemuksia? Tota, sairaalajaksot, kun jakso loppu, niin tota meillä oli keskustelu – ohjaaja ja opettaja ja minä. Ja sitten tota osa asukkaistakin kyseli, tulenko minä takaisin vai lähdenkö minä pois. Minusta se oli kiva kuulla myös, että minusta myös tykättiin silleen.”

”Kerran oli tapaaminen, johon tulivat kaikki työpaikkaohjaajat, opettajat ja opiskelijat. Opettajat kertoivat tässä tilaisuudessa, miksi opiskelija on siellä, mitä hän tarvitsee ym. Tämä oli tosi

hyvä, jotta työpaikalla tiedetään mitä opiskelija tarvitsee. (...) Mä voin soittaa opettajalle työpaikalta, kaikki mitä minä tarvitsen, opettaja auttaa.”

Opiskelijat mainitsevat HDO:oon hakeutumisen syynä mm. opiston hyvän maineen ja keskeisen sijainnin. Opiskelijat rekrytoituivat oppisopimuskoulutukseen erilaisten edeltävien ja orientoivien kurssien kautta. Haastatteluissa – niin opiskelijoiden kuin vastuuopettajienkin haastatteluissa – heijastuu se tosiasia, että opiskelijoilla oli varsin hyvä ennakkokäsitys hoiva-alasta jo koulutuksen alkuvaiheessa, vaikka jotkut opiskelijoista sanovatkin, ettei heillä ollut käsitystä siitä, mikä lähihoitajan ammatti on. Aiemmat koulutukset ovat auttaneet opiskelijoita selviytymään raskaista teoriaopinnoista. Myös koulutusohjelmavaiheeseen siirtyminen ja niistä selviytyminen sujui tässä ryhmässä ilman suurempia vaikeuksia. Tässä ryhmässä tuli myös esiin, että koulutusohjelmavaiheen suuntautumisvaihtoehdot pitäisi tehdä opiskelijoille selväksi heti opintojen alussa.

Opiskelijat mainitsevat tärkeänä seikkana sen, että ryhmässä oli tiivis ja hyvä henki ja että he saivat tukea ja ohjausta niin ryhmältä, opettajilta kuin työpaikojen ohjaajiltakin. Ilman vahvaa ohjauksellista otetta keskeyttämisiä olisi todennäköisesti ollut huomattavasti enemmän. Vastuuopettajien kokemuksissa tärkeänä asiana nousee esiin myös opettajatiimin työskentelytapa. Koulutuksesta huolehdittiin kokonaisvaltaisella tiimivastuulla niin, että tiimin jäsenille löytyi luontevat tiimiroolit ja heille tarjoutui mahdollisuus painottaa omaa työskentelyään roolinsa mukaisesti.

Tässä ryhmässä opiskelu muiden maahanmuuttajien kanssa nähtiin positiivisena asiana. Maahanmuuttajaryhmän yksi vahvuus opiskelijan näkökulmasta oli vertaistuen saamisen mahdollisuus maahanmuuttajille erityisissä asioissa (esimerkiksi työpaikoilla ilmenneiden kieli- ja kulttuurivaikeuksiin liittyvien). Suomen kieltä opiskelijat kokivat oppineensa ennen kaikkea työpaikoilla.

”Ja sitten jos koulussa on maahanmuuttajaryhmä, on hyvä, koska se kieli on vielä vaikeaa. Jos ryhmässä on... ei ole pakko olla vain maahanmuuttajia, mutta sanotaan että maahanmuuttajaryhmä... voi olla että joku ymmärtää enemmän kuin kaveri suomen kieli, hän voi auttaa.”

”Teoriapäivät koulussa oli hyviä, koska silloin voi puhua asioista toisten opiskelijoiden kanssa, jos työpaikalla jotain ongelmia tai epäselvää.”

Opiskelijoiden mielestä oppisopimuskoulutuksen vahvuus oli, että työpaikalla tapahtuvan harjoittelun kautta pääsi kiinni suomalaiseen kulttuuriin ja työyhteisöön ja sai työkokemusta. Koulutuksen aikana luotiin kontakti työpaikkaan, mikä auttoi ainakin osaa työllistymään. Opettajien ja haastateltujen opiskelijoiden tiedon mukaan suurin osa tästä ryhmästä on löytänyt työpaikan. Opiskelijat ovat työllistyneet mm. päivähoiton ja vanhustyön paikkoihin.

3.2.2.3 Kotitalousyrittäjäkoulutus

Koulutuksen tavoitteet

Maahanmuuttajien koulutusta on laajennettu Diakoniaopistossa 1998 aloitetulle uudella koulutusosalalle, nykynimeltään kotitalous- ja kuluttajapalvelut. Diakoniaopistossa koulutusohjelmavaihtoehtona on kotitalouspalvelut ja tutkintonimikkeenä on kotitalousyrittäjä.

Kotitalous- ja kuluttajapalveluiden perustutkinnon tavoitteena on, että tutkinnon suorittaneella on valmiudet kotityöpalvelujen tuottamiseen, kuluttajaneuvontaan ja myyntiin liittyvissä tehtävissä. Kotitalousyrittäjätutkinnon suorittanut osaa tuottaa kotien ruoka-, puhtaanapito- ja vaatehuoltopalveluja sekä muita kotityöpalveluasiakkaan tarvitsemia palveluja. Kotitalousyrittäjä voi toimia itsenäisenä yrittäjänä tai moniammatillisen tiimin jäsenenä sosiaalipalvelu- sekä siivousalan yrityksissä tai työllistyä julkishallinnon alaisiin työpaikkoihin kuten päiväkoteihin, palvelutaloihin ja vanhainkoteihin.

Perustutkinnon yhteiset ammatilliset opinnot koostuvat kotien ruoka- ja ravitsemispalvelut sekä kotien puhtaanapito- ja tekstiilihuoltopalvelut -opintokokonaisuuksista. Koulutusohjelmavaiheen opinnot sisältävät kotityöpalvelujen tuottamisen opintokokonaisuuden ja valinnaisina opintoina joko kodinomaisessa laitoksessa toimimisen tai kotityöpalveluyrityksessä toimimisen opinnot.

Koulutuksessa painotetaan samoja ammattisivistystä ja kansalaisvalmiuksia lisääviä ydintaitoja ja valmiuksia kuin sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinnonkin tavoitteissa.

Havaintoja tapausesimerkin pohjalta

Lähemmän tarkastelun kohteena oleva kotitalousyrittäjäkoulutus on järjestetty työvoimapolitiittisena koulutuksena maahanmuuttajaryhmälle. Tutkinto suoritetaan opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti näyttötutkintona. Vastaavaa koulutusta maahanmuuttajille ei ole järjestetty aikaisemmin.

Koulutus alkoi kolmen viikon orientoivalla jaksolla. Tarkoituksena oli, että koulutus jatkuisi tämän jälkeen kahdella koulutuksella: asiakaspalveluavustajan ja kotitalousyrittäjän koulutuksilla. Ryhmistä toteutui kuitenkin vain kotitalousyrittäjäkoulutus, koska tulijoita ei riittänyt molempiin ryhmiin. Kotitalousyrittäjäkoulutus on tämän raportin kirjoittamisen aikaan edelleen käynnissä. Koulutusryhmässä on aloittanut yhteensä 20 opiskelijaa, joista opintoja jatkaa edelleen 11 opiskelijaa.

Kotitalousyrittäjätutkintoon tähtäävän työvoimakoulutuksen pulmakohtana on koulutuksen alusta asti ollut opiskelijoiden suuret kielitasoerot sekä osan kohdalla muuhun elämäntilanteeseen ja mielenterveyteen liittyvät ongelmat, jotka ovat olleet myös keskeyttämisten syitä. Opiskelijoita valittaessa ei ole ollut selviä kielitaitovaatimuksia. Esimerkkiryhmässä kielitaso vaihteli opettajien arvion mukaan välttävästä hyvään kielitaitoon. Opiskelijat on haastateltu valinnan yhteydessä, jolloin on pyritty kartoittamaan heidän motivaatiotaan ja valmiuksiaan koulutukseen. Ongelmat ovat kuitenkin alkaneet näkyä vasta työssäoppimisvaiheessa. Opiskelijoita on keskeyttänyt tasaisesti läpi koulutusajan; osa heistä on sinnitellyt pidempään ja osa on lopettanut jo alkuvaiheessa. Tutor-opettajien arvion mukaan koulutuksen tavoitteet ja ammattitaitovaatimukset ovat olleet alun perin liian vaativia osalle opiskelijoista, joiden valmiudet opiskeluun ovat olleet heikot. Ryhmässä on myös opiskelijoita, joilla opiskelu on sujunut ongelmitta ja jotka tulevat todennäköisesti suorittamaan tutkinnon. Koulutus jatkuu koulutusohjelmavaiheessa oppisopimuskoulutuksena. Kaikille opiskelijoille ei välttämättä löydy oppisopimuspaiikkaa, mikä on opiskelijan kannalta pulmallista.

Opiskelijaryhmä on ollut heterogeeninen sekä kielitaidoltaan, opiskeluvalmiuksiltaan että kulttuuritaustoiltaan. Ryhmässä on opiskelijoita, joilla on aikaisempi ammatillinen koulutus kotimaassaan ja osa on käynyt vain peruskoulua. Tämän ryhmän kohdalla opiskelijoiden ryhmäytymisessä on ollut ongelmia ja luokkaan ei ole syntynyt yhteishenkeä, joka tukisi kaikkien opiskelua. Ryhmä onkin jakautunut kahtia kulttuuritaustan mukaan afrikkalaissyntyisiin sekä venäläisiin ja virolaisiin. Opiskelijoiden välillä on ollut myös jonkin verran ristiriitoja, jotka on koettu pulmallisiksi. Ryhmästä haastateltiin kahta keskeyttäneitä opiskelijaa ja sen lisäksi havainnointijakson aikana kahta muuta opiskelijaa. Tässä kuvauksessa painottuvat siten keskeyttäneiden opiskelijoiden kokemukset.

Opiskelijoilla ei koulutukseen tullessaan ollut selvää kuvaa, mihin he ovat tulossa. Koulutukseen kohdistuvat odotukset vaihtelivat yrittäjävalmiuksien saamisesta epämääräisempiin toiveisiin päästä koulutuksen kautta työelämään. Opiskelijat odottivat myös suomen kielen oppimista ja opetusta, jota ei heidän mielestä ollut riittävästi tai se ei vastannut omaa tasoa.

Keskeyttäneet opiskelijat itse pitivät keskeyttämisen syynä muuhun elämään, omaan terveyteen ja jaksamiseen liittyviä ongelmia. He olivat periaatteessa motivoituneita opiskelemaan, mutta kokivat, että eivät pärjää koulutuksessa omista ponnisteluistaan huolimatta. Ongelmat olivat tulleet esiin työssäoppimiskaksikoilla ja näyttöjen suorittamisessa. Työpaikalla oli tullut väärinkäsityksiä mm. sairauspoissaoloihin liittyen. Molemmat kokivat myös kielitaitonsa melko heikoksi, mikä teki opetuksen seuraamisen vaikeaksi. Keskeyttäneet opiskelijat eivät nähneet syytä keskeyttämiseen koulutuksessa sinänsä vaan enemmän itsessään ja omissa tilanteessaan sekä koulutuksen liiassa vaativuudessa heille. Opiskeluvaikkeudet ja uuteen maahan sopeutumiseen liittyvät muut ongelmat olivat johtaneet väsymiseen ja masentumiseen. Tutor-opettaja ja oppilashuollon henkilöstö olivat antaneet tukea ja ohjanneet eteenpäin hakemaan apua, mikä ei kuitenkaan näissä tapauksissa ollut riittänyt. Toisessa esimerkkitapauksessa opiskelija oli menynyt terveydenhoitajan luo masennuksen takia. Terveydenhoitaja oli lähettänyt hänet omalle lääkäriasemalle, josta oli määrätty masennuslääkkeitä ja annettu sairauslomaa. Jonkin ajan kuluttua opiskelija oli keskeyttänyt opinnot. Opiskelija olisi tässä tapauksessa mitä ilmeisimmin tarvinnut voimakkaampia ja kokonaisvaltaisempia tukitoimenpiteitä.

Kaikesta huolimatta opiskelijat pitivät Diakoniaopistoa hyvänä opiskelupaikkana maahanmuuttajille ja he kokevat myös hyötyneensä opiskelusta suomen kielen

kehittymisen ja kotitaloustaitojen oppimisen kautta. Koulussa he ovat tutustuneet toisiinsa maahanmuuttajiin ja saaneet hyviä ystäviä, jotka ovat jääneet jäljelle koulutuksen päätyttyä.

”Minä sanon täällä on tosi hyvä paikka. Jos meillä ei ole mitään ongelmaa kieli ja oma terveys. Täällä on tosi tosi hyvä meille maahanmuuttajille... Minä ajattelen, opettaja hän yrittää auttaa oppilaat. Opettaja hän ymmärtää oppilaat nopeasti monikulttuuri.”

”Minun kaveri, kuka ei ole rahaa maksaa, kuka toinen hänellä on rahaa maksaa. Jos lounas kotona, meillä kolme kaveria, minä ottaa tänään, seuraavana sinä ja sitten sinä. Tämä on hauskaa. Ja jos koulussa opettaja kysyy tai antaa paperia ja toinen ei tule, pääse kouluun, toinen ottaa hänen paperi. Jos kuka ei ymmärrä selittää. Tämä on ihan hyvä.”

Vaikka koulutuksen keskeytyminen on ollut jonkinasteinen epäonnistumisen kokemus, opiskelijat ovat hyvin sinnikkäitä. He ovat edelleen motivoituneita kouluttautumaan tai pääsemään työelämän kautta eteenpäin suomalaisessa yhteiskunnassa, kunhan omat voimat riittävät.

”Mä sanon, opettaja apua, mä en ymmärrä. Minä pois. Ja hän sanoo – ok. Hän tosi viisas, hän sanoo tilaa aika haastatteluun erityisopettaja. Sitten mä kerro hänelle ja hän ymmärtää, kun minulla on jotain ongelmia... viisi tai kymmenen minuuttia luokan edessä tai jotain vaikeaa. Ja hän neuvoo minulle mihin minä menen, mikä auttaa. Minä en halua lopettaa, minä en halua loppu. Kun minä nousen, minä jaksan, minä haluan oppii. Kun minä en jaksa, minä mietin paljon, ei saa nukuttua, minä huolissaan minun lapsi.”

Keskeyttäneille opiskelijoille kotitalousyrittäjäkoulutus on ollut yksi yritys päästä eteenpäin suomalaisessa yhteiskunnassa. Molemmilla leimaa antavana on kokemus, että omista ponnisteluista huolimatta suomalaisen yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän taholta asetetaan koko ajan seiniä vastaan. Nämä opiskelijat ovat hämmentyneitä sen suhteen, missä heidän paikkansa voisi olla suomalaisessa yhteiskunnassa, kun työtä on hyvin vaikea saada omassa maassa hankitulla työkokemuksella ja peruskoulutuksella ja myöskään opiskeluyritykset Suomessa eivät ole tuottaneet haluttua lopputulosta. Millaisella tuella ja ohjauksella tämän

epäonnistumisten ”kierteen” voisi katkaista ja mikä rooli koulutusorganisaatiolla tässä voisi olla?

3.2.2.4 Tulkintaa

Tapausesimerkinä olleen integroidun lähihoitajakoulutuksen kokemukset viittaavat siihen, että näin järjestetty koulutus soveltuu hyvin myös maahanmuuttajataustaisille opiskelijoille. Koulutuksen vahvuutena nousi esiin erityisesti integroidun ryhmän tarjoama tuki suomenkielen oppimisessa ja suomalaisen opiskelutyylin omaksumisessa. Maahanmuuttajaryhmien vahvuutena on ollut ryhmän tuoma vertaistuki sekä opetuksen eteneminen maahanmuuttajien heikompi kielitaito huomioiden.

Tapausesimerkkien valossa näyttää siltä, että sekä integroidut että maahanmuuttajaryhmät ovat olleet opiskelukokemuksina hyviä tietyin reunaehdoin. Opiskelujen sujuminen edellyttää, että tietoisin toimenpitein varmistutaan suomenkielen oppimisesta ja opetuksen ymmärtämisestä sekä suomalaisen työelämä- ja opiskelukulttuurin sisäistämisestä ja ryhmältä saatavasta vertaistuesta. Läpi opintojen jatkuva kokonaisvaltainen ohjauksellinen tuki on yksi keskeinen onnistumisen reunaehto. Opiskelijavalinnoilla sekä harkitulla ryhmien muodostamisella ja ryhmäyttämällä näyttää myös olevan ratkaiseva vaikutus opintojen onnistumiseen. Perusteelliset orientoivat opinnot, joiden aikana opiskelija on voinut kielitaidon ja opiskelutapojen harjaannuttamisen ohella perehtyä hoiva-alaan, luovat hyvän perustan menestyä tutkintoon johdettavassa koulutuksessa.

Näkemykset siitä, kuinka oppisopimuskoulutus soveltuu maahanmuuttajille vaihtelevat. Oppisopimuskoulutusta pidetään vaativana opiskelumuotona. Kaikesta huolimatta haastateltujen MAOPSO-opiskelijoiden omat kokemukset, opiskelijoiden sijoittuminen työpaikkoihin sekä työpaikkojen kokemukset ovat olleet positiivisia. Ennen kaikkea opiskelijan motivaatiolla ja halulla kouluttautua alalle näyttää olevan keskeistä merkitystä. Myös muualla Suomessa kokeilluista maahanmuuttajille tarkoitetuista lähihoitajien oppisopimuskoulutuksista on saatu hyviä kokemuksia.⁷

Maahanmuuttajien ohjautuminen itselleen sopivaan ja oikeantasoiseen koulutukseen on ollut yleinen ongelma Suomessa. Aikuisille suunnatuissa työvoimapolitiittisissa koulutuksissa kohderyhmä on yleensä haasteellinen, koska takana saattaa olla pitkiäkin työttömyysjaksoja. Riittävän pitkä orientoiva jakso, jotta opiskelija ja oppilaitos pystyvät yhdessä selvittämään onko tämä koulutus opiskelijalle tässä vaiheessa oikea vaihtoehto näyttäisi olevan toimiva käytäntö. Tästä on saatu jo hyviä kokemuksia yhden koulutusryhmän kohdalla. Opiskelijan turvan kannalta realististen mahdollisuuksien arvioiminen selviytyä koulutuksesta on tärkeää. Tämä tarkoittaa sitä, että ammatillisessa koulutuksessa pidetään kiinni tietyistä kielitasovaatimuksista tai että riittävällä ja muita opintoja mahdollisimman hyvin tukevalla suomenkielen opetuksella ja muilla tukimuodoilla varmistetaan opiskelijan selviytyminen.

Opiskelijan etu ja taloudelliset reunaehdot saattavat olla jossain määrin ristiriidassa. Opiskelijan näkökulmasta päätetyt koulutukset ja epävarmuus jatkosta luovat turvattomuutta, joka heijastuu myös opiskeluun.

3.2.3 Muut kuin tutkintotavoitteiset koulutukset

3.2.3.1 Valmistava koulutus (MAVA)

Koulutuksen tavoitteet ja valintakriteerit

Diakoniaopistossa on järjestetty valtakunnallisen opetussuunnitelman mukais- ta maahanmuuttajien valmistavaa koulutusta vuodesta 1999 alkaen. Valmistava koulutus luetaan kuuluvaksi kotouttamislain mukaisiin kotoutumista tukeviin toimenpiteisiin.

⁷Yleinen tarve hoiva-alan osaajista ja maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden tarve sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä pyrkimys työllistää maahanmuuttajia on ollut mm. Euroopan Sosiaalirahaston osarahoittamien lähihoitajien oppisopimuskoulutuskokeilujen taustalla. Esimerkiksi Jyväskylässä Kotopolku-projektissa on saatu hyviä kokemuksia oppisopimuskoulutuksena toteutettavasta lähihoitajakoulutuksesta. Tavoitteena on luoda uusi monikulttuurisen koulutuksen malli, missä opiskelijoiden erilaista taustaa voidaan hyödyntää opiskelussa. Koulutuksessa on panostettu myös työpaikkojen monikulttuurisuus- koulutukseen.

Valmistava koulutus on tarkoitettu erityisesti opiskelijoille, joiden aikomuksena on hakeutua ammatillisiin opintoihin. Koulutus antaa yleistä tietoa suomalaisesta työelämästä ja erilaisista mahdollisuuksista ammatilliseen koulutukseen. Tavoitteena on, että opiskelijan ammatinvalinta ja omat tavoitteet ja mahdollisuudet selkeytyvät koulutuksen aikana. Diakoniaopistossa on erityisen hyvät mahdollisuudet perehtyä sosiaali- ja terveysalan työhön, majoitus- ja ravitsemisalan sekä talousalan ja koulunkäyntiavustajan työhön.

Ammatillisen koulutuksen kaikille aloille yhteinen ydinosaaminen ja painotukset, oppimistaidot, ongelmanratkaisutaidot, vuorovaikutus- ja viestintätaidot, yhteistyötaidot sekä eettiset, emotionaaliset ja esteettiset taidot, ovat soveltuvilta osin myös valmistavan koulutuksen tavoitteina.

Koulutukseen tulijoiden suomen kielen taito tulee olla vähintään tasolla 2. Tavoitteena on kohottaa opiskelijan suomen kielen valmiuksia vähintään tasolle 3. Myös matemaattis-luonnontieteellisten perustaitojen täydentäminen on tärkeällä sijalla opinnoissa. Valmistavan koulutuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä ympäröivästä yhteiskunnasta ja itsestä ja näin antaa vastauksia erilaisiin arkielämän kysymyksiin sekä parantaa elämönhallintaitoja.

Valmistavan koulutuksen valintakriteerinä on kielitaito taso 2, joka testataan kielikokeella. Kielikokeen ohella sosiaalinen tarve, motivaatio ja muut seikat vaikuttavat siten, että kielitasokriteerissä voidaan jonkin verran joustaa.

Havaintoja tapausesimerkin pohjalta

Tarkastelun kohteeksi valikoituneessa valmistavan koulutuksen ryhmässä (Mava 6) aloitti yhteensä 19 opiskelijaa. Ryhmä oli opettajien arvion mukaan aikaisemmalta koulutustaustaltaan ja lähtötasoltaan hyvin heterogeeninen verrattuna muihin vastaaviin ryhmiin keskimäärin. Joukossa oli opiskelijoita, joilla hyvä kielitaito yhdistyi hyviin opiskeluvالميuksiin, ja niitä, joilla oli huono kielitaito, mutta hyvät opiskeluvالميudet, sekä sellaisia, joilla molemmat olivat heikkoja. Opettajien arvion mukaan neljän opiskelijan kielitaso ei täyttänyt aivan valintakriteereitä tai muut vالميudet opiskeluun olivat selvästi keskitasoa heikommat. Näiden opiskelijoiden valintaan vaikuttivat lähinnä sosiaaliset syyt.

Valmistavan koulutuksen haasteena on opiskelijoiden lähtötason, elämäntilanteen ja aikaisempien koulutusten huomioon ottaminen valintavaiheessa ja opetuksessa siten, että opetus on mahdollista järjestää kaikkien tarpeita vastaavalla tavalla. Opiskelijoiden aikaisempi koulutustausta saattaa vaihdella puutteellisesta peruskoulutuksesta korkeakoulututkintoon. Tämä on lähtökohtana hyvin haasteellinen, mutta näyttää siltä, että Diakoniaopistossa tähän haasteeseen on onnistuttu vastaamaan melko hyvin. Valintavaiheessa opiskelijoita on ohjattu ensin talouskouluun, jos valmiudet eivät vielä ole riittäneet Mavaan. Osalle hakijoista olisi opettajien arvion mukaan apua myös muusta elämänhallinnan taitoja painottavasta koulutuksesta ennen valmistavaa koulutusta.

Opettajat pitivät esimerkkiryhmää aktiivisena ja motivoituneena. Ryhmässä oli ajoittain jännitteitä ja kuohahduksia, mutta tästä huolimatta ryhmään muodostui hyvä yhteishenki. Lähtövalmiuksiltaan eritasoinen ryhmä oli haasteellinen opettaa, mutta opettajat olivat käyttäneet erilaisia eriyttämisen keinoja melko tuloksekkaasti. Osalle opiskelijoista pidettiin kertaustunteja ja tehtäviä annettiin erilaajuisina opiskelijoiden tavoitteiden ja tason mukaan. Tästä huolimatta sekä opettajat että opiskelijat ovat havainneet ajoittain pulmalliseksi tilan antamisen hiljaisemmille ja heikomman lähtötason omaaville opiskelijoille.

”Mä tykkään, että aina opettaja huomioi, että tää opiskelija on vähän heikko, että ottaa huomioon enemmän kuin muita. Mä en tykkää, että joku opettaja on, että tää osaa hyvin ja mä juttelen vain hänen kanssaan ja toi on hiljaa... mä tykkään, että opettaja juttelee hänen kanssaan.”

Opiskelijat ovat saaneet tukiovetusta ohjaustuvassa, mutta opettajan kokemuksen mukaan tämä ei välttämättä ole aina ollut opiskelijan kannalta riittävää. Mavassa opiskelleet korostavat opiskelijoiden riittävää lähtötasoa, jotta opiskelussa pysyy mukana. Opiskelijat kertovat opiskelutovereista, joille on ollut ikävää kokea, etteivät he ymmärrä eivätkä pysy mukana opetuksessa.

”Koska se, joka osaa vähemmän ei mene mihinkään. Hän vetäytyy siihen mitä ei osaa. Kun valitaan opiskelijoita, pitää olla sama taso...”

Opiskelijat pitävät Mavaa aika vaativana, mutta hyvänä koulutuksena. Kaikille Mavan loppuun käyneille haastatelluille opiskelijoille opiskelu Mavassa on ollut positiivinen kokemus. Mava 6 ryhmästä haastateltiin kaksi opiskelijaa. Sen lisäksi myös osa muista haastelluista oli opiskellut jossain muussa valmistavan koulutuksen ryhmässä. Molemmat Mava 6 -ryhmässä opiskelleet olivat asuneet Suomessa yli viisi vuotta Mavaan tullessaan. Toinen oli käynyt useita suomen kielen kursseja ja ollut myös työssä, toinen oli käynyt ainoastaan alkeiskurssin ja ollut muuten kotiäitinä.

Opiskelijan lähtötilanne on vaikuttanut siihen, mitkä asiat hän on kokenut itselleen tärkeäksi. Toiselle opiskelijoista Mavan tärkein hyöty on ollut suomen kielen oppiminen. Opiskelija kokee, että hän ”avasi Mavassa ensimmäistä kertaa suunsa”. Hän pitää erittäin hyvänä sitä, että joutui puhumaan koko päivän suomea toisten opiskelijoiden kanssa ja sai tästä rohkeutta käyttää kieltä. Hän kertoo, että aikaisemmin hän joutui käyttämään tulkkia lääkärillä käydessään, tarvitsi apua virallisten papereiden täyttämässä eikä pystynyt auttamaan poikaansa läksyjen teossa. Nyt hän selviytyy tästä kaikesta itse ja on tästä hyvin tyytyväinen. Tämän opiskelijan kohdalla Mava on toiminut ponnahduslautana suomalaisen yhteiskuntaan ennen kaikkea suomen kielen oppimisen kautta.

Opiskelijan kannustaminen ja apu suunnan löytämisessä on myös koettu Mavassa tärkeäksi. Toinen opiskelijoista on tyytyväinen koulutukseen erityisesti siksi, että se on auttanut häntä eteenpäin tavoitteiden suuntaisesti pääsemään kiinni ammatillisiin opintoihin ja työelämään. Opiskelijat painottavat jatkuvan kannustamisen ja tuen merkitystä, jota he myös ovat kokeneet saaneensa koulusta.

”Autetaan opiskelijoita opiskelemaan ja annetaan tuki, moraalinen tuki opiskella. Se on tärkeää.”

Tärkeinä asioina opiskelijat toivat esiin myös koulun ulkopuolelle ja työelämään suuntautuvat yhteiset retket, tutustumiskäynnit sekä työharjoittelun, jossa oli mahdollista tutustua suomalaiseen työelämään. Myös koulutuksesta saatua tietoa pidettiin tärkeänä, mutta se ei korostunut samalla lailla opiskelijoiden puheissa kuin edellä mainitut asiat. Kirjallinen opiskelijapalaute vahvistaa kuvaa siitä, että koulutus on antanut sisällöllisesti sellaista tietoa ja valmiuksia, mitä opiskelijat ovat kokeneet tarvitsevänsäkin: kielitaitoa, työelämä- ja yhteiskuntatietoutta sekä apua tulevaisuuden suunnitteluun.

Kokonaiskuvan Mava-ryhmissä opiskelleista ja valmistuneista saa seuraavasta taulukosta.

Taulukko 2. Mava-ryhmissä aloittaneet, valmistuneet ja keskeyttäneet⁸.

Ryhmä (aloitusvuosi)	Aloittaneita maahan- muuttajia	Valmistunut	Keskeyttänyt
Mava 1 (1999)	14	7 (50 %)	7 (50 %)
Mava 2 (2000)	18	11 (61 %)	7 (39 %)
Mava 3 (2000)	19	11 (58 %)	8 (42 %)
Mava 4 (2001)	14	8 (57 %)	6 (43 %)
Mava 5 (2001)	21	17 (81 %)	4 (19 %)
Mava 6 (2002)	19	15 (79 %)	4 (21 %)
Mava 7 (2002)	35	23 (66 %)	12 (34 %)
Mava 8 (2003)	20	-	7 (35 %)
Mava 9 (2003)	45	-	11 (26 %)
Yhteensä	205	92 (66 %*)	66 (32 %)

* Luvussa mukana vain päätyneet ryhmät

Mava-koulutuksessa aloittaneiden määrät ovat kasvaneet vuosittain. Suhteelliset keskeyttämismäärät laskivat merkittävästi ensimmäisten ryhmien jälkeen, mutta ovat viime aikoina kääntyneet lievään nousuun. Päätyneistä ryhmistä Mava-koulutuksen loppuun suorittaneita on 66 % opiskelijoista.

Keskeyttämisiä valmistavassa koulutuksessa ei voi aina pitää yksinomaan negatiivisina. Lukujen taakse kätkeytyy erilaisia tarinoita, kuten esimerkkiryhmän tar-

⁸ Oppilaitoksen opetussuunnitelman mukaan maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus, Mava, on pituudeltaan 40 opintoviikkoa tai 20 opintoviikkoa, jos opiskelijan lähtötaso on vahva ja hän pystyy suoriutumaan koulutuksen tavoitteiden mukaisista opinnoista lyhyemmässä ajassa. Vain muutamata Mava-ryhmien opiskelijoista ovat seuranneet lyhennettyä tai "tiivistettyä" opetussuunnitelmaa.

kastelu osoittaa. Koulutuksen on keskeyttänyt virallisesti neljä opiskelijaa. Yksi koulutuksen aloittaneeksi merkityistä on päässyt suoraan ammatilliseen koulutukseen ja yksi on siirtynyt toiseen opiskeluryhmään. Kahdella heistä koulutus on päättynyt kokonaan, toisella taloudellisten syiden ja toisella mielenterveysongelmien takia.

Mava 6 -ryhmän opiskelijat ovat löytäneet hyvin jatkopolkuja itselleen. Kaikilla reitti ei ole kulkenut suoraan ammatilliseen koulutukseen, vaan osa on mennyt ensin suomen kielen kurssille tai töihin. Käytävissä olevien tietojen mukaan valmistuneista opiskelijoista ainoastaan kahdella polku on katkennut. Jatkopolkuja on kuvattu taulukossa 3.

Taulukko 3. Mava 6 -ryhmässä opiskelleiden jatkopolut.

	1. askel	2. askel
Lähihoitajakoulutus	5 (4 HDO)	
Korkeakoulu	1 DIAK	
Muu ammatillinen koulutus	2*	
Talousskoulu	3	1 Lähihoitajakoulutus
Suomen kielen kurssi	2	1 Korkeakoulu
Työ	3	1 Diak, 1 Muu ammatillinen koulutus, 1 Työtön
Jatko toisessa Mava-ryhmässä	1*	1 Lähihoitajakoulutus HDO
Muu (äitiysloma)	1	
Keskeyttänyt (ei tietoa jatkopolusta)	1	
Yhteensä	19	

* Luvussa mukana keskeyttänyt opiskelija.
Huom! Tiedot 2. askeleen suhteen puutteelliset.

Opiskelijoista, jotka opettajat arvioivat tasoltaan ja valmiuksiltaan heikommiksi yksi keskeytti opinnot, yksi jatkoi toisessa Mava-ryhmässä ja kaksi kävi Mavan loppuun. Toinen näistä valmistuneista jatkoi talouskouluun, mutta ei sen jälkeen päässyt opettajan tietojen mukaan haluamaansa lähihoitajakoulutukseen, ja toinen jatkoi suomen kurssille.

Opettajien arvioiden mukaan Mava-ryhmissä on ollut jatkolokujen löytymisen suhteen eroja. Eräessä ryhmässä kaikki opiskelijat ovat päässeet ammatilliseen koulutukseen. Toisessa ryhmässä taas huomattavalla osalla opiskelijoista ei ole ollut aktiivista jatkoa heti koulutuksen päätyttyä. Esimerkkiryhmä osoittaa, että osalla paikka ammatillisessa koulutuksessa löytyy vasta "toisella askeleella" Mavan jälkeen.

Koulun tieto opiskelijoiden toisista askeleista on sattumanvaraista ja siten jatkolokuja on tämän aineiston pohjalta mahdoton selvittää kattavasti. Edellä oleva taulukko 3 antaa kuitenkin suuntaa opiskelijoiden jatkolokuluista. Tarjolla olevien alkavien koulutusten määrä ja opiskelijan valmistumisaika (kevät vai syksy) vaikuttavat siihen kuinka koulutuspaikkoja on mahdollista löytää. Ryhmästä noin puolet on jatkanut lähihoitaja- tai sosionomikoulutuksessa. Opettajien mukaan opiskelijoille selviää yleensä vasta koulutuksen aikana, mihin ammattiin he haluavat. Vahvempi lähihoitajatutkinnon painottaminen opetuksen sisällöissä ei tässä mielessä ole opiskelijan kannalta tarkoituksenmukaista.

Haastatelluista opiskelijoista toinen on jatkanut lähihoitajakoulutukseen ja toinen on ensin ollut muutaman kuukauden työssä koulunkäyntiavustajana, mutta ei kovista yrityksistään huolimatta ole löytänyt koulunkäyntiavustajan työpaikkaa eikä myöskään toivomaansa oppisopimuspaikkaa. Hän on joutunut menemään muuhun ammatilliseen koulutukseen.

Kokonaisuudessaan näyttää siltä, että Mavan käyneet opiskelijat ovat löytäneet hyvin jatkolokuja. Pulmallisin tilanne näyttää olevan niiden opiskelijoiden kohdalla, jotka ovat tulleet koulutukseen "rajatapauksina" niin, että valintavaiheessa kielitaitoa ja opiskeluvaihtumia koskevista vaatimuksista on muihin perusteisiin nojautuen tingitty.

3.2.3.2 Työelämään ja ammatilliseen koulutukseen valmentava koulutus

Koulutuksen tausta ja tavoitteet

Valmentavaa koulutusta, joka painottuu elämännhallinnallisten taitojen ja opiskeluvälmiuksien lisäämiseen on maahanmuuttajille järjestetty aikaisemmin lähinnä erillisinä projekteina. Kohderyhmänä ovat olleet erilaisista syistä syrjäytymisvaarassa olevat maahanmuuttajat. Rahoitus valmentavan ja ohjaavan koulutuksen järjestämiseen on saatu eri lähteistä. Nykyisin osa koulutuspaikoista kuuluu yksikkörahoitteisen koulutuksen piiriin, minkä lisäksi työhallinto on hankkinut HDO:sta vuosittain valmentavaa ja ohjaavaa koulutusta syrjäytymisvaarassa oleville ryhmille, mm. maahanmuuttajille.

Valmentavan koulutuksen piirissä on kehitetty ja kokeiltu uusia, opiskelijoiden yksilöllisten koulutus- ja työelämäpolkujen löytymiseen tähtäviä työmuotoja. Vuoden 2003 alusta alkaen on järjestetty kaksi puolen lukuvuoden mittaista työelämään ja ammatilliseen koulutukseen valmentavaa koulutusta (Tuex) maahanmuuttajille, jotka tarvitsevat erityistä tukea ammatilliseen koulutukseen ja työhön sijoittumiseen sekä oman elämän hallintaan.

Viimeisimmän koulutusesitteen mukaan ”Koulutus on tarkoitettu vaikeassa työmarkkina-asemassa oleville maahanmuuttajille, joiden suomenkielen taito on heikko ja jotka tarvitsevat tukea ja ohjausta ammatilliseen koulutukseen hakeutumisessa”. Koulutuksen laajuus on 20 opintoviikkoa ja ajallinen kesto noin puoli vuotta. Tarkoitus on perehdyttää opiskelijat erilaisiin työ ja -koulutusmahdollisuuksiin ja omien mahdollisuuksien arvioimiseen sekä kehittää heidän tiedonhankintavälmiuksiaan ja vahvistaa opiskelijoiden itseluottamusta ja elämännhallintataitoja. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelijalla on koulutuksen päätyttyä mahdollisimman hyvät valmiudet itsenäiseen elämään, koulutukseen tai työhön.

Valmentavassa koulutuksessa varsinaiseen koulutukseen yhdistyvät sosiaalityön, kuntoutuksen ja terapian piirteet. Osallistujien elämäntilanne on erittäin vaikea ja ryhmät heterogeenisia, minkä vuoksi pitkälle menevä opiskelun eriyttäminen ja henkilökohtaistaminen on välttämätöntä. Yhdessä opiskelijan verkoston kans-

sa heille laaditaankin henkilökohtainen opetuksen järjestämissuunnitelma, jonka mukaan opinnot etenevät yksilöllisesti ja joustavasti. Suunnitelmat sisältävät myös mahdollisimman realistisen koulutuksen jälkeistä aikaa koskevan jatko-suunnitelman. Ihanteellisena tavoitteena on pidetty sitä, että valmentavan koulutuksen päätyttyä noin puolet ryhmästä voisi sijoittua suoraan työelämään ja puolet löytäisi paikan ammattiin johtavalta koulutuspolulta. Kokemukset osoittavat, että poluille sijoittumisen osalta tämä ihanne toteutuu vain rajallisesti. Sen sijaan opiskelijoiden yleisen elämäntilanteen selkiytymisen ja elämänhallinnan vahvistumisen näkökulmasta valmentava koulutus on osoittautunut merkitykselliseksi.

Havaintoja tapausesimerkin pohjalta

Maahanmuuttajien valmentavan koulutuksen piiristä tapausesimerkiksi ja lähemmän analysoinnin kohteeksi valittiin toinen vuoden 2003 aikana toteutetuista Tuex-ryhmistä. Ryhmää havainnoitiin koulutuksen loppuvaiheessa, missä yhteydessä haastateltiin kolmea opiskelijaa. Lisäksi koulutuksen päätyttyä haastateltiin kahta opiskelijaa.

Noin puoli vuotta kestäneessä koulutuksessa opiskeli yhteensä 11 maahanmuuttajaa, joista 8 opiskelijaa kävi koulutuksen loppuun. Ryhmä on taustoiltaan hyvin heterogeeninen ja opiskelijat ovat päätyneet ryhmään monien eri rekrytointikanavien kautta. Monien opiskelijoiden elämäntilanne on ollut erittäin vaikea ryhmään tulon aikaan. Taustalta löytyy mm. masennusta ja mielenterveysongelmia. Tuex-ryhmä on toiminut joustavana tukena. Monille erilaisten omien asioiden selvittely on vienyt aikaa ja aikatauluja on säädelty joustavasti yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Osalla opiskelijoista kielitaito on hyvin heikko vielä koulutuksen päätyttyäkin ja haastattelu ei onnistu suomenkielellä ilman tulkkia.

Tuex-ryhmässä joidenkin kokemat muutokset omassa elämässään ovat olleet hyvinkin voimakkaita. Mukana olo ryhmässä on ollut hyvin merkittävä, elämää uudelleen suuntaavaa kokemus.

"I feel like I was rescued... even physically. When I started, I couldn't even walk like up to hill... and we were dancing in the class you know, we did exercises."

"It just was very positive experience. They were very supportive. There is still hope and possibilities and it's ok to have these downtimes, it doesn't take anything away from your life. It was really great, because it allowed me to point all these problems like a sign... it was kind of very refreshing type of course.... It was like a new view."

Yhteisöllisyyden rinnalla tärkeänä opiskelijoiden kokemuksissa esiin nousee yksilöllinen tuki, kunnioittava suhtautuminen opiskelijaan ja kokonaisvaltainen elämäntilanteen huomioiminen. Tuex-ryhmässä nämä ovat olleet merkittäviä tekijöitä opiskelijan itsetunnon vahvistumisen ja vaikeiden elämäntilanteiden selkeytymisen kannalta. Opiskelijat arvostavat myös sitä, että opettajalla on ollut kontakteja viranomaisiin ja muihin auttaviin tahoihin.

"I think that the sort of treatment that we receive... loving if you want to call it like... I say there was like a kindness and gentleness that is absent in the rest of the world. I think that was the best, the best thing."

"I think there were many good components... like we learned Finnish, we learned Finnish recipes, we learned basic things like UFF and where to go to buy cheap things... those things were excellent, but I would say that it wasn't just a Finnish class or a class how to cook. The support was constantly there and also there was a lot of individual attention."

"In the end it was very happy experience... I think, for everyone. And very productive for some, like xx case, she got answer to what she needed and how to get herself back on track."

Tuex-ryhmässä arvostettiin erityisesti sen henkeä, joka ei ollut samalla lailla koulumainen kuin muissa esimerkkiryhmissä. Kokemuksella hyväksytyksi tulemisesta sellaisena kuin on ja ryhmän joustavuudesta on ollut opiskelijoiden voimaantumisen kannalta erittäin keskeinen merkitys. Opiskelijoiden viesti onkin, että ryhmän luonne pitäisi säilyä nykyisenlaisena jatkossakin.

Tuex-ryhmän opiskelijoiden jatkoreiteistä ei ole saatavilla tarkkoja tietoja. Ma-vaan on jatkanut ainakin kaksi opiskelijaa, yksi on jäänyt äitiyslomalle, yksi on jatkanut sairaanhoitajakoulutuksessa ja yksi on joutunut oleskeluluvan puuttumisen vuoksi pois maasta.

3.2.3.3 Monikulttuurinen talouskoulu

Koulutuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Monikulttuurinen talouskouluopetus aloitettiin Diakoniaopistossa syksyllä 1999. Talouskouluopetus on suunnattu maahanmuuttajille (sekä suomalaisnuorille), joilla oma opiskelu-ala tai -paikka ei ole vielä selvillä. Talouskoulu valmentaa ammatilliseen koulutukseen. Se perustuu samanlaiseen käsitykseen työstä ja ammattitaidosta kuin ammatillinen koulutus ja se toimii siten sillanrakentajana ammatilliseen koulutukseen ja myös syrjäytymisen ehkäisijänä. Talouskoulu on 20 opintoviikon kokonaisuus, jonka opintoja voidaan myöhemmin lukea hyväksi ammatillisessa koulutuksessa.

Talouskoulun yleistavoitteena on monipuoliset valmiudet oman kotitalouden hoitamiseen. Talouskoulun suorittanut osaa suunnitella kotitalouden toimintaa, tehdä suunnitelmallisesti kotitaloustöitä ja sen hankintoja.

Talouskoulun tavoitteena on kehittää opiskelijan elämänhallinnan taitoja ja valmiuksia toimia yksilönä, perheen ja yhteiskunnan jäsenenä ja kuluttajana. Monikulttuurisuus korostuu opintojen sisällössä.

Opetuksessa kiinnitetään huomiota oppimisvalmiuksiltaan ja tavoitteiltaan erilaisiin opiskelijoihin ja tarvittaessa kehitetään tukitoimia yhteistyössä. Opiskelijan myönteistä yksilöllistä kehitystä ja tervettä itsetuntoa tuetaan niin, että opiskelijalla on kykyä ja voimia hakeutua ammatilliseen koulutukseen tai työelämään ja suoriutua paremmin oman perheen ja kodin hoidosta.

Havaintoja tapausesimerkin pohjalta

Koulutus keskittyy eri kulttuureiden naisten arkea lähellä oleviin asioihin: kotitalouden hoitamiseen ja ruoanlaittoon. Tämä näyttää olevan sisällöllisesti kiinnostava koulutus erilaisista taustoista tuleville naisille. Myös heikommat opiskelu- ja kielivalmiudet omaaville naisille toiminnallisesti painottunut koulutus on ollut hyvä vaihtoehto. Monikulttuurisessa talouskoulussa opiskelevat tulevat erilaista lähtökohdista ja myös heidän jatkopolkunsaa vaihtelevat sen mukaan. Osalle talouskoulu on ensimmäinen kokemus opiskelusta Suomessa.

Talouskouluun ei ole kielitaitotestausta ja käytännössä koulutukseen tulee opiskelijoita hyvinkin heikolla kielitaidolla ja opiskeluvälmiuksilla. TK 4 -ryhmässä aloitti yhteensä 20 opiskelijaa. Opiskelijat olivat erilaisista kulttuuritaustoista lähinnä Afrikan ja Aasian maista ja myös sosio-ekonomisissa taustoissa oli vaihtelua. Suuri osa oli perheellisiä naisia, jotka olivat olleet pitkään kotona.

TK 4 oli opettajien mukaan hyvin toimiva ryhmä. Opiskelijoilla oli korkea opiskelumotivaatio ja monet myös innostuivat opiskelusta talouskoulun aikana. Ryhmä ryhmäytyi nopeasti ja opiskelijat auttoivat toisiaan ja puhalsivat yhteen hiileen. Tämän ryhmän kohdalla panostettiin ryhmäytymiseen ja eri etnisten ryhmien klikkiytymien ehkäisemiseen, mikä tuotti hyviä tuloksia. Opettajat korostavat selkeitä rajoja ja koulukulttuurin opettamista. Oman kielen puhumisen kieltäminen tuntien aikana, erimaalaisten sekoittaminen työpareiksi ja monet muut "konstit" auttoivat ryhmää muotoutumaan toimivammaksi. Myös haastatellut opiskelijat kokivat ryhmän positiivisena. Esimerkiksi kielitaitotasoltaan hyvin heikko yli kymmenen vuotta kotona ollut henkilö piti luokkayhteisöä ja sen taholta saamaansa tukea ja apua kaikkein tärkeimpänä koulutukseen liittyneenä asiana.

"Täällä oli kuin sama perhe. Ihmiset ovat täällä mukavia ja kilttejä. Kaikki tukevat ja auttavat toisensa, enemmän kuin suomen kielen kurssilla."

Ryhmäytyminen ei ole onnistunut yhtä hyvin kaikissa muissa talouskouluryhmissä. Talouskoulussa erityisesti koulutuksen alku näyttääkin kriittiseltä kohdalta jatkoon onnistumisen kannalta. Opiskelijoiden totuttaminen keittiöön ja sen välineisiin ym. on opettajille alussa hyvin haastava tehtävä, kun lähes kaikki opiskelijat tarvitsisivat yksilöllistä ohjausta. Tämän vaiheen onnistumista voitaisiin

varmistaa esimerkiksi "apuopettajalla" luokassa. TK 4 ryhmässä oli kaksi sosionomiopiskelijaa monikulttuurisuusopintoihin liittyvällä jaksolla. Myös tämä on koettu periaatteessa hyväksi käytännöksi ja mahdollisuudeksi, jota voitaisiin jatkossakin hyödyntää.

Myös opiskelijoiden näkökulmasta kehittämistarpeet kohdistuvat opetukseen ja siihen miten opetettavia asioita pystytään oppimaan. Luokan edessä suomeksi tapahtuvan opetuksen ymmärtäminen voi huonomman kielitaidon omaavalle olla lähes mahdotonta. Yksilöllinen huomioiminen opetustilanteissa on heikompien opiskelijoiden toiveena myös talouskouluryhmissä, kuten eräs haastateltu toteaa: *"Opettaja puhuu kaikille, mutta ei kysy ymmärrätkö sinä?"* Opiskelijoiden heikon lähtökielitason huomioiminen on jatkuva pedagoginen haaste opettajille. Yksilöllisesti joustavia ja toiminnallisia opetusmenetelmiä onkin sovellettu ja kehitetty tarpeiden mukaan. Opiskelijoiden tarve yksilölliseen tukeen ja huomioimiseen saattaa myös joskus olla niin "pohjatonta", että tätä on hyvin vaikea yhden opettajan täyttää.

Taluskoulu koulutusvaihtoehtona toteuttaa osaltaan Diakoniaopiston tavoitetta ennaltaehkäistä syrjäytymistä. Taluskoulu on tarjonnut vaihtoehdon naisille, joille muut koulutusvaihtoehdot voivat olla kaukaisia tai vaikeita saavuttaa. Pitkään kotiäitinä ollut nainen toteaa: *"Täällä parempi kuin vain kotona. On ystäviä ja saanut tietoa."* Taluskoulun jälkeen hän on jatkanut suomen kielen kursseille ja haaveilee nyt ammatillisesta koulutuksesta. Myös opettajien arvion mukaan opiskelu Diakoniaopiston taluskoulussa on heikommista lähtökohdista tulleille opiskelijoille ollut pääsääntöisesti rohkaiseva opiskelukokemus.

Opiskelijan aktivoitumiseen opiskeluun ja koulutuksen tärkeyden ymmärtämiseen suomalaisessa yhteiskunnassa on koulutuksella selvää vaikutusta.

"Mä ajattelin miten mä pärjään. Mutta kuitenkin mä yritän. Nyt ei ole mitään enää. Mä ajattelen koko ajan että kun mä olen maahanmuuttaja, jos mulla ei ole mitään todistusta, että mä olen opiskellut tai mä en osaa suomen kieltä, ei kukaan halua maahanmuuttajaa työhön. Mä ajattelen näin koko ajan. Mä kertoo itselle näin ja mä tahdon jatkaa."

Talousskoulussa opiskelleet ovat saaneet konkreettista helpotusta arkeen: kaupassa käynti, siivous ym. sujuu paremmin, kun on saanut tietoa eri tuotteista ja niiden käyttötarkoituksista. Talousskoulussa on opittu myös suomalaista leipomista ja ruokakulttuuria, joilla on ilahdutettu ystäviä ja sukulaisia ja saatu ehkä myös pientä lisäansiota. Esimerkiksi eräs haastatteluhetkellä kotona ollut nainen on hyötynyt oppimistaan taidoista myymällä leipomistuotteita tutuille ja auttamalla juhlien järjestelyissä.

Opiskelijoiden keskeyttämiset ja valmistuminen talousskouluryhmissä ilmenevät oheisesta taulukosta 4 ja tapausesimerkkiryhmän opiskelijoiden jatkolopkuja on kuvattu taulukossa 5.

Taulukko 4. Aloittaneet, valmistuneet ja keskeyttäneet maahanmuuttajat talousskouluryhmissä (20 ov).

	Aloittaneita maahanmuuttajia	Valmistuneita	Keskeyttäneitä	Maahanmuuttajien osuus ryhmästä
TK1	9	7	2	100 %
TK2	4	0	4	33 %
TK3	10	6	4	71 %
TK4	20	15	5	100 %
TK5	19	15	4	100 %
TK6	16	- (läsnä 15)	1	100 %
Yhteensä	78	43 (69 %*)	20 (26 %)	

* Vain päätyneet ryhmät mukana luvussa.

Diakoniaopistossa on ollut kaiken kaikkiaan kuusi talousskouluryhmää, joissa on opiskellut yhteensä 78 maahanmuuttajaopiskelijaa. Näistä on keskeyttänyt yhteensä 20 opiskelijaa, jolloin keskeyttämisprosentti ryhmässä on keskimäärin 26 %. Kahdessa talousskouluryhmässä on ollut mukana myös suomalaisia opiskelijoita. Huomattavaa on, että integroiduissa talousskouluryhmissä maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden keskeyttäminen on ollut merkittävästi yleisempää kuin yksinomaan maahanmuuttajille tarkoitetuissa ryhmässä.

Taulukko 5. TK 4 talouskouluryhmästä valmistuneiden jatkopolut

	1.askel	2.askel
Mava	8	3 HDO lähihoitajakoulutus
Työ	1	
Suomen kurssi	1	Kotona
Ei tietoa jatkosta	4	

Tapausesimerkkinä olleen talouskouluryhmän 20 opiskelijasta koulutuksen kävi loppuun 15 opiskelijaa. Näistä kahdeksan opiskelijaa jatkoi Diakoniaopiston maahanmuuttajien valmistavassa koulutuksessa. Valmistavan koulutuksen jälkeen edelleen lähihoitajakoulutukseen jatkoi kolme opiskelijaa. Opiston sisällä on mahdollisia polkuja osalle opiskelijoita edetä talouskoulusta ammatilliseen tutkintoon asti. Osalle Mava on kuitenkin liian haastava koulutus ja heille ei opiston koulutustarjonnassa välttämättä ole tarjolla jatkoa, kun kielitaito ei vielä riitä myöskään ammatilliseen koulutukseen. Tässä saattaa olla katkoskohta, johon olisi hyvä miettiä erilaisia jatkovaihtoehtoja. Talouskoulussa jatkopolkujen suunnittelun kannalta pulmallista on koulutuksen lyhyt kesto.

Kaikki talouskoulun käyneet haastateltavat olivat halukkaita kouluttautumaan, vaikka käytännössä osalla polku olikin katkennut ainakin väliaikaisesti. Pidempään Suomessa olleille kotiäideille talouskoulu on ollut ensimmäinen askel kodin ulkopuoliseen maailmaan ja joillekin myös alku työelämään johtavalle koulutuspolulle.

3.2.3.4 Tulkintaa

Huomioon ottaen pääkaupunkiseudun maahanmuuttajatilanne ja erityisesti syrjäytymisvaarassa olevien maahanmuuttajien tarpeet HDO:n muu kuin tutkintotavoitteinen koulutustarjonta osoittautuu erittäin tärkeäksi toimintaloheksi. HDO:n strategiassa tämä onkin asetettu yhdeksi opiston keskeiseksi painopistealueeksi. Seurantatietojen ja erityisesti opiskelijoiden ko-

kemusten valossa opisto näyttää myös saavuttaneen hyviä tuloksia tällä alueella.

Valtaosalla opiskelijoista valmistava koulutus toimii tavoitteidensa mukaisesti suorana reittinä ammatilliseen koulutukseen. Opiskelijoiden kokemaa hyötyä koulutuksesta vastaa valmistavan koulutuksen tavoitteita yksilöllisin painotuksin.

Valmistavassa koulutuksessa opiskelijavalinnat ovat olleet pääosin onnistuneita, mutta ryhmiin on tullut joitakin "rajatapauksina" sisään otettuja, joiden suhteen valintaa ja ohjausta sopivampaan koulutusmuotoon kannattaa miettiä. Riskiryhmään kuuluvat opiskelijat, joilla on sekä heikko kielitaito että heikot opiskeluvaihtoehdot ja mahdollisia muita elämäntilanteeseen liittyviä ongelmia samanaikaisesti. Tavoite koulutuksellisesta tasa-arvosta ja koulutusmahdollisuuksien tarjoamisesta syrjäytymisvaarassa oleville ryhmille toteutuu täysimääräisesti vasta, kun nämä opiskelijat kyetään toimivasti ohjaamaan heille tarkoitukseen mukaiseen koulutukseen tai vastaavasti tarjoamaan heille nykyistä vahvempaa henkilökohtaista tukea.

Talousskoulun- ja Tuex-ryhmissä opiskelleet painottavat erityisesti positiivisen opiskelukokemuksen ja ryhmän merkitystä, vaikka koulutuksesta on saatu myös hyödyllisiä tietoja ja taitoja arkielämään. Ryhmissä opetus on hyvin henkilökohtaistettua ja opiskelijoiden tasosta lähtevää. Koulutuksen alkuvaiheessa opiskelijoiden tilanteen kokonaisvaltaiseen selvittämiseen on edelleen syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Kaikki haastatellut opiskelijat ovat kokeneet suomen kielen taitonsa parantuneen ainakin jonkin verran koulutuksen aikana. Joillakin kielitaidon parantuminen on helpottanut ratkaisevasti arkielämää ja integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Talousskouluryhmissä opiskelleista enemmistölle on löytynyt jatkolun ensimmäinen askel – useimmille heistä HDO:n piiristä. Tuex-ryhmissä tilanne ei ole yhtä valoisa; tiedossa oleville jatkoluille on ohjautunut vain vähemmistö ryhmien opiskelijoista. Opiskelijoiden jatkolukujen varmistaminen näyttäisi vaativan lisäpanostusta.

3.3 Koulutusten vahvuuksia ja kehittämiskohteita

3.3.1 Keskeyttämiset ja opiskelijoiden tuki

Viime vuosina ammatillisen koulutuksen piirissä on kiinnitetty erityisesti huomiota keskeyttämisten ehkäisyyn panostamalla opiskelijoiden erilaisuuden huomioonottamiseen ja opintojen henkilökohtaistamiseen sekä ohjaukseen liittyviin käytäntöihin. Kehittämistyötä on toteutettu mm. Opetushallituksen koordinoimissa Innovatiiviset työpajat -projekteissa. Varhaisella puuttumisella ongelmiin ja opiskelijan parempaan tuntemiseen tähtäävillä toimintatavoilla on pystytty ehkäisemään turhia keskeyttämisii. Alkuvaiheen integrointi, poissaolojen seuranta, oppimisvaikeuksien ennakointi- ja seurantajärjestelmät sekä lisä- ja tukiopetusikäntöjen kehittäminen ovat olleet keskeisiä kehittämialueita. Eriytyneestä työpajatoiminnasta ollaan siirtymässä koko oppilaitoksen toimintakulttuurin muuttamiseen erilaisia opiskelijoita tukevaksi (Vehviläinen 2001, Arnkil ym. 2003).

Myös Diakoniaopistossa pyrkimyksenä on ollut koulutusjärjestelyjen rakentaminen opiskelijoiden yksilöllisiä lähtökohtia paremmin huomioonottaviksi. Toimintakäytäntöjen ja toimintakulttuurin muuttuminen on hidasta, mutta pyrkimykset näyttävät oikeansuuntaisilta sekä opiston oma strategia että yleisemmät ammatillisen koulutuksen kehitystrendit huomioonottaen.

Maahanmuuttajilla on monessa suhteessa samanlaisia tuen tarpeita kuin kansuomalaisillakin opiskelijoilla. Maahanmuuttajien suomen kielen taito ja suomalaisten järjestelmien heikompi tuntemus tuovat kuitenkin lisätarvetta henkilökohtaiselle tuelle ja ohjaukselle. Opiskelijoiden tukijärjestelyihin on HDO:ssa panostettu ja resursoitu. Käytettävissä olevasta opiskelija-aineistosta välittyy kuva, että tukea näyttää olevan hyvin saatavilla erilaisiin pulmiin liittyen ainakin silloin, kun opiskelija itse on aktiivinen. Yleiskuva on, että tutor-opettaja on ollut opiskelijoille ensisijainen ja tärkeä tuki samoin kuin opiskelijatoverit. Tutuus ja läheisyys näyttävät olevan opiskelijoille ensisijainen peruste sille, mistä tukea haetaan. Myös terveydenhoitajan, kuraattorin ja erityisopettajan palveluja on käytetty, mutta joillekin opiskelijoille kynnys hakea apua ”asiasta vastaaval-

ta taholta” on melko suuri, sillä luottamuksellisen suhteen rakentuminen vaatii riittävää läheisyyttä. Myös opettajat saattavat joskus turhan pitkäänkin painiskella yksin opiskelijan ongelman kanssa. Tutor-opettaja tai muu tuttu opettaja on avainasemassa opiskelijan ohjaamisessa eteenpäin oppilashuoltotiimille ja erityisasiantuntemuksen pariin.

Keskeinen kysymys näyttää olevan se, kuinka hyvin pystytään tunnistamaan niiden opiskelijoiden tuen tarpeet, jotka eivät itse uskalla tuoda ongelmiaan esille? Opiskelijahaastattelujen valossa näyttää siltä, että eniten tukea tarvitsevat ovat usein myös arimpia hakemaan tukea sekä opetustilanteissa että niiden ulkopuolella. Opiskeluvaikeuksiltaan ja kielitaidoltaan heikoimmat opiskelijat kokivat muita helpommin häiritsevänsä opettajaa tai opettajan olevan liian kiireinen auttamaan. Tukea ja apua haettiin enemmän opiskelutovereilta ja vertaistuki oli monelle tärkeä selviytymisen keino, mutta aina se ei riitä. Toisaalta hyvin pärjäävät opiskelijat kokivat erityisesti samaa kieltä puhuvien ”liian ripustautumisen” joskus myös raskaaksi oman opiskeluun keskittymisen ja suomen kielen oppimisen kannalta.

Maahanmuuttajaopiskelijoiden keskeyttämisluvut vaihtelevat melko paljon ryhmittäin. Myös eri koulutustyyppien suhteen on eroja. Kaikista nuorisosta lähihoitajakoulutuksen aloittaneista opiskelijoista on keskeyttänyt yhteensä 28 %. Maahanmuuttajaopiskelijoista oppisopimuskoulutuksessa vastaava luku on 16 %. Kaikista valmistavassa koulutuksessa aloittaneista opiskelut ovat keskeyttäneet 32 % opiskelijoista ja talouskoulussa keskeyttäneitä on 26 % opiskelijoista. Näihin lukuihin pitää suhtautua kuitenkin hyvin varauksellisesti puutteellisista tilastointikäytännöistä johtuen. Huomioitava on myös, että kaikki keskeyttämiset eivät ole ns. negatiivisia keskeyttämisiä, vaan osa voi tuottaa opiskelijan kannalta positiivisen lopputuloksen esimerkiksi, jos hän tämän jälkeen ohjautuu itselleen sopivammalle alalle tai oikeantasoiseen koulutukseen. Näin on tapahtunut ainakin osan case -ryhmissä keskeyttäneiden kohdalla. Toisaalta maahanmuuttajien kohdalla ohjautuminen itselle väärään koulutukseen on jo sinällään ongelma. Kurssikierre, jossa maahanmuuttaja menee kurssilta toiselle pääsemättä kuitenkaan eteenpäin, on tavallista ja aiheuttaa opiskelijan kannalta turhautumista. Koulutukseen ohjaus, riittävän tiedon antaminen ja opiskelijavalinta korostuvat erityisesti maahanmuuttajien kohdalla.

Maahanmuuttajaopiskelijoilla keskeyttämisen syyt ovat sidoksissa kotoutumisprosessin vaiheeseen, terveysongelmiin, yleiseen elämäntilanteeseen, taloudel-

liseen tilanteeseen ja perhetilanteeseen sekä kokemukseen, että ei ymmärrä opetusta heikon kielitaidon takia. Nykykäsityksen mukaan opiskelijoiden selviytymiseen koulutuksessa vaikuttavat kulttuuri- ja sosioekonomiseen taustaan ja aikaisempaan koulutukseen liittyvät tekijät, tukiverkostot ja sosiaalinen pääoma uudessa kotimaassa sekä yksilöllisiin ominaisuuksiin ja toimintakykyyn liittyvät seikat (Suarez-Orozco 2000, 21, ks. Altolppa-Niitamo).

Opiskelija- ja opettajahaastattelut osoittavat, että keskeyttämisten syytä on vaikea paikantaa suoraan koulutukseen, vaan ne kietoutuvat opiskelijan yksilöllisiin elämäntilanteisiin. Näyttäisi siltä, että mitä paremmat valmiudet koulutusjärjestelmällä on tunnistaa ja huomioida opiskelijan yksilöllinen lähtötilanne sen eri puolineen, sitä paremmat mahdollisuudet sillä on onnistua tehtävässään. Diakoniaopistossa on kehitetty yksilöllisten lähtökohtien tunnistamiseen tähtääviä käytäntöjä, kuten riittävän pitkät orientoivat jaksot, alkuhaastattelut ja heikompien matemaattisten valmiuksien haravoiminen. Näitä on syytä edelleen vahvistaa ja vakiinnuttaa pysyvimmiksi käytännöiksi.

Erityisenä keskeyttämisriskiä lisäävänä tekijänä ovat nousseet esiin maahanmuuttajien mielenterveysongelmat, jotka ovat olleet myös esimerkkiryhmissä useiden keskeyttämisten taustalla. Maahanmuuttajien mielenterveysongelmiin on viime aikoina alettu kiinnittää enenevässä määrin huomiota, mutta yleinen palvelujärjestelmä ei edelleenkään panosta niihin riittävästi. Tilastokeskuksen uuden selvityksen mukaan lähes kolmannes maahanmuuttajista kärsii masennuksesta. Masennus on ihmisen tapa puolustautua hallitsemattomassa ja kaottisessa elämäntilanteessa, jollainen etenkin sopeutumisvaihe uuteen maahan usein on. Tällaisessa tilanteessa elävät opiskelijat tarvitsevat elämäntilanteen kokonaisvaltaisesti huomioon ottavaa tukea, jotta pohjaa uuden oppimiselle ja koulutukselle ylipäänsä on mahdollista rakentaa. Näkökulman laajentaminen perinteisestä koulutuksesta muun elämänpolun suuntaan on joissain tilanteissa välttämätön. Tätä havaintoa tukevat esimerkiksi Tuex-ryhmän opiskelijoiden hyvät kokemukset koulutuksesta. Koulutusorganisaatio ei yksinään pysty vastaamaan tähän haasteeseen, mutta sillä pitäisi olla riittävän hyvät tunnistus-, ohjaus- ja yhteistyöjärjestelmät, jotta pystyttäisiin ennaltaehkäisemään tilanteita, joissa koulutus keskeytyy mielenterveysongelmien takia tai opiskelija jää koulutuksen keskeydyttyä yksin tai heikkojen tukijärjestelmien varaan.

Yhteenvetona voidaan todeta, että suurimmalle osalle opiskelijoista Diakoniaopiston tarjoamat tukimuodot ovat riittäneet opiskelujen läpiviemiseen. Useim-

missä ryhmissä on kuitenkin joitakin opiskelijoita, joilla on ryhmän tasoon ja tavoitteisiin nähden heikko kielitaito ja sen lisäksi muita elämäntilanteeseen liittyviä ongelmia. Nämä opiskelijat ovat erityistä riskiryhmää, joiden opiskeluista selviytyminen vaatisi nykyistä järeämpiä tukitoimia sekä oppimiseen että muuhun elämänhallintaan liittyen.

3.3.2 Opetusmenetelmät ja opiskelijälähtöisyys

Diakoniaopiston opetussuunnitelmissa painotetaan oppimisenäkemyksiä, jonka ydinsisällön muodostaa käsitys opiskelijasta aktiivisena toimijana. Opetuksessa ja oppimisessa korostetaan oppijan omaa vastuullisuutta, opiskelutaitojen kehittämistä, ilmiöiden ymmärtämistä ja kokemusten merkitystä. Oppimisen tärkeitä tavoitteita ovat monipuolisen tiedonhankinnan ja elinikäisen oppimisen taidot.

Tutkimusprosessin aikana esillä on ollut kysymys opiskelijälähtöisyydestä – miten opiskelijälähtöisyys ilmenee oppilaitoksen käytännöissä ja mitä sillä oikeastaan tarkoitetaan? Kenellä on tieto siitä, mikä on opiskelijalle paras oppimisen tapa ja mitä hän tarvitsee? Ensinnäkin oppimiselle asetetut tavoitteet eroavat riippuen intressiryhmästä. Koulutusorganisaation tehtävänä on luovia yhtäältä opiskelijoiden tarpeiden ja tavoitteiden ja toisaalta suomalaisen koulutusjärjestelmän ja työelämän vaatimusten jännitteisessä kentässä.

Oleellinen kysymys on myös, miten opiskelijälähtöisyys näkyy mm. opetusmenetelmien valinnassa? Maahanmuuttajaopiskelijoiden aikaisemmat oppimis- ja opiskelukokemukset poikkeavat usein suomalaisesta itseohjautuvuudesta ja opiskelijan omaa vastuuta korostavasta opiskelukulttuurista. Myös eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien käsitykset oppimisesta sekä opettajan ja opiskelijan roolista poikkeavat keskenään. Tämä on yksi käytännön opetustilanteissa jännitteitä aiheuttava tekijä, joka vaatii opettajalta tasapainottelua. Opiskelijoiden hyviä kokemuksia yhdistävä tekijä näyttäisi olevan se, että opiskelija on kokenut opettajan olevan kiinnostunut hänen oppimisestaan ja tilanteestaan. Kulttuurierot vaikuttavat yhtenä tekijänä siihen, miten tämä tulkinta muodostetaan. Toisille se on tarkoittanut tiukkoja rajoja ja vaatimuksia tai paljon kotitehtäviä, toisille joustavuutta esimerkiksi aikarajojen suhteen, jos elämäntilanne sitä vaatii. Liika itseohjautuvuuden vaatimus erityisesti opiskelijoiden alkuvaiheessa on tuntu-

nut osalle opiskelijoista ahdistavalta. Askeleittainen ohjaus itsenäisempään työskentelyyn ja tasoajattelun vaaliminen myös tässä suhteessa näyttäisi tuottavan positiivisia tuloksia. Opiskelijat pitävät hyvänä koulun tarjoamia itsenäistä opiskelua tukevia puitteita, kirjastoa ja tietokoneita sekä kirjastosta saamaansa ohjausta.

Opetuksen ymmärtäminen ja suomen kielellä toimiminen on jatkuva haaste opiskelijoille. Suuri osa opiskelijoista mieltää suomen kielen oppimisen jopa koulutuksen tärkeimmäksi tavoitteeksi. Miten koulutukselliset järjestelyt ja opetusmenetelmät tukevat tehokkaimmin opiskelijoiden kielitaidon kehittymistä? Opiskelijoiden palautteesta on pääteltävissä, että he kokevat opettajien auttaneen heitä paljon asioiden ymmärtämisessä ja ovat tarvittaessa saaneet apua. Toisaalta joidenkin opiskelijoiden kokemus on ollut, että heidän kielitaitonsa on liian huono, jotta he pystyisivät seuraamaan opetusta ja pysymään muun ryhmän mukana. Opettajien mukaan erityisesti ammatilliseen perustutkintoon opiskelevilta vaadittava teoreettisemman kielen hallinta tuottaa osalle opiskelijoista suuria vaikeuksia. Ammatillisiin opintoihin sisäänkäynnin edellyttämän riittävän kielitaitotason saavuttaminen on jo sinänsä haaste.

Opiskelijoiden suoraan ilmaistut kehittämistoivomukset liittyvätkin useimpien kielen opetuksen määrään, sisältöön tai tapaan. Opiskelijoiden kielitaidon puutteet ilmenivät kielen eri osa-alueilla. Opetuksen haasteena on ottaa nämä yksilölliset tarpeet huomioon. Toiveet suomen kielen opetuksen lisäämisestä heijastavat opiskelijoiden huolta omasta selviytymisestäään koulutuksessa ja suomalaisessa kulttuurissa yleisemminkin. Sekä opiskelijat että opettajat pitävät suomenkieltä ensisijaisen tärkeänä, jotta opiskelijat voisivat selvitä arkielämässään, opinnoissaan ja työelämässä. Heidän näkemystensä välillä on kuitenkin eroja sen suhteen, miten kieltä opitaan parhaiten ja millaista kielitaitoa vaaditaan ammatissa suoriutumiseksi tai koulutuksessa selviytymiseksi.⁹

Myös työpaikkojen edustajien haastatteluissa kielikysymys nousi esille. Riittävää suomenkielen hallintaa pidetään hoiva-alan ammattitaitoon oleellisesti kuuluva-

⁹ Mielenkiintoinen kokeilu on esimerkiksi Helsingin sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksen Kulttuurilaboratorionhanke, jossa on kehitetty Maahanmuuttajien valmistavaa koulutusta kehittävän työntutkimuksen keinoin. Keskeinen havainto on, että perinteisesti kielenopettajilla ja ammattiaineiden opettajilla on erilainen suhde kieleen. Ammattiaineiden opettajien näkökulmasta kieli toimii sisällön opettamisen ja oppimisen välineenä ja kielen opettajalle kieli on opettamisen kohde. Nämä eivät perinteisesti ole olleet kovin paljon kosketuksissa keskenään.

na asiana. Työpaikkojen näkökulmasta tämä tarkoittaa riittävää käytännöllistä arkipäivän työtilanteiden edellyttämää kielitaitoa ja kommunikointikykyä. Kirjallista ilmaisua ja siihen liittyvää oikeakielisyyttä ei pidetä perustyön ammattitaitoon oleellisesti kuuluvana pätevyytenä.

Suomenkielen opetuksen kehittämiseksi olisi erityisen tärkeää tehdä näkyväksi ja keskustella avoimesti erilaisista sitä koskevista näkemyksistä. Samalla tulisi huolehtia siitä, että kielen opetus ja oppiminen eivät muutu dysfunktionaaliseksi. HDO:ssa on kielen opetuksen ja muiden aineiden opetuksen integrointia toteutettu jonkin verran. Tarve lähentää sisällön ja kielen opettamista ja opiskelua on edelleen olemassa. Tämä toive nousi esiin myös monissa opiskelijahaastatteluissa.

3.3.3 Työssä oppiminen ja sen haasteet

Opetussuunnitelman mukaan työssä oppiminen on yksi koulutuksen järjestämismuoto ja opetusmenetelmä, jossa osa tutkinnon tavoitteista opitaan työpaikalla. Oppilaitoksessa ja työpaikalla tapahtuvan oppimisen pitää täydentää toisiaan. Työssä oppiminen on aina tavoitteellista ja ohjattua.

Opiskelijoiden kokemukset työssä oppimisen järjestelyistä ja työssäoppimispaikkojen vastaanotosta ovat pääsääntöisesti positiivisia, vaikka huonojakin kokemuksia on joukossa. Jotkut opiskelijat ovat tulkinneet, että heihin on suhtauduttu rasistisesti, yleensä kuitenkin vain yksittäisen henkilön taholta. Molempipuolisten väärinymmärrysten mahdollisuus on suuri työpaikoilla etenkin, jos monikulttuurisuus on työpaikalla uusi asia. Maahanmuuttajaopiskelijoiden kohdalla erityistä huomiota vaatii sekä opiskelijan että työpaikan valmentaminen tulevaan jaksoon. Opiskelijan tietämyksen lisääminen suomalaisesta työelämästä ja -tavoista ja työpaikkojen herkkyyden lisääminen ymmärtämään kulttuurista johtuvia eroja ovat keskeisiä varmistettavia asioita, jotta turhilta törmäyksiltä vältyttäisiin.

Myös työpaikkojen edustajien kommentteissa heijastuvat edellä mainitut monikulttuurisuuteen liittyvät erityiset vaatimukset. Maahanmuuttajaopiskelijoiden

keskuudessa sosiaali- ja terveysalan työhön suuntautumisessa on työpaikkojen kokemusten mukaan edustettuna sama kirjo kuin kantasuomalaisienkin opiskelijoiden joukossa. Suuntautuneisuus vaihtelee täysin alalle sopimattomista orientaatioiltaan ja työskentelyotteeltaan erinomaisiin hoiva-alan työntekijöihin. Työpaikkojen toive onkin, että opisto varmistuisi jo opintojen alkuvaiheessa opiskelijoiden sopivuudesta alalle, erityisesti hoiva-alan perustyöhön, ja että työssäoppimisjaksojen edellä ja aikana opettajat tiivistäisivät yhteydenpitoa työpaikoille.

Kotitalouspalveluissa yhteyksiä työelämään ei ole rakennettu yhtä pitkään kuin sosiaali- ja terveysalalla. Myös tällä alalla monikulttuurisuuden kouluttaminen ja työpaikkojen valmistaminen maahanmuuttajaopiskelijan ohjaukseen on haaste jatkossa, johon mm. sosiaali- ja terveysalan työpaikkakouluttajien kouluttamisesta saatujen kokemusten perusteella kannattaa panostaa.

HDO:n strategiassa on mainittu yhtenä painopisteenä työelämäyhteyksien luominen sekä myös yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Siitä huolimatta, että opisto on panostanut merkittävästi näiden yhteyksien kehittämiseen, maahanmuuttajakoulutuksen osalta yhteyksien tiivistämisen tarvetta näyttäisi olevan tulevaisuudessakin.

3.3.4 Yhteisöllisyys, monikulttuurisuus ja vertaistuki

Opiskelijat viestittävät viihtyvänsä Diakoniaopistossa. Vaikka viihtyminen ei ole koulutuksen itsetarkoitus, viesti on kuitenkin tärkeä ja sen taakse kätkeytyy huomionarvoisia seikkoja. Opiskelijat kuvaavat opiskelua opistossa mm. seuraavasti: *”Täällä on hyvä ilmapiiri ja mukavat opettajat.”* *”On hyvin mukavaa. Kaverit on mukavia ja opettajat on mukavia.”* Opiskelijat kertovat hyvistä sosiaalisista suhteista opiskelijoiden kesken sekä opettajien ja opiskelijoiden välillä. Mukava ja välittävä ilmapiiri välittyy myös ulkopuoliselle havainnoitsijalle. Erityisesti maahanmuuttajaopiskelijoilla itsetunto saattaa olla heikko ja tunne hyväksytyksi tulemisesta on ennakkoehto uuden ymmärtämiselle ja oppimiselle ja toisaalta oppiminen ja ” pärjääminen ” opiskelussa taas lisää viihtymistä.

Vertaisryhmän tuki korostuu haastateltujen opiskelijoiden kokemuksissa myös koulutukseen sitovana sekä oppimista ja ymmärtämistä edistävänä elementtinä. Opettajat ja muu henkilökunta on koettu ystävälliseksi ja avuliaaksi, mutta usein myös kiireiseksi, jolloin apua on haettu opiskelutovereilta. Opiskelijoille myös johonkin mukaan kuulumisen kokemus on ollut hyvin tärkeä. Useat opiskelijat viittaavat kokemuksiin omasta ryhmästä tai opiskelutovereista rinnastuksella perheeseen – he ovat tunteneet olevansa luokkatovereidensa kanssa kuin samaa perhettä.

Maahanmuuttajilla kontaktit oman etnisen ryhmän, toisten maahanmuuttajien ja valtaväestön kanssa nähdään edistävän integraatiota uuteen yhteiskuntaan (Forsander ym. 2001, 40). Erityisesti kotiäitinä olleet naiset ovat usein eristyksissä varsinkin valtaväestö- ja oman etnisen ryhmän ulkopuolisten maahanmuuttajakontaktien suhteen. Jotkut haastatelluista maahanmuuttajanaisista ovat saaneet koulusta ystäviä, jotka ovat heille edelleen tärkeä tukiverkosto. Vertaisryhmän ja yhteisöllisyyden tunteen merkitys korostuu erityisesti ei tutkintotavoitteisissa koulutuksissa opiskelien kokemuksissa. Opiskelu Diakoniaopistossa näyttää eroavan joidenkin opiskelijoiden kokemuksissa juuri yhteisöllisyyskokemuksen suhteen aikaisemmista koulutuskokemuksista, esimerkiksi aikaisemmasta kielikurssista.

Yhteenkuuluvuuden tunnetta ja ryhmäytymistä oman luokan kanssa ovat lisänneet erilaiset luokkahuoneen ulkopuolella tapahtuvat retket yms. Monet maahanmuuttajista tulevat yhteisökulttuureista, joille länsimainen individualistinen ajattelu on vierasta. Yhteisölliset tapahtumat ja yhdessä ryhmän kanssa toimiminen mainitaankin usein tärkeänä ja opiskeluista mieleen jääneenä asiana. Maahanmuuttajien kotoutumista edistäviä projekteista saadut kokemukset osoittavat, että eri kulttuurien välisiä siltoja voidaan rakentaa yhteistoiminnan ja yhdistävien kokemusten luomisen avulla (Mäkinen & Partanen 2002).

Ryhmätasolla opettajat ovat edesauttaneet hyvien ryhmäprosessien syntymistä myös mm. ehkäisemällä klikkiytymiä sekoittamalla ryhmiä ja rohkaisemalla eri kulttuuritaustoista tulevia parityöskentelyyn. Eri opettajille on kertynyt runsaasti kokemusta monikulttuurisen luokan kanssa toimimisen hyvistä käytännöistä. Tässä on yksi levittämisen arvoinen asia koko organisaatioon. Vaikka lähes kaikissa tapaustutkimuksen kohteena olevissa ryhmissä oli onnistuttu ryhmäytymisessä ja hyvän yhteishengen luomisessa, opettajilla oli kokemuksia myös toisenlaisista ryhmistä, joissa eri kulttuurien ja kieliryhmien välisiä jännitteitä ei ollut

onnistuttu ratkaisemaan. Hyvän yhteishengen ja yhteisöllisyyden kannalta riskitekijöitä näyttäisi tämän aineiston perusteella olevan liian suuret yksittäiset kieliryhmittymät ryhmässä, erityisesti jos ryhmien välillä on perinteisesti jännitteitä (esim. somalit ja venäläiset), liian "löysä" ote ryhmään ja sen opiskelukulttuuriin sekä myös liian suuret kielitasoerot.

Maahanmuuttajaryhmissä opiskelleet eivät välttämättä ole olleet juurikaan tekemisissä suomalaisopiskelijoiden kanssa. Suomalaisen kulttuurin ja normien sekä kielen oppimisen kannalta suhteet valtaväestöön ovat erityisen tärkeitä. Maahanmuuttajilta puuttuu usein tilaisuus tähän ja siksi siihen olisi hyvä kiinnittää erityistä huomiota. Miten voidaan edistää ja rohkaista suomalaisten ja maahanmuuttajaopiskelijoiden kanssakäymistä? Voitaisiko vuorovaikutusta lisätä koko koulun tasolla esimerkiksi luokkarajat ylittävillä yhteisillä tapahtumilla ja muulla yhteistoiminnalla, esimerkiksi tutor-opiskelijatoiminnalla, josta on jo saatu myönteisiä kokemuksia joidenkin ryhmien yhteydessä? Toimivan vertaistuen mallin löytäminen voisikin täydentää muuta tukijärjestelmää ja parhaimmillaan edistää myös suomalaisten ja maahanmuuttajaopiskelijoiden tutustumista toisiinsa.

Opiskelijoiden kokemuksia suomalaisten opiskelijoiden tai opettajien syrjinnästä ei ole ainakaan tässä aineistossa tullut esille. Myös opettajat kertovat omasta puolestaan, että *"täällä on totuttu siihen, että on monenmaalaisia ja monennäköisiä ihmisiä"*. Maahanmuuttajien kulttuuritaustat ja uskonto on huomioitu opetuksen järjestelyissä, niin että kenenkään vakaumusta ei loukata. Opiskelijat kokevat pääsääntöisesti, että eri kulttuurit on huomioitu hyvin. Joidenkin toiveena on, että asioita voitaisiin käsitellä enemmän eri kulttuurien näkökulmasta. Tästä päätrendistä poiketen haastatteluissa nostettiin esiin, että esimerkiksi opiskelijaryhmien sisällä esiintyy edelleen syrjivää suhtautumista ja että aidon monikulttuurisuuden ihanteesta poiketen opetussuunnitelmat ja oppimateriaalit sisältävät edelleenkin assimilaatiivisia elementtejä.

Integroiduissa ryhmissä saattaa opettajien mukaan esiintyä passiivista syrjintää, kun kantasuomalaiset opiskelijat eivät halua maahanmuuttajaopiskelijaa ryhmäänsä peläten esim. numeronsa huonontuvan. Integroitujen ryhmien opettaminen vaatiikin opettajalta aktiivista ja tiedostavaa otetta tässä suhteessa. Opettajien arvion mukaan opetus kulkee näissä ryhmissä edelleen pääsääntöisesti suomalaisten opiskelijoiden ehdoilla.

Peruskoulun ja lukion opettajien asenteista tehdyn tutkimuksen (Miettinen & Pitkänen 1999) mukaan opettajat eivät maahanmuuttajia kohtaan osoittamasta yleisestä myönteisyydestä huolimatta juurikaan ota huomioon oman kulttuurin merkitystä maahanmuuttajaoppilaille. Nämä oman kulttuurin käytännöt saataan nähdä joskus jopa ei-toivottavina. Yleisemmin pyrkimyksenä on nähdä asia tasa-arvo näkökulmasta oppilaiden samanlaisena kohteluna, ei niinkään erilaisen lähtökohtien huomioon ottamisena. Diakoniaopistossa on toimittu eturintamassa monikulttuurisuuden huomioimisen suhteen ja sillä on edelleen hyvät edellytykset toimia edelläkävijänä. Tulevaisuuden haasteeksi nousee monikulttuurisuuden huomioon ottaminen myös opetuksen sisällöissä sekä pedagogiikan ja oppimateriaalin käytön miettiminen myös ammattiaineissa niin, että ne tukevat maahanmuuttajan kielen oppimista ja ymmärtämistä entistä paremmin.

Haastattelujen ja havainnoinnin pohjalta luotu kokonaiskuva on, että yksi Diakoniaopiston maahanmuuttajakoulutuksen vahvuuksista on erilaisuutta kunnioittava ja yhteisöllisyydelle ja monikulttuurisuudelle hyvän kasvualueen antava arvomaailma ja myös sitä tukevat käytännöt. Tämän ylläpitämiseen ja edelleen vahvistamiseen kannattaa kiinnittää erityistä huomiota sekä koko oppilaitoksen että yksittäisten koulutusryhmien tasolla.

3.3.5 Oppiva organisaatio ja yhteistyö

Diakoniaopiston strategiassa on oppilaitoksen uudistumista ohjaavana yhteinen periaatteena mainittu johtamisen ja organisaation toiminnan kehittäminen oppivan organisaation suuntaisesti. Oppivan organisaation pääperiaatteisiin kuuluu, että koko henkilöstö osallistuu kehittämistyöhön. Pedlerin ym. (1988) määritelmän mukaan oppiva organisaatio on organisaatio, joka edistää jokaisen organisaation jäsenen oppimista sekä kehittää ja muuttaa itseään (Sarala & Sarala 1998, 53).

Maahanmuuttajien ammatillisen koulutuksen käytännöistä tehdyn valtakunnallisen selvityksen mukaan valtaosassa oppilaitoksia maahanmuuttaja-asioiden hoitaminen ja opetuksen kehittäminen on yhden tai kahden ihmisen harteilla (Kuisma 2001, 53). Diakoniaopistossa kiinnostusta ja kehittämistä

löytyy suuremmalta joukolta. Opiston vahvuutena voidaan nähdä pitkään kokemukseen ja asiantuntemukseen perustuva osaaminen. Tämän tieto-taidon ja osaamisen levittäminen koko organisaation käyttöön on yksi tulevaisuuden haaste. Yhteistyötä opettajien välillä ja muun henkilökunnan välillä tehdään maahanmuuttajien opetukseen liittyen, mutta kokoava foorumi puuttuu. Organisaatiouudistuksen myötä maahanmuuttajia opetetaan kolmessa eri yksikössä. Haasteena on tiedonkulun ja kokemusten vaihdon mahdollisuuksien takaaminen yli koulutusvastuualueiden ja tiimirajojen.

Opettajien vaihtuminen on tuonut myös katkoksia koulutusten kehittymiseen. Uusilla opettajilla ei välttämättä ole ollut aikaisempaa kokemusta maahanmuuttajien opetuksesta ja he eivät myöskään aina ole saaneet riittävästi perehdyttämistä, tukea ja tietoa tähän liittyen. Pidempään talossa olleiden opettajien kokemuksiin pohjautuvan tiedon välittäminen uusille opettajille on yksi laadukkaan opetuksen ja koulutusten jatkuvan kehittymisen kannalta varmistettava seikka.

HDO on ollut aktiivinen hanketoiminnan rintamalla. Projekteja on toteutettu yhteistyössä Diakonissalaitoksen säätiön diakoniatoinen sekä muiden sosiaali- ja maahanmuuttajatyön kentällä toimivien tahojen kanssa. Projektit näyttävät muodostavan jonkinlaisen jatkumon, jossa edellisessä projektissa heränneisiin tarpeisiin vastataan seuraavalla projektilla. Opisto on itse aktiivisesti yhdessä yhteistyötahojen kanssa etsinyt ja tarttunut niihin aukkoihin maahanmuuttajien kotoutumisessa, joihin oppilaitos voi koulutuksilla vastata. Yleinen päätelmä raporttien perusteella on, että valtaosassa projekteja painopiste näyttää olleen koulutuspolkujen luomisessa kohderyhmälle ja uusien toimintamallien kokeilemisessa heidän kanssaan. Projektit sinällään ovat olleet tuloksellisia ja ne ovat ylläpitäneet maahanmuuttajakoulutukseen liittyvää ja jopa osin laajempaakin kehittämisdynamiikkaa opistossa. Raportit ja muu empiirinen aineisto eivät juuri anna viitteitä siitä, että projekteissa kehitettyjä toimintamalleja, uusia pedagogisia ratkaisuja ja muita hyviä käytäntöjä olisi suunnitelmallisesti pyritty tai pystytty siirtämään laajemmin osaksi opiston koulustustoimintaa, vaikka ne saattavatkin elää ”hiljaisena tietona” opiston sisällä ja jatkaa yksittäisten opettajien tai tiimien työssä.

Yhteistyötä HDO:n ja muiden pääkaupunkiseudulla toimivien oppilaitosten välillä ei näytä olevan kovinkaan paljon, vaikka esimerkiksi opetushallituksen maahanmuuttopoliittisissa linjauksissa mainitaan keskeisenä seikkana juuri

yhteistyön lisääminen opetukseen liittyvissä järjestelyissä. Pohtimisen arvoinen kysymys on, miten oppilaitosten välinen nykyistä laajempi yhteistyö mahdollisesti auttaisi opiskelijoiden tarpeisiin vastaamisessa?¹⁰ Miten polkuajattelua voitaisiin pääkaupunkiseudulla vahvistaa yli oppilaitosrajojen?

Muusta ulkoisesta yhteistyöstä ovat eri tahojen haastatteluissa nousseet esiin erityisesti järjestöt, joiden kanssa yhteistyötä tiivistämällä voitaisiin kehittää mm. tiedotusta ja oppilasrekrytointia.

3.4 Maahanmuuttajakoulutusten vaikuttavuuden tarkastelua

Kuten edellä luvussa 2.1 todettiin, että koulutuksen vaikuttavuus ei ole yksiselitteinen käsite. Sen sisältöä on määritelty eri tavoin oppi- ja tieteenalasta riippuen. Myös sillä, kenen näkökulmasta asiaa tarkastellaan on merkitystä vaikuttavuuskäsitteen painotuksiin. Tässä arvioinnissa vaikuttavuutta on pyritty tarkastelemaan painottaen ensisijaisena näkökulmana opiskelijan kokemuksia ja heidän koulutuksesta saamiaan hyötyjä, mutta myös muiden osapuolten, mm. työnantajien, kokemukset on otettu huomioon. Sekä I asteen että II asteen vaikuttavuuden kannalta merkittäviä tekijöitä on käsitelty myös case-tarkastelun yhteydessä sekä luvussa 3.3. Tässä luvussa kootaan yhteen keskeisimmät tulokset.

¹⁰ Oppilaitosten välisestä yhteistyöstä on löydettävissä hyviä esimerkkejä muualta Suomesta. Esimerkiksi Turun seudulla on kokeiltu maahanmuuttajia opettavien oppilaitosten välistä yhteistyötä siten, että opiskelijat ohjataan ns. eteispalvelujen kautta joustavasti eri oppilaitosten kursseille ja heille rakennetaan tarpeita vastaavat joustavat polut.

3.4.1 Ensimmäisen asteen vaikuttavuus

Koulutukset ovat pääsääntöisesti vaikuttaneet positiivisesti opiskelijan aktivoitumiseen ja koulutukseen suuntautumiseen. Opiskelijat ovat kokeneet saavansa kannustusta ja tukea opettajilta ja opiskelu Diakoniaopistossa on yleensä ollut opiskelijalle myönteinen kokemus. Opiskelijapalautteesta välittyy kuva, että opetukseen ja oppimistuloksiin ollaan vähintäänkin melko tyytyväisiä.

Opiskelijat kokevat kielitaitonsa kehittyneen ja he tuntevat oppineensa ammatin tai muun elämän kannalta hyödyllisiä tietoja ja taitoja. Toisaalta ryhmien havainnoinnin yhteydessä ja haastatteluissa on opettajien taholta kantautunut huolestuneita viestejä opiskelijoista, jotka eivät pysty kielitaidon takia seuraamaan opetusta ja turhautuvat tämän vuoksi opiskeluun. Tämänsuuntaisten kokemusten yleisyydestä ei ole riittävästi tietoa, jotta lopullinen kuva ongelman laajuudesta voitaisiin muodostaa. Opiskelijoiden ja opettajien kuulemisen perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että varsinkin pidempikestoisissa ohjelmissa vaikuttavuuden kannalta kriittisiä kohtia ovat erityisesti opiskelijavalinta, opiskelun alkuvaihe ja loppu- eli koulutusohjelmavaihe. Opintojen loppuvaiheessa ongelmat ilmenevät mm. pitkittyneinä opiskeluaikoina ja opintojen tosiasiallisena keskeytymisenä. Aikuiskoulutuksen puolella on ryhmiä, joissa merkittävälle osalle opiskelijoista jo opintojen aloittaminen koulutusohjelmassa osoittautuu hyvin vaikeaksi.

Ehkä keskeisin koulutuksen vaikuttavuuden kriteeri on koulutuksen loppuunsaattaminen ja tutkinnon suorittaminen. Valmistuneiden maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden osuus nuorisosaasteen jo päättyneissä lähihoitajakoulutuksissa on ollut keskimäärin 70 % opiskelun aloittaneista, mitä voidaan pitää kohtuullisen hyvänä tuloksena. Oppisopimuskoulutusryhmissä keskeyttäneiden osuudet ovat olleet tätäkin pienempiä. Valmistuneiden ja keskeyttäneiden osuuksissa on kuitenkin merkittävää ryhmien välistä vaihtelua. Joukossa on ryhmiä, joissa yksikään maahanmuuttajaopiskelija ei ole keskeyttänyt mutta myös niitä, joissa keskeyttäneitä on saattanut olla enimmillään jopa puolet ryhmästä. Lähemmän tarkastelun kohteeksi valikoituneissa tapausesimerkkiryhmissä keskeyttämiset olivat olleet keskimääräistä harvinaisempia, joten niiden kautta on voitu selvittää lähinnä hyvään vaikuttavuuteen johtaneita tekijöitä, joita on jo käsitelty raportin luvussa 3.3.

3.4.2 Toisen asteen vaikuttavuus

Projektien ja muiden koulutusten raportit antavat varsin positiivisen kuvan opiskelijoiden valmistumisesta ja jatkosijoittumisesta. Esimerkiksi vuosina 1996-1999 Euroopan Sosiaalirahaston (ESR) osarahoittaman maahanmuuttajien työllistämiprojektiin (PASO) osallistuneiden sijoittuminen työhön tai koulutukseen on selvästi maahanmuuttajille suunnattujen ESR-projektien keskitasoa parempi. Samoin ensimmäisistä oppisopimuskoulutusryhmistä (MAOPSO) valmistuneet ovat seurantatietojen ja haastattelujen mukaan työllistyneet hyvin. Opistolla ei ole kuitenkaan käytössä kaikkia koulutuksia kattavaa systemaattista seurantaa, josta selviäisi maahanmuuttajaopiskelijoiden seuraava tai seuraavat askeleet koulutus- tai työllistymispolulla. Käytettävissä olleet seurantatiedot eivät siten anna riittävän kattavaa kuvaa opiskelijoiden jatkopoluista. Eri tahoilta kootun laadullisen aineiston pohjalta aukkoja on kuitenkin voitu täydentää ja muodostaa suhteellisen luotettava kokonaiskuva vaikuttavuudesta.

HDO:ssa on jatkopolkujen luomiseen kiinnitetty enenevässä määrin huomiota samoin kuin sen miettimiseen, mihin valitsematta jääneet tai keskeyttävät opiskelijat voidaan ohjata. Opiston sisälle onkin rakennettu polkuja tai polun pätkiä, jotka sopivat osalle opiskelijoista. Monet monikulttuurisessa talouskoulussa opiskelleet jatkavat Mavassa. Mavasta taas osa jatkaa lähihoitajakoulutukseen ja osa siirtyy opiston ulkopuolisille poluille. Suunta voi olla myös käänteinen niin, että esimerkiksi Mavaan hakenut opiskelija voidaan ohjata talouskouluun, jos hänen kielitaitonsa ei vielä riitä valmistaviin opintoihin. Tämänsuuntaiset käytännöt ovat opiskelijan kannalta hyviä ja joustavasti etenevien ja toisiinsa niveltävien polkujen rakentamista myös yli koulutusvastuualueiden kannattaa ehdottomasti jatkaa.

Tarkkaa lukumäärää siitä, kuinka moni lähihoitajakoulutuksesta valmistunut maahanmuuttaja on työllistynyt ei ole ollut saatavilla, koska systemaattista jälkikäteisseurantaa ei ole tehty. Opettajien ja opiskelijoiden sekä sidosryhmien haastattelujen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että tutkinnon suorittaneet ovat yleensä saaneet määräaikaista töitä melko hyvin, mutta vakituiset työsuhteet ovat olleet kiven alla myös maahanmuuttajilla. Monet valmistuneista ovat heti opiskelujensa jälkeen vaihtaneet työpaikkaa useastikin, mikä sinällään kertoo pääkaupunkiseudun työmarkkinoiden dynaamisuudesta. Erityises-

ti vanhustyöhön ja sairaanhoitoon ja huolenpitoon erikoistuneilla ei ole ollut suurempia ongelmia työllistyä. Oman selvityksen paikka olisi, syrjitäänkö maahanmuuttajia vakituisten työsuhteiden saamisessa verrattuna suomalaisiin.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että valmistuneet opiskelijat ja työpaikat eivät kaikilta osin edelleenkaan kohtaa. Mm. päiväkodeista on tullut viestiä, että maahanmuuttajatyöntekijöitä on vaikea löytää. Esimerkiksi erään päiväkodin johtaja kertoo, että seuraavaksi hän palkkaisi mieluiten juuri maahanmuuttajatyöntekijän, koska lähes neljännes lapsista on maahanmuuttajataustaisia. Samansuuntaisia viestejä on kuulunut myös muualta. Opiskelijoiden käsitys on sitä vastoin se, että lapsiin ja nuoriin erikoistuneilla on ollut vaikeuksia löytää työtä. Kertooko tämä siitä, että lapsiin ja nuoriin erikoistuneista maahanmuuttajataustaisista lähihoitajista on pulaa vai siitä, että koulutusten ja työnantajien yhteydet eivät toimi ihanteellisella tavalla?

Euroopan sosiaalirahaston tukemissa maahanmuuttajien koulutusprojekteissa aktiivinen vuoropuhelu työpaikkojen kanssa on todettu yhdeksi menestyvien maahanmuuttajien koulutusten ennakkoehdoksi. Aikuisten maahanmuuttajien kohdalla erilaiset täsmäkoulutukset ja työpaikkojen mukana olo jo koulutusten suunnittelussa on ollut hyvä varmistin työn löytymiselle ja myös opiskelijan sitoutumiselle opiskeluun (Arnkil ym. 2003). Tästä on saatu hyviä kokemuksia myös Diakoniaopiston projekteissa ja oppisopimuskoulutuksessa.

Haastateltujen opiskelijoiden siirtyminen työelämään on ollut melko sujuvaa. Opiskelijat ovat löytäneet töitä usein työssäoppimispaikoista tai niissä luotujen yhteyksien kautta, mutta myös avoimen haun kautta. Opiskeluaikana luodut kontaktit työpaikkaan ja mahdollisuus näyttää taitonsa työssäoppimispaikoilla ovat auttaneet työllistymään. Haastatellut ovat optimistisia myös työn jatkumisen tai uuden työn löytymisen suhteen.

Tutkimusten mukaan maahanmuuttajien ammattia vastaavaan työpaikkaan työllistymisessä on erityisesti tärkeää oman alan verkostojen hallinta sekä työelämän kulttuuristen sääntöjen ymmärtäminen. Tämä asia tulee vahvasti esiin myös työpaikkojen edustajien haastattelussa. Työssäoppimajaksojen työllistymistä edistävä merkitys näyttäisikin perustuvan juuri tähän seikkaan.

Koulutusten aikana opiskelijat kokevat saaneensa työelämässä tarvittavia taitoja, joskin jotkut opiskelijoista olisivat toivoneet, että opetukseen olisi sisälty-

nyt enemmän konkreettisuutta ja suoraan työelämässä hyödynnettäviä asioita. Työpaikkojen odotukset ovat samansuuntaisia. Siellä toivotaan, että koulutus tuottaisi kokonaisvaltaiseen ammatinhallintaan sekä itsenäiseen ja tiimityöskentelyyn kykeneviä, työtään arvostavia hoiva-alan perustason todellisia ammattilaisia. HDO:sta valmistuneita maahanmuuttajia työllistäneet työpaikat katsovat opiston onnistuneen näiden odotusten suhteen varsin hyvin. Työpaikkojen huoli kohdistuu koulutuksen ehkä liialliseen teoreettiseen raskauteen ja siihen, että erityisesti aikuiskoulutuksessa tiukkojen aikataulujen puitteissa maahanmuuttajaopiskelijoiden on vaikea saavuttaa asetettuja tavoitteita. Vaikuttaa siltä, että koulutuksen sisällön kehittämisessä olisi syytä ottaa vahvemmin huomioon niin työpaikkojen kuin myös opiskelijoiden kokemukset.

Tavoitteidensa mukaisesti valmentavilla ja valmistavilla koulutuksilla on ollut selviä vaikutuksia opiskelijoiden elämänhallintaan ja arkielämästä selviytymiseen. Suomen kielen taidon kehittyminen on ollut tässä merkittävässä osassa. Kommunikointimahdollisuuksien parantumisen myötä erilaisissa arkipäivän tilanteissa toimiminen on helpottunut. Selviytyminen tilanteista, joissa aikaisemmin olisi tarvittu apua, on ollut opiskelijoiden itsetuntoa kohottava kokemus. Esimerkiksi tien kysyminen, virallisten papereiden täyttö, lääkärissä käynti ja monet muut arkielämän tilanteet ovat opiskelijoiden esiin tuomia esimerkkejä käytännön asioista, jotka sujuvat nyt paremmin. Osalle opiskelijoista koulutus on ollut hyvin merkittävä, eräänlainen ratkaiseva sysäys suomen kielen avautumiseen. Osalla kielitaito ei ole kehittynyt kovin paljon ja koetut muutokset tältä osin ovat vähäisempiä. Vaikka oppimistavoitteissa eteneminen ei ole ollut kovin merkittävää kaikkien opiskelijoiden kohdalla, koulutus on kuitenkin jättänyt yleensä jonkun pysyvemmän positiivisen jäljen, esimerkiksi koulutuksesta saatujen ystävien muodossa.

Suomen kielen kehittymisen lisäksi koulutus on vahvistanut opiskelijoiden toimijuutta lisäämällä heidän tietämystään suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen toimintatavoista. Useimmin mainittuja esimerkkejä ovat suomalaisen työelämän ja lain tuntemukseen sekä kuluttajana toimimiseen liittyvät asiat. Maahanmuuttajat ovat suomalaisessa yhteiskunnassa helposti erilaisten kotouttamistoimenpiteiden kohteina, ilman että heillä on itsellä mahdollisuutta valita ja ymmärtää, mistä niissä on kysymys. HDO:n valmentavan ja valmistavan vaiheen koulutukset ovat lisänneet opiskelijoiden mahdollisuuksia toimia oman elämänsä subjekteina.

Valmentavien ja valmistavan koulutuksen tavoitteena on antaa valmiuksia seuraavan vaiheen opiskeluun. Edellä kuvattujen valmiuksien lisäksi koulutuksilla on ollut kannustavaa ja rohkaisevaa vaikutusta jatkokoulutukseen tai työelämään hakeutumiseen. Osalle tämän jatkoaskeleen löytyminen on omasta halusta huolimatta vaikeaa. II asteen vaikuttavuuden kannalta suurin riski onkin saavutetun suomen kielen taidon ja aktiiviatason lasku, jos seuraavaa askelta ei löydy tietyn ajan kuluessa. Maahanmuuttajan kannalta näyttäisi tärkeältä, että hän saisi pitkäkestoista, ”ratkaisuun asti menevää” sekä kokonaisvaltaista ja luotamukselliseen suhteeseen perustuvaa apua ja ohjausta seuraavien askeleiden etsintään niin, että hän voisi palata tarvittaessa takaisin saman avun piiriin. Esimerkkiaineisto osoittaa, että osalle löytyy ensimmäinen jatkoaskel, esimerkiksi suomen kielen kurssi, mutta polku katkeaa sen jälkeen.

Käytettävissä olleen aineiston, erityisesti monitahoisen haastatteluaineiston pohjalta vaikuttaa ilmeiseltä, että HDO:n maahanmuuttajakoulutuksella on ollut myös laajempaa, edellä kuvatun asiakasvaikuttavuuden rajat ylittävää vaikuttavuutta. Maahanmuuttajakoulutus on haastanut koko opiston kehittämään toimintaansa erilaisuuden huomioonottavassa ja monikulttuurisuutta edistävässä suunnassa. Työpaikkojen taholta tulleista viesteistä voidaan lisäksi päätellä, että opiston koulutustoiminta ja siihen liittyvä yhteistyö työpaikkojen kanssa on lisännyt avointa suhtautumista maahanmuuttajiin työntekijöinä ja näin edistänyt oppilaitoksen rajat ylittävää monikulttuurisuuskehitystä.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHTTÄMISEHDOTUKSIA

Käsillä olevan arviointitutkimuksen aihepiiri, maahanmuuttajien koulutus, on tämän päivän Suomessa erittäin ajankohtainen. Maahanmuuttajien määrä on kasvanut tasaisesti meneillään olevan ja edellisen vuosikymmenen aikana ja monet maahanmuuttajien koulutus- ja työmarkkinatilanteeseen sekä laajemmin ymmärrettynä kotoutumiseen liittyvät ongelmat on yleisesti tiedostettu. Näiden kysymysten hoitamisen institutionaaliset puitteet, kuten kotoutumislainsäädäntö ja maahanmuuttajakoulutuksen opetussuunnitelmien perusteet, on vakiinnutettu viime vuosien aikana.

Viime vuosikymmenen loppua kohti tultaessa maahanmuuttajien työllistymismahdollisuudet ovat parantuneet. Erityisesti pääkaupunkiseudulla, missä suurin osa maahanmuuttajista asuu, ovat työmarkkinat muuttuneet jatkuvasti avoimemmiksi maahanmuuttajataustaisten työhakijoiden kannalta. Hoiva-ala on osoittautunut yhdeksi laajenevien työmahdollisuuksien sektoriksi. Merkillepantavaa on myös se, että maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden määrän lisääntyessä sosiaali- ja terveystalveluiden piirissä tarvitaan yhä enemmän erilaisia kulttuureja ymmärtäviä ja kieliä osaavia monikulttuurisia ammattilaisia.

Eräiden viimeaikaisten selvitysten¹¹ valossa maahanmuuttajakoulutuksen järjestämisen edellytykset vaikuttavat hyviltä, sillä koulutusaktiivisuuden on todettu maahanmuuttajataustaisen väestön keskuudessa olevan jopa korkeammalla tasolla kuin ns. kantaväestön parissa. Tilastokeskuksen lukujen mukaan lähes 40 % maahanmuuttajista on suorittanut tutkinnon Suomessa, joskin koulutustaustan ja Suomessa hankitun koulutuksen suhteen maahanmuuttajaryhmien välillä on merkittäviä eroja. Paras tilanne on venäläisten ja virolaisten keskuudessa, joiden koulutustaso on jopa korkeampi kuin suomalaisten keskimäärin. Koulutukselli-

¹¹Helsingin sanomien 4.1.2004 artikkelissa (Leena Härkönen) Maahanmuuttajat istuvat ahkerasti koulussa käsitellään asiaa koskevaa Tilastokeskuksen tuoretta tutkimusta, jonka tekijöitä ovat Kirsti Pohjanpää, Seppo Paananen ja Mauri Nieminen.

sesti huono-osaisten ryhmiä ovat somalialais- ja vietnamilaistaustaiset maahanmuuttajat, erityisesti naiset.

Edellä kuvatut asiat valottavat hivenen sitä yleistä kontekstia, johon nyt käsillä oleva tutkimus sijoittuu. Sen tarkoitus on ollut arvioida Helsingin Diakoniaopiston maahanmuuttajakoulutusta. Tutkimuksen lähtökohtana ovat olleet seuraavat kaksi arviointikysymystä:

- Millainen asema maahanmuuttajakoulutuksella sekä laajemmin ajatellen monikulttuurisuudella on säätiön ja Diakoniaopiston strategiassa ja kuinka hyvin toteutettu toiminta on vastannut strategioista nouseviin odotuksiin? Aiheuttaako toteutuneen toiminnan taholla kertynyt kokemus tarvetta suunnata uudelleen strategioita?
- Kuinka hyvin koulutus vastaa maahanmuuttaja-asiakkaiden tarpeita? Onko koulutuksella ollut vaikuttavuutta siinä mielessä, että se on kyennyt auttamaan asiakkaita ottamaan omalla polullaan seuraavan askeleen ja onnistumaan siinä?

Tutkimus on edennyt kahdessa työvaiheessa. Ensimmäisen eli seulavaiheen aikana suoritettiin joukko opiskelija-, opettaja- ja sidosryhmähaastatteluja, joiden avulla haettiin alustavia vastauksia em. arviointikysymyksiin ja pyrittiin tunnistamaan ne erityisesti maahanmuuttajakoulutuksen vaikuttavuusproblematiikkaa koskevat kysymykset, jotka vaativat syvempää jatkotyöskentelyä. Tutkimuksen toisessa eli fokusvaiheessa analyysit kohdennettiin kuuteen konkreettiseksi ta-pausesimerkiksi valittuun koulutukseen, joita tutkimalla rakennettiin erilaisten koulutusten erityispiirteet huomioonottava kokonaisarvio HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen tilasta ja kehittämishaasteista.

Maahanmuuttajakoulutuksen alueella Helsingin Diakoniaopisto on ollut uranuurtaja. Maahanmuuttajille suunnattu koulutus alkoi opistossa 1993 ja siitä lähtien tarjonta on merkittävästi laajentunut ja monipuolistunut. Opiskelijamäärien osalta varsinkin viimeiset neljä vuotta ovat olleet erittäin nopean kasvun aikaa. Opistolla on hyvä maine niin sieltä valmistuvia hoiva-alan ammattilaisia työllistävien työnantajien suunnalla kuin maahanmuuttajienkin keskuudessa.

Tämän tutkimuksen tuottama yleisarvio HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen strategisista lähtökohdista on, että koulutuksen tarjonta perustuu opiston ja sen ylläpitäjän tekemiin selkeisiin strategisiin linjauksiin. Koulutustarjontaa on laajennettu ja kehitetty oppilaitoksen arvolähtökohtien suuntaisesti painottaen yhtenä keskeisenä periaatteena mahdollisuuksien tarjoamista niille maahanmuuttajille, joiden on vaikea löytää väyliä ja tukea muualta. Koulutustarjontaa laajennettaessa on opistossa pyritty pitämään kiinni koulutusta koskevista laatu-standardeista usein tuskallisenkin tietoisina tämän pyrkimyksen vaativuudesta. Pääkaupunkiseudun maahanmuuttaja- ja työmarkkinatilanteen kehitystä vasten HDO:n maahanmuuttajakoulutusta voidaan pitää strategisesti erittäin ajankohtaisena ja osuvana. Tällä hetkellä ei ole näköpiirissä tarvetta harkita uusia, nykyisestä merkittävästi poikkeavia strategisia avauksia tai linjauksia. Aika näyt-täisikin olevan kypsä normaalistaa ja arkipäiväistää maahanmuuttajakoulutus opistossa.¹²

Yleisesti voidaan todeta, että HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen toteutus ja vaikutukset ovat eri tahojen koulutukselle asettamien tavoitteiden suuntaisia. Maahanmuuttajakoulutuksen vahvuuksia ja kehittämiskohteita on käsitelty tämän raportin luvussa 3.3. Tärkeitä vahvuuksia näyttäisivät olevan opiskelijoiden saama monipuolinen tuki mukaan lukien opiskelijayhteisön tuottama vertaistuki, opetusmenetelmien kehittäminen opiskelijälähtöisesti, työssäoppimisen järjestämiseen liittyvät onnistuneet ratkaisut sekä koko oppilaitoksen kehittäminen oppivan organisaation tapaan kohti monikulttuurista työ- ja opiskeluyhteisöä. Ehkä paradoksaalisestikin nämä teemat ovat myös niitä, joihin maahanmuuttajakoulutuksen ajankohtaisimmat kehittämishaasteet liittyvät.

¹²Ekskursio 1. Monet maahanmuuttajakoulutuksen reunaehdoista, mm. opetussuunnitelmien perusteet sekä useat maahanmuuttajakoulutuksen rahoituslähteet, pakottavat tarkastelemaan koulutusta erillisenä ja ehkä myös erikoisena kysymyksenä, johon liittyy 'toiseuden leima'. Yleinen puhetapa noudattaa kaavaa, jossa viitataan yhtäältä erityisesti määrittelemättömään koulutukseen, jonka voidaan sanoa kuuluvan 'normaalisuuden' piiriin, ja siitä poikkeaviin, lisämääreillä varustettuihin erilliskoulutuksiin; on koulutusta ja maahanmuuttajakoulutusta. Käsillä olevan tutkimuksen yhteydessä on esille noussut monia seikkoja, jotka kyseenalaistavat tämän jaottelun oikeutuksen tai ainakin suhteellistavat sitä. Voidaankin väittää, että koulutuksen piirissä esiintyy monenlaista erilaisuutta, ja että maahanmuuttajuus on vain yksi – joskin tärkeä – erilaisuutta jäsentävä ulottuvuus. Maahanmuuttajakoulutus arkipäiväistyy väijäämättä maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden määrän lisääntymisen myötä ja samalla, kun yhä suurempi osa henkilöstöstä tulee vedetyksi sen piiriin. Tietoisena, koulutuksen kehittämistä koskevana strategisena valintana normalistaminen tarkoittaa sitä, että yleiset, kaikkea koulutusta koskevat haasteet kyetään erottamaan erityisistä kysymyksistä. Tässä katsannossa maahanmuuttajakoulutuksen arkipäiväistäminen tarkoittaa sitä, että kaikessa koulutuksessa päällimmäisiksi periaatteiksi nousevat erilaisuuden huomioonottamisen varaan rakentuva pedagogiikka ja opintojen pitkälle menevä henkilökohtaistaminen, ja niihin erityisiin kysymyksiin, jotka koskevat vain maahanmuuttajien opiskelua, haetaan ratkaisuja tämän yleisen sateenvarjon alla.

Opiston sisällä käydyssä keskustelussa opintojen keskeyttämisistä on pidetty merkittävänä ongelmana. Käytettävissä olleiden seurantatietojen valossa keskeyttämisluvut vaihtelevat koulutustyyppien mukaan niin, että keskimääräiset luvut ovat olleet alimpia oppisopimuskoulutuksessa (16 %) ja korkeimpia valmentavan ja ohjaavan koulutuksen alueella (32 %). Valtakunnallisten vertailulukujen puuttuessa keskeyttämisongelman vakavuudesta on määrällisessä mielessä vaikea tehdä lopullisia päätelmiä.

Keskeyttäisiin liittyen tämän tutkimuksen tärkein viesti on se, että keskeyttämisen syyt ovat sidoksissa moniin opetuksen ja koulutuksen ulkopuolelle kuluviin seikkoihin. Suomenkielen hallinnan ohella opiskelijan yleisellä elämän- ja perhetilanteella sekä kotoutumisprosessin vaiheella on merkittävää vaikutusta siihen, millaisiksi kokemukset koulutuksesta muotoutuvat. Opiskelijoiden selviytymiseen näyttävät vaikuttavan sekä kulttuuritaustaan ja aikaisempiin koulutuskokemuksiin liittyvät tekijät että uuden kotimaan tukiverkostot ja yksilöllisen elämäntilanteen kokonaisuuteen liittyvät seikat. Näyttää ilmeiseltä, että mitä paremmat valmiudet koulutusjärjestelmällä on tunnistaa ja huomioida opiskelijan yksilöllinen lähtötilanne sen eri puolineen, sitä paremmat mahdollisuudet sillä on onnistua tehtävässään. Edelleen voidaan väittää, että mitä intensiivisempää yhteistyö on oppilaitoksen ulkopuolella vaikuttavien maahanmuuttajaopiskelijan tukiverkostojen kanssa, sitä parempia tuloksia voidaan odottaa. Diakoniaopistossa on kehitetty opiskelijan lähtötilanteen huomioimiseen tähtääviä käytäntöjä, kuten alkuhaastattelut, riittävän pitkät orientoivat jaksot ja heikompien matemaattisten valmiuksien tunnistaminen. Näitä käytäntöjä on syytä edelleenkin vahvistaa ja vakiinnuttaa pysyviksi toimintatavoiksi. Tämän arvioinnin valossa näyttää lisäksi siltä, että opisto ei nykyisellään käytä täysimääräisesti hyväkseen maahanmuuttajajärjestöjen ja maahanmuuttajien muiden verkostojen tarjoamia tukimahdollisuuksia ja resursseja.

Opetuksen ymmärtäminen ja suomen kielellä toimiminen ovat maahanmuuttajaopiskelijoille suuria haasteita. Heikon kielitaidon vuoksi positiivisia kokemuksia tuottavat kosketuspinnat koulutukseen, suomalaiseen koulutusjärjestelmään ja yhteiskuntaan jäävät kovin ohuiksi. Suuri osa opiskelijoista mieltää suomen kielen oppimisen jopa kouluttautumisen tärkeimmäksi tavoitteeksi. Opiskelijoiden suoraan ilmaistut kehittämistoiveet liittyvätkin useimmiten kielen opetuksen määrään, sisältöön tai tapaan. Myös opettajat ja työpaikkojen edustajat pitävät suomenkielen hallintaa ensisijaisen tärkeänä, jotta opiskelijat voisivat selvitä arkielämässään, opinnoissaan ja työelämässä. Ryhmien näkemysten välillä on kui-

tenkin eroja sen suhteen, millaista kielitaitoa ja miten painottunutta kommunikointikyky koulutuksessa ja ammattityössä selviytyminen edellyttää sekä millä tavalla järjestettynä kielinopetuksen uskotaan tuottavan parhaita tuloksia.

Työpaikoilta välittyvä opiskelijoiden suomenkielen hallintaa koskeva yhteinen toive on, että työssäoppimisjaksolle tullessaan opiskelijalla olisi jokapäiväisten työtilanteiden vaatima riittävä kommunikointikyky ja rohkeus käyttää suomenkieltä. Odotukset painottuvat suullisen kielitaidon suuntaan, mihin oleellisesti kuuluu myös hoiva-alan keskeisen käsitteistön ymmärtäminen. Työpaikoilla ei ole kuitenkaan koettu ongelmaksi sitä, mikä sekä opiskelijoiden että opettajien puheissa nousee päällimmäiseksi huoleksi, nimittäin puutteellinen kirjoitustaito ja kyky operoida teoreettisella kielellä.

Erityisesti opiskelijahaastatteluissa välittyy toive lähentää nykyistä enemmän suomenkielen ja ammattiaineiden opetusta ja opiskelua. Suomenkielen opettajien panosta kaivattaisiin erityisesti laajojen kirjallisten tehtävien, kuten tutkielman, laatimisen tueksi. Myös nykyistä selvempi toiminnallisten menetelmien käyttö kuuluu opiskelijoiden toiveiden listalle. Diakoniaopistossa on aiempaa kokemusta toiminnallisten menetelmien soveltamisesta ja kielen opetuksen integroinnista muiden aineiden yhteyteen. Tätä kokemustautaa hyväksi käyttäen opetustapoja voitaisiin kehittää opiskelijoiden toiveiden suuntaisesti.

Kieliasianssa on kysymys vieläkin monitahoisemmasta ongelmien kokonaisuudesta. Muussa kuin suomenkielen opetuksessa käytetty kieli tai opettajien puhetapa ja tapa jäsentää opetettavia asiakokonaisuuksia näyttää olevan osa kieliongelmaa. Kvasiteoreettisen puhetavan viljely, abstraktien käsitteiden käyttö ilman, että niiden sisältöä tai viittaussuhteita selvitetään, epäselvien opetus- ja havainnollistamismateriaalien käyttö sekä huonolla suomenkielellä annetut vaikeaselkoiset oppimistehtävät syventävät opiskelijan kieliongelmaa.¹³ Suomenkielen opetuksen integrointi muuhun opetukseen tarkoittaa siis myös sitä, että jokaisen opettajan on omassa työssään vaalittava opetettavien asioiden syvälliseen ymmärrykseen pohjautuvaa selväkielisyttä.

¹³Vaikeaselkoisen kielen ja puhetavan käyttö ei ole vain maahanmuuttajaopiskelijoiden ongelma vaan myös suomenkieltä äidinkielenään puhuvat opiskelijat kärsivät siitä. Oleellinen ero näiden ryhmien välillä on se, että suomalaisilla opiskelijoilla on käytettävissään enemmän erilaisia tukiresursseja, jotka auttavat selvittämään opettajien epäselvään puhetapaan liittyviä ymmärtämisen ongelmia.

Lähihoitajakoulutus tahtoo hallita HDO:n sisäistä kielikeskustelua. Kuitenkin ongelmat ovat syvyydeltään aivan eri luokkaa valmistavan ja erityisesti valmentavan koulutuksen alueella, jossa opiskelijoilta useinkin puuttuu jopa suomenkielen alkeiden hallinta eikä opiskelijalla ja opettajalla ole mitään yhteistä kommunikationavaksi soveltuvaa kieltä käytössään. Omankielinen tuki kielenopetuksessa ja omalla kielellä tapahtuva neuvonta ovat osoittautuneet kotoutumisen alkuvaiheessa oleville tärkeäksi ja monille maahanmuuttajille ainoaksi keinoksi saavuttaa jonkinlainen perusymmärrys suomalaisesta yhteiskunnasta, koulutusjärjestelmästä ja työelämästä sekä omista mahdollisuuksista täällä. HDO:n toteuttamissa projekteissa on kokeiltu erilaisia maahanmuuttajien omaan kieli- ja kulttuuriosaamiseen perustuvia toimintamalleja perusymmärryksen ja luottamuksen saavuttamiseksi syrjäytymisuhan alaisten ryhmien keskuudessa. Näiden kokemusten hyödyntäminen ja laaja soveltaminen tarjoaa yhden varteenotettavan suunnan opetuksen kehittämiseksi.

Kielikysymykseen liittyen on erityisen toivottavaa, että avointa keskustelua erilaisista kielenopetuksen tavoitteista, menetelmistä ja järjestämistapoista koskevista näkemyksistä jatketaan ja samalla huolehditaan siitä, että kielen opetus ei muutu dysfunktionaaliseksi eli vain itse kieleen rajoittuvaksi kielen opetuksiksi.

Opiskelijoiden haastatteluissa välittyi kuva, että oppilaitoksen sisällä vallitsevat hyvä sosiaaliset suhteet opiskelijoiden kesken sekä opettajien ja opiskelijoiden välillä ovat merkittävä opinnoissa selviytymistä edistävä seikka. Vertaisryhmän tuki korostuu haastateltujen opiskelijoiden kokemuksissa koulutukseen sitovana sekä oppimista ja ymmärtämistä edistävänä elementtinä. Ryhmätasolla opettajat ovat edesauttaneet hyvien ryhmäprosessien syntymistä erilaisilla työskentelytavallisilla ratkaisuilla. Maahanmuuttajakoulutuksen parissa työskenteleville opettajille onkin kertynyt runsaasti kokemusta monikulttuurisissa opetustilanteissa toimimisen hyvistä käytännöistä, joiden levittämistä koko organisaatioon pitäisi määrätietoisesti tukea.

Maahanmuuttajakoulutuksen vaikuttavuus on ollut yksi tämän tutkimuksen arviointikysymyksistä. Näyttää siltä, että tutkintotavoitteisessa koulutuksessa on opetussuunnitelmien tavoitteiden mukaiset tulokset saavutettu kohtuullisen hyvin, mistä mm. tutkinnon suorittaneiden määrät kertovat. Osalle opiskelijoista suomalaisen koulutuksen tavoitteet ovat kuitenkin liian vaikeita saavuttaa käytettävissä olevien aika- yms. resurssien puitteissa. Erityisesti ammatillisen koulutuksen teoreettinen raskaus osoittautuu monille opiskelijoille kompastuskiveksi.

Opiskelijat esittävätkin toiveenaan, että opetukseen sisältyisi enemmän konkreettisuutta ja suoraan työelämässä hyödynnettäviä asioita. Myös työpaikkojen edustajien viesteissä välittyy vahvana toive, että koulutus tuottaisi itsenäiseen työskentelyyn pystyviä, laaja-alaisen ammattitaidon omaavia ja ammattiaan arvostavia hoiva-alan perustason työntekijöitä.

Edellä esitetyt kommentit sivuavat yhtä suomalaisen ammatillisen koulutuksen peruskysymystä, joka heijastuu myös HDO:n sisällä käytävään keskusteluun; onko toisen asteen koulutuksen ensisijainen tarkoitus valmentaa opiskelijoiden korkea-asteen opintoihin vai työelämään? Koulutusjärjestelmämme yksi sisällään arvossa pidettävä peruspilari on se, etteivät mitkään koulutusreitit koskevat valinnat johda umpiperiin, vaan ovet ovat avoinna ylemmille koulutusasteille aina korkeimpien tutkintojen suorittamiseen saakka. Ammatillisen perusasteen opetussuunnitelmissa tämä periaate ilmenee mm. laajoina yleissivistävinä sisältöinä sekä teoreettisesti painottuneina ammatillisina opintoina. Opetussuunnitelmat eivät kuitenkaan estä ammattikäytäntöjen painottamista opetuksessa eivätkä rajaa mahdollisuuksia järjestää teoriaopintoja opiskelijoiden edellytykset huomioonottavalla tavalla. Tässä suhteessa kysymys onkin pitkälle oppilaitoksen ja opettajien omista arvostuksista. HDO:n sisällä on syytä pohtia laajasti, mitkä seikat painottuvat opettajien arvostuksissa ja mihin suuntaan oppilaitos haluaa terävöittää profiiliaan. Samassa yhteydessä on ratkaistava, miten koulutuksessa pystyttäisiin nykyistä paremmin ottamaan huomioon hoiva-alalle käytännöllisesti orientoituneiden opiskelijoiden toiveet, tarpeet ja edellytykset.

Tutkintoon johtavien koulutusten keskeisimpänä vaikuttavuuskriteerinä voidaan pitää sitä, että tutkinnon suoritettuaan opiskelijat työllistyvät koulutustaan vastaaviin tehtäviin. Eri tahojen kuulemisen pohjalta voidaan päätellä, että opistosta valmistuneet maahanmuuttajaopiskelijat ovat löytäneet ainakin määrällisiä työpaikkoja varsin hyvin. Aina työllistyminen ei kuitenkaan ole ollut koulutusala huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Toisaalta työpaikoilta on kantautunut viestejä, joiden mukaan hoiva-alalla olisi tarjolla maahanmuuttajataustaisille työntekijöille työmahdollisuuksia sellaisissa tehtävissä, joihin liittyviä koulutusohjelmaopintoja opisto ei ole riittävässä määrin tarjonnut maahanmuuttajille. Koulutusohjelmien suunnittelussa olisikin suositeltavaa tiivistää yhteistyötä työpaikkojen kanssa ja lisätä panostusta hoiva-alan työmarkkinatilanteen kehityksen jatkuvan analysoinnin suunnalla.

Maahanmuuttajien kotoutumisen edistämistä suomalaiseen yhteiskuntaan ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnan aktiivisina jäseninä voidaan pitää HDO:n maahanmuuttajakoulutuksen laajempaa tavoitteena. Ei-tutkintotavoitteisten koulutusten opetussuunnitelmissa painotetaan kielivalmiuksia, elämänhallinnallisia valmiuksia ja suomalaisen yhteiskunnan tuntemusta. Koulutuksen tehtävä on auttaa opiskelijaa löytämään omat vahvuutensa. Tavoitteeksi asetetaan se, että opiskelijat saavat riittävät valmiudet hakeutua jatkokoulutukseen. Näiden tavoitteiden suhteen HDO näyttääkin onnistuneen varsin hyvin. Myös koulutuksen jatkopolkuja on löytynyt kohtalaisen hyvin sekä opiston sisältä että osin sen ulkopuolelta. Jatkopolkujen varmistamiseen on tulevaisuudessa kuitenkin syytä kiinnittää vielä nykyistäkin enemmän huomiota.

Maahanmuuttajaopetuksen ja –opintojen opiskelijan tarpeista lähtevä joustavuus ja räätälöinti ovat osoittautuneet tärkeiksi onnistumista edistäviksi tekijöiksi. Vaikuttavuuden kannalta ratkaisevan tärkeää on erityisesti opiskelijanäkökulmasta se, kuinka hyvin koulutuksessa pystytään ottamaan huomioon opiskelijan lähtötilanne, resurssit ja tarpeet ylittäen tarvittaessa myös koulutuksen perinteisten tehtävien rajoja. Opintojen nykyistäkin pidemmälle menevää henkilökohtaistamista voidaankin pitää maahanmuuttajakoulutuksen pedagogisen kehittämisen väistämättömänä suuntana, jotta lopputuloksen eli saavutetun ammattitaidon laatuksiteerit voidaan saavuttaa.

Diakoniaopisto tukee maahanmuuttajaopiskelijoiden voimaantumista ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa myös arvomaailmansa, asenneilmapiirinsä ja toimintakulttuurinsa kautta. Koulutusorganisaatio on pienoismaailma, jossa opitaan suomalaisen yhteiskunnan pelisääntöjä ja luodaan tärkeitä vuorovaikutussuhteita. Kaikkien ryhmien, niin opiskelijoiden, opettajien kuin työnantajienkin, haastatteluissa nousi esiin maahanmuuttajakoulutuksen merkitys ”sosiaalisen pääoman” kasvattajana. Maahanmuuttajien kohdalla koulutuksen merkitys vuorovaikutussuhteiden ja sosiaalisen pääoman rakentamisessa korostuu erityisesti siksi, että heiltä etenkin maassa olon alkuvaiheessa useinkin puuttuu muu kontaktiverkosto. Erityisen tärkeitä ovat suhteet valtaväestöön, sen kulttuuriin ja toimintatapoihin. Maahanmuuttajakoulutuksen avoimuus ja kiinteä yhteys oppilaitoksen sisällä muihin koulutuksiin ja työelämään ovat ennakkoehto sille, että koulutus voi edesauttaa molemminpuolista sopeutumista ja aidon monikulttuurisen yhteiskunnan kehittymistä. Valtakulttuuriin integroitumisen lisäksi koulutusorganisaatio on edistämässä etnisten ryhmien välistä integraatiota,

mikä yhteiskunnallisesti ajateltuna tukee vähemmistötietoisuuden heräämistä ja maahanmuuttajien yhteisten intressien löytämistä.

Kokonaisarvionme Diakoniaopiston maahanmuuttajakoulutuksesta on myönteinen. HDO on ollut tällä alalla edelläkävijä ja näyttää toiminnan laajuus ja kehittämisaktiivisuus huomioon ottaen edelleenkin kulkevan ammatillisten oppilaitosten kärkijoukossa. Tämän raportin edeltäviin lukuihin on sisältynyt monia yksityiskohtaisia toiminnan kehittämiskohteisiin liittyviä viittauksia. Keskeisimmät niistä voidaan nyt kiteyttää seuraaviksi kehittämisehdotuksiksi:

- Maahanmuuttajakoulutuksen kehittämisen painopistettä on syytä siirtää toiminnan laajentamisen puolelta opetuksen laadullisen kehittämisen suuntaan, mikä merkitsee käytännössä niin opetuksen sisältöjen ja oppimateriaalien kuin myös opetusmenetelmien ja oppimistehtävien kehittämistä maahanmuuttajaopiskelijoiden tarpeiden mukaisesti. Opintojen nykyistä pidemmälle vietyä, intensiivistä henkilökohtaistamista voidaan pitää kehittämisen perussuuntana.
- Maahanmuuttajakoulutusta rahoitetaan monien erilaisten kanavien kautta. Rahoituslähteiden välillä on eroja sen suhteen, millaisia reunaehdot ne asettavat koulutukselle esimerkiksi koulutusaikojen, sisältöjen ja sovellettavien menetelmien sekä opiskelijavalintojen suhteen. Koulutusta edelleen kehitettäessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, etteivät ulkoapäin asetetut reunaehdot vaaranna koulutuksen laatua. Tästä tavoitteesta huolehtiminen edellyttää kiinteää vuoropuhelua opiston ja koulutuksen rahoittajien välillä, vuoropuhelua, jossa opiston taholta aktiivisesti välitetään tietoa maahanmuuttajakoulutuksen erityispiirteistä.
- Ohjaus- ja tukijärjestelyjä edelleen kehitettäessä on syytä kiinnittää huomiota opiskelupolun murroskohtiin kuten opiskelujen aloitusvaiheeseen sekä työharjoittelu- ja työssäoppimisjaksoihin ja koulutusohjelmaan siirtymisvaiheeseen lähihoitajakoulutuksessa. Tukijärjestelmän pitää huolehtia siitä, että opiskelijaa koskevan, hänen opiskelunsa onnistumiseen vaikuttavan tiedon kulussa ei muutoinkaan esiinny katkoksia.

- Maahanmuuttajaopiskelijoiden työssäoppimisen onnistumisen varmistamiseksi kiinteä yhteydenpito työpaikkojen kanssa on välttämätöntä. Ohjauksen järjestämisestä niin, että se rakentuu työpaikan lähiohjaajan, opettajan ja opiskelijan välittömän vuorovaikutuksen varaan ja aloitetaan (kolmikantaisena) jo ennen työssäoppimisjakson alkua, on opistossa hyviä kokemuksia. Näitä kokemuksia kannattaa hyödyntää kehitettäessä ohjauskäytäntöjä edelleen.
- Riskiopiskelijoiden varhaiseen tunnistamiseen tähtääviä käytäntöjä on syytä vahvistaa ja kehittää elämäkokonaisuuden huomioivia tukijärjestelyjä riskiopiskelijoiden tarpeisiin liittyen. Erityistä huomiota on syytä kiinnittää opiskelijoiden mielenterveysongelmiin. Yhteistyötä opiston ulkopuolisten palvelu- ja tukiverkoston kanssa on syytä vahvistaa.
- Suomenkielen opetusta on syytä vahvistaa mm. tutkien mahdollisuuksia integroida se nykyistä paremmin ammattiaineiden opiskelun ja käytännön työtilanteiden yhteyteen. Maahanmuuttajaopiskelijat kaipaavat suomenkieleen liittyvää tukea erityisesti vaativia kirjallisia tehtäviä suorittaessaan. Myös muiden kuin suomenkielen opettajien panosta tässä suhteessa voidaan vahvistaa kiinnittämällä huomiota kaikkien opettajien puhetapoihin, oppimateriaaleihin, oppimistehtävien kirjalliseen asuun yms. seikkoihin, joilla voidaan tukea opiskelijoiden ymmärtämistä ja kielen oppimista. Valmentavan ja ohjaavan koulutuksen piirissä on syytä harkita omakielisen tuen käyttöä varsinkin opintojen alkuvaiheeseen liittyvien melko totaalisten kommunikaatiokatkosten voittamiseksi.
- Opiskelijoiden, heidän taustayhteisöjensä ja työpaikkojen edustajien tosiasiallista mahdollisuutta myötävaikuttaa koulutusten ja opetuksen kehittämiseen pitää vahvistaa ja kehittää vuoropuhelufoorumeita tähän tarkoitukseen.
- Oppilaitoksen sisällä on syytä vahvistaa henkilöiden- ja tiimienvälisiä sekä yli koulutusvastuualueiden ulottuvaa tiedonkulkua ja yhteistyötä. Maahanmuuttajakoulutuksen osalta on tärkeää, että opettajien välistä yhteistyötä resursoidaan ja toteutetaan myös yksittäisten koulutusten puitteissa. Maahanmuuttajakoulutukseen tuleville uusille opettajille toimivat tiimit ja yhteistyörakenteet ovat oivallinen työhön perehdyttämisen areena.

- Yhteistyötä on syytä kehittää myös muiden oppilaitosten kanssa liittyen sekä koulutusjärjestelyihin että muuhun kokemusten vaihtoon. Saattaen vaihto -käytäntöjen kehittäminen oppilaitoksen sisällä ja muiden oppilaitosten kanssa on yksi keskeinen yhteistyön alue.
- Opetuksen jatkuva kehittäminen edellyttää nykyistä kattavamman seurantajärjestelmän rakentamista oppilaitokseen. Erityisen hyödyllistä olisi saada tietoa niistä opiskelijoiden jatkopoluista, jotka ovat jonkin koulutusvaiheen loppuunsaattamisen tai tutkinnon suorittamisen jälkeen johtaneet opiston ulkopuoliseen maailmaan – joko työelämään tai toiseen oppilaitokseen.
- Monikulttuuristen ryhmien opetuksen menetelmien ja hyvien käytäntöjen levittäminen koko organisaatioon on tärkeä osa erilaisuuden huomioon ottamiseen tähtäävää organisaation oppivaa kehittämistä. Tämänsuuntaista kehitystä voidaan tukea luomalla kokemustiedon säilymisen ja kumuloitumisen mahdollistavia henkilöstön yhteisiä sosiaalisia ja fyysisiä "oppimistiloja".

Kirjalliset lähteet

Alitolppa-Niitamo, A. Somali youth in the context of schooling in metropolitan Helsinki: a framework for assessing variability in educational performance. Myöhemmin julkaistava artikkeli.

Arnkil, R., Mattila, K. ym.(2003). Tasa-arvoa ja yhtäläisiä mahdollisuuksia työelämään. Loppuraportti Euroopan Sosiaalirahaston Tavoite 3 -ohjelman toisen toimintalinjan arvioinnista. Sosiaalikehitys Oy.

Forsander, A. & Alitolppa-Niitamo, A. (2000). Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto- keitä, miten ja minne? Työhallinnon julkaisu. Työministeriö. Helsinki.

Forsander, A. & Ekholm, E. (2001). Maahanmuuttajat ja työ. Teoksessa: Forsander, A., Ekholm, E., Hautaniemi, P. et al. : Monietnisyyys, yhteiskunta ja työ. Yliopistopaino. Helsinki.

Hautamäki, M. ym. (1990). Palvelustrategiat julkisessa hallinnossa. Hyvinvointi 1990-luvulla. Sitra.

Jaakkola, T. (2000). Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönotossa ja työelämässä. Työpoliittinen tutkimus. Työministeriö. Helsinki.

Kuisma, K. (2001). Maahanmuuttajat ammatillisessa peruskoulutuksessa. Selvitys koulutuksen käytännöistä. Opetushallitus. Moniste 18/2001.

Lamppu, V-M. (2001). Aikuisten maahanmuuttajakoulutuksen vaikuttavuuden keskeiset kriteerit. Kasvatustieteiden lisensiaatin tutkielma. Tampereen yliopisto.

Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteet 1999. Opetushallitus 1999.

Maahanmuuttajat istuvat ahkerasti koulussa. Helsingin Sanomat 4.1.2004, A6.

Maahanmuuttoasiat v. 2001. <http://www.mol.fi/migration/a2001tietoja.html>.

Miettinen, M. & Pitkänen, P.(1999). Opettaja kulttuurien leikkauspisteessä. Opettajien käsitykset työstä maahanmuuttajien kanssa. Opetushallitus. Helsinki.

Mäkinen, S. & Partanen, L. (2002). Meidän perhe –projektin loppuraportti.

Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:7.

Pedler, M., Boydell, T. & Burgoyne, J. (1988). Learning Company project: A Report on Work undertaken October 1987 to April 1988. Sheffield: Training Agency.

Raivola, R. (1997). Vaikuttavuustutkimuksen ulkoiset ja sisäiset determinantit. Teoksessa: Koulutus, yhteiskunta ja menestys. Suomen Akatemian vaikuttavuusohjelman tutkimuksia. Suomen Akatemian julkaisuja. Helsinki. Edita.

Sarala, U. & Sarala, A. (1998). Oppiva organisaatio. Oppimisen laadun ja tuottavuuden yhdistäminen. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Suarez-Orozco, M. & Suarez-Orozco C. (2000). Some conceptual considerations in the interdisciplinary study of immigrant children, in Trueba, E.T. and Bartolome, L.I. (eds) Immigrant Voices: in Search of Educational Equity. New York: Rowman and Littlefield.

Suositus aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksesta. Opetushallitus. Moniste 9/2001.

Valtioneuvoston selonteko kotouttamislain toimeenpanosta. VNS 5/2002 vp.

Vehviläinen, J. (2001). Innolla ammattiin? Ammatillisten oppilaitosten innovatiiviset työpajat – ESR-projekti. Opetushallitus. Moniste 21/2001.

Oppilaitoksen omat dokumentit:

Oppilaitoksen projektien ja koulutushankkeiden raportit (yhteensä 8 kpl), opetussuunnitelmat sekä joukko muita muistioita ja hallinnollisia asiakirjoja.

Pasanen, P. Havaintoja suomalaisesta pakolaistyöstä ja ulkomaalaispolitiikasta. Ehdotuksia diakonissalaitokselle.

Vakimo, T. (2001). Meissä olisi mahdollisuus, mutta meitä ei halua kukaan! -selvitys maahanmuuttajien ja muiden erityisryhmien erityisopetuksen ja erityisen tuen tarpeesta. Helsingin Diakoniaopisto. 2001.

Liite 1.

Seulavaiheen yksityiskohtaisia tuloksia

Taulukkoon on koottu seulavaiheen keskeisimmät tulokset, joita on pyritty jäsentämään "toimivien koulutuspolkujen" näkökulmasta. Taulukon vasemmanpuoleisessa sarakkeessa on mainittu polun kriittiset kohdat ja sen oikealla puolella olevassa sarakkeessa on esitelty henkilöstön mainitsemia ao. kriittistä tekijää koskevia hyvän laadun kriteereitä. Kolmas sarake sisältää henkilöstön arvioita kriittisten tekijöiden nykytilasta HDO:ssa. Tekstin lihavoinnit tarkoittavat sitä, että kyseinen asia on mainittu joko kaikissa tai useimmissa haastatteluissa. Taulukon oikeanpuoleisimmassa sarakkeessa on kirjattu arvioitsijoiden suositusluonteisia kommentteja.

Taulukossa on tarkasteltu lähinnä haastateltujen opettajien ja muun henkilöstön näkemyksiä siitä, mistä elementeistä koostuu hyvä koulutuspolku tai ainakin yksi jakso polulla. Haastattelujen myötä on välittynyt kuva, että vaikka selviä useammista osakokonaisuuksista muotoutuvia polkuja ei juuri löydy, on polkuajattelu tai sen suuntainen tapa hahmottaa opiskelujen etenemistä yleistä HDO:n henkilöstön keskuudessa.

	Haastateltavien käsityksiä hyvän laadun kriteereistä	Haastateltavien havaintoja nykytilasta ao. asian suhteen	Arvioitsijoiden kommentteja
Koulutusten suunnittelu	<ul style="list-style-type: none"> - Kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen - Koordinoitua, selkeästi sovitut pelisäännöt - Koko henkilöstöllä tietoa siitä mitä koulutuksia tulossa ja menossa - Koulutusten jatkumon luominen 	<ul style="list-style-type: none"> - Halua kehittää opiskelijoiden tarpeisiin vastaavaa koulutusta - Ei selkeää kuvaa maahanmuuttajakoulutuksen kokonaisuudesta, mm. koulutusten suhde toisiinsa koetaan epäselväksi - Tieto suunnitelluista/alkavista koulutuksista ja niiden tavoitteista ei aina välity 	On kiinnitettävä aiempaa enemmän huomiota maahanmuuttajaopetuksen kokonaisuuden koordinointiin sekä yhteisten pelisääntöjen ja sisäisen tiedotuksen sujuvuuteen
Markkinointi/ rekrytointi	<ul style="list-style-type: none"> - Realistiset tiedot ja lupaukset opiskelijalle siitä, mitä koulutus sisältää ja mihin opiskelija on tulossa - Kiinteä yhteistyö opiskelijoiden rekrytointiin osallistuvien yhteistyötahojen kanssa 	<ul style="list-style-type: none"> - Opiston koulutuksilla hyvä maine; puskaradio toimii yhteinä hyvänä markkinointikanavana - Enemmän välineitä potentiaalisten opiskelijoiden tavoittamiseen - Yhteistyössä esim. työvoimatoimiston kanssa puutteita 	On vahvistettava monipuolisia rekrytointikanavia ja yhteistyötä sopivien, koulutuksesta hyötyvien opiskelijoiden löytämiseksi

	Haastateltavien käsityksiä hyvän laadun kriteereistä	Haastateltavien havaintoja nykytilasta ao. asian suhteen	Arvioitsijoiden kommentteja
Valintamenettelyt	<ul style="list-style-type: none"> - Riittävä kielitaitotaso kyseisen koulutuksen (erityisesti ammattiin johtavat) läpiviemiseen varmistettu - Opiskelijan ymmärrys siitä, mihin hän on tulossa varmistettu 	<ul style="list-style-type: none"> - Valintamenettelyt toimivat eri koulutuksissa eri tavoin - Joissakin ryhmissä opiskelijoita, joilla liian heikko kielitaito ryhmän tasoon nähden, mistä seuraa opiskelijan ahdistus, motivaatiopulmat yms. sekä jatkolun ongelmat - Miten ja mihin ohjata opiskelijat, jotka eivät pääse sisään koulutukseen? 	<p>On kiinnitettävä erityistä huomiota opiskelijan ohjaukseen sellaiseen koulutukseen ja koulutusmuotoon, joka vastaa hänen omia tavoitteitaan ja valmiuksiaan</p>
Opetusjärjestelyt/ pedagogiset ratkaisut	<ul style="list-style-type: none"> - Suunnitelmallinen kielen opetus kaikissa koulutuksissa - Itsenäisen työn ja lähiopetuksen sopiva suhde opiskelun vaiheesta - Tasojattelua tavoitteista kiinni pitäen; oman kehityksen näkeminen on opiskelijalle kannustavaa - Selkeä opetusmateriaali ja kielenkäyttö 	<ul style="list-style-type: none"> - Toiminnallisia menetelmiä, eriyttämistä ryhmien sisällä, erilaisia luovia ratkaisuja käytössä - Opettajat tekevät paljon töitä opiskelijoiden eteen ja kohtaavat heidät yksilöinä - Opettajien huoli joidenkin opiskelijoiden teoriaopetuksen ymmärtämisestä ja selviytymisestä kirjallisista töistä 	<p>Suomenkielen opetuksen tavoitteellisuudesta ja suunnitelmallisuudesta pitää jatkuvasti huolehtia.</p> <p>On epäselvää ja epävarmaa, missä määrin kieliongelmat voidaan ratkaista tehostamalla erillistä kielen opetusta; onkin syytä harkita kielen opetuksen osittaista integrointia ammattiaineiden opetuksen yhteyteen.</p>

	Haastateltavien käsityksiä hyvän laadun kriteereistä	Haastateltavien havaintoja nykytilasta ao. asian suhteen	Arvioitsijoiden kommentteja
	<ul style="list-style-type: none"> - Monikulttuurisuuden huomioiminen opetuksen sisällöissä - Riittävät resurssit eriyttämiseen ja tukiopetukseen - Joustavat opintojen suorittamisen mahdollisuudet 	<ul style="list-style-type: none"> - Itseohjautuvuutta itsenäistä työkentelyä melko paljon - Erityisesti laajojen ”kirjapakettien” itsenäinen opiskelu on monille maahanmuuttajaopiskelijoille vaikeaa - Tiedonkulku opettajien ja tiimien välillä toimii vaihtelevasti - Työssäoppimispaikat hyvin mukana sos. ja terveysalalla - Lähihoitajakoulutuksessa erityinen ongelmallinen kohta on siirtymäinen koulutusohjelmavaiheeseen, jolloin eri reittejä siihen saakka kulkevista opiskelijoista muodostetaan integroituja ryhmiä. Opiskelijat (erityisesti aikuisopiskelijat) joutuvat mukauttamaan aiempia opiskelutapojaan toisten tottumusten mukaan. Myös opiskelijoiden erilaiset etuisuudet aiheuttavat ongelmia 	<p>Kielen hallintaan liittyviä ongelmia pitää helpottaa viljelemällä selkokielistä opetusta sekä selkokielisiä oppimateriaaleja ja opiskelijatehtäviä.</p> <p>Heterogeeniset ryhmät edellyttävät opiskelun ja opetuksen radikaalia henkilökohtaistamista.</p> <p>Itsenäisesti opiskeltävien materiaalikokonaisuuksien ja suoritettavien tehtävien laajuuteen pitää kiinnittää huomiota.</p> <p>Yhteistyöhön ja sujuvaan tiedonkulkuun opettajien ja tiimien välillä sekä yli yksikköryhmien pitää panostaa</p>

	Haastateltavien käsityksiä hyvän laadun kriteereistä	Haastateltavien havaintoja nykytilasta ao. asian suhteen	Arvioitsijoiden kommentteja
Muut tukijärjestemät/ opintojen etenemisen tukeminen	<ul style="list-style-type: none"> - Alusta asti opintojen edistymisen seuraaminen, erityisesti riskiopiskelijoiden kielitason suhteen - Puuttuminen ajoissa opiskeluvaikeuksien ja kielitaidon puutteisiin ja tuen suuntaaminen oikein - Tiedon kulun varmistaminen opiskelijan tilanteesta/ tuen tarpeesta ym. - Tiivis yhteistyö oppilashuoltoryhmän ja opiskelijan muun tukiverkon välillä - Maahanmuuttaja- ja suomalaisopiskelijoiden keskinäisen tutustumisen tukeminen 	<ul style="list-style-type: none"> - Alkuhaastattelut hyvä käytäntö - Poissaolojen seurannassa ja keskeyttämisten ehkäisyssä tapahtunut edistymistä - Opiskelijan eteenpäin ohjaaminen ongelmatilanteissa pitkälti tutoropettajan vastuulla, käytetäänkö tukimuotoja ajoissa? - Kuraattoripalveluja hyvin käytettävissä, mutta onko tukiopetusta riittävästi? - Yhteistyö ja työnjako kehittynyt oppilashuollon ja opettajien välillä - Kokeiltu mm. kulttuuritulkkitoimintaa ja opiskelijatutor-toimintaa sopivien vertaistuen muotojen löytämiseksi - Kirjasto- ja informaatiopalvelu tukee resurssien saapuvissa jopa ydintehävänsä rajat ylittäen maahanmuuttajien opiskelua 	<p>Kriittisen tärkeää myös näissä asioissa on yhteistyön ja tiedonkulun sujuminen ja riittävyys opettajien ja oppilashuoltohenkilöstön välillä</p>

	Haastateltavien käsityksiä hyvän laadun kriteereistä	Haastateltavien havaintoja nykytilasta ao. asian suhteen	Arvioitsijoiden kommentteja
Suoritusten arviointi	<ul style="list-style-type: none"> - Yhdenvertaisuus niin, että kielitaito ei vaikuta arviointiin 	<ul style="list-style-type: none"> - Arviointi, niin että kieli ei vaikuta vaikeaa; mistä opettaja tietää, tietääkö opiskelija? 	<p>Perinteisten tenttien tms. arviointimethodien rinnalle tulee kehittää vaihtoehtoisia tapoja osoittaa opittu ja ammatinhallinta. Tätä edellyttävät jo maahanmuuttajakoulutuksen valtakunnallisen arviointiohjeetkin.</p>
Jatkopolun löytäminen/siirtyminen polulla eteenpäin	<ul style="list-style-type: none"> - Jatkon suunnittelu aloitettava heti alkuvaiheessa - Opiskelijoiden systemaattinen seuranta koulutuksen päättämisen jälkeen - Toimiva verkosto toisiin oppilaitoksiin ja työnantajiin 	<ul style="list-style-type: none"> - Jatkopolulle ohjaaminen huomioitu melko hyvin – enemmän tietoa siitä mihin ohjata talon sisällä ja ulkopuolella? - Valmistuneet opiskelijat työllistyneet hyvin 	<p>Jatkopolun hakemiseen osallistuvat opiskelijan ohella sekä opettajat että ohjaajat. Aidon ”counseling”-työskentelyotteen mukaisesti heidän tulee vahvistaa opiskelijan pyrkiä opiskelijan omien toiveiden ja realististen tavoitteiden suunnassa.</p>